

**LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

Cilt IX / Volume IX
Sayı II / Issue II
Aralık 2018 / December 2018

**EUROPEAN UNIVERSITY OF LEFKE
JOURNAL OF SOCIALSCIENCE**

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma / Research Articles

Aid-Growth Relationship: Evidence from a Co-integration Analysis for the Five Poorest Countries of the World

Yardım-Büyüme İlişkisi: Dünyanın En Düşük Gelirli Beş Ülkesinin Koentegrasyon Analizinden Kanıtlanması 121-137

Kelvin Onyibor, Sununu Ibrahim Bah, Adebayo Tomiwa

Critical Factors Contributing to Rent Arrears in Residential Properties in Minna, Nigeria

Kritik Faktörlerin Ödenmemiş Konut Kira Bedellerine Katkısı, Mina, Nigeria 138-151

Kemiki, O.A., Ayoola A.B., Ojetunde I., Ogunbajo R.A., Kuma S.S.

Inflationary Hedging Capacity of House Price Returns In Emerging Economy of Nigeria

Yükselen Nijerya Ekonomisinde Ev Fiyatları Getirilerinin Enflasyondan Korunma Kapasitesi 152-166

M. B. Wahab, O. S. Ola, A. I. Sule, A. S. Adepoju, Z. U. Dodo

Değerlendirme / Review Articles

İtibari Paranın Kullanımdan Kaldırılmasına Yönelik: Teorik Bir Değerlendirme

Take Fiat Currency Out of Circulation: A Theoretical Evaluation..... 167-183

Umut Evlimoğlu, Umut Tolga Gümüş

Türkiye’de İlk Ombudsman Düzenlemesi: 5227 Sayılı Kadük Kanun ve Mahalli İdareler Halk Denetçisi

The Evaluation of Local Government Auditor Legislation in Turkey.....184-198

Şükrü Mert Karıcı

Social Media and Crisis Management: A Review and Analysis of Existing Studies

Sosyal Medya ve Kriz Yönetimi: Mevcut Çalışmaların İncelemesi ve Analizi 199-215

Oberiri Destiny Apuke, Elif Asude Tunca

**LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**EUROPEAN UNIVERSITY OF LEFKE
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES**

Cilt IX / Volume IX
Sayı II / Issue II
Aralık 2018 / December 2018

Sahibi / Owner

LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ / EUROPEAN UNIVERSITY OF LEFKE

Editör / Editor

Prof. Dr. Okan Veli ŞAFAKLI

Yardımcı Editör / Vice Editor

Doç. Dr. Bülent EVRE

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Gencay ŞAYLAN

Prof. Dr. Okan Veli ŞAFAKLI

Prof. Dr. Harun ŞEŞEN

Doç. Dr. Bülent EVRE

Doç. Dr. Ebru OĞURLU

Doç. Dr. İhsan TAYHANİ

Yrd. Doç. Dr. Fehiman EMİNER

Yrd. Doç. Dr. Osman ALTAY

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ayşe AKYOL (Trakya Üniversitesi)

Prof. Dr. Birol BUMİN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Burhan AYKAÇ (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. A. Erkan EKE (Yeditepe Üniversitesi)

Prof. Dr. A. Raşit KAYA (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet TOLUNGÜÇ (Başkent Üniversitesi)

Prof. Dr. Asker KARTARI (Kadir Has Üniversitesi)

Prof. Dr. Bayram KAYA (Giresun Üniversitesi)

Prof. Dr. Carolina SMOCHINA (Lefke Avrupa Üniversitesi)

Prof. Dr. Cengiz YILMAZ (Boğaziçi Üniversitesi)

Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN (Arel Üniversitesi)

Prof. Dr. Faruk KALKAN (Lefke Avrupa Üniversitesi)

Prof. Dr. Jouni SUISTOLA (Girne Üniversitesi)

Prof. Dr. Öner GÜNÇAVDI (İstanbul Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK (Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL (Bahçeşehir Üniversitesi)

Prof. Dr. Sibel YAMAK (Galatasaray Üniversitesi)

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ (Atılım Üniversitesi)

Prof. Dr. Suat KÜÇÜKÇİFTÇİ (İstanbul Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Serdar SAYAN (TOBB Üniversitesi)

Doç. Dr. Christian LEKON (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Yeşeren ELÇİN ARIKAN (Galatasaray Üniversitesi)

Kapak Tasarımı / Cover
Bülent BİLGİN

Yazışma Adresi / Correspondance
Lefke Avrupa Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Gemikonağı – Lefke
KKTC

European University of Lefke
Journal of Social Sciences
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Gemikonağı – Lefke – TRNC
Mersin 10 TURKEY
İletişim / Contacts
+ 90 392 660 20 00
jss@eul.edu.tr
<http://dergipark.gov.tr/euljss>
<http://en.lau.edu.tr/euljss/>

ISSN: 1309 – 2294
e-ISSN: 2148 – 8169

LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi iki hakemli bir dergidir / EUL Journal of Social Sciences is a double blind peer-reviewed journal.

Sosyal Bilimler Dergisi EBSCOhost, ROAD ve SOBIAD tarafından indekslenmektedir / EUL Journal of Social Sciences is indexed in EBSCOhost, ROAD and SOBIAD.

Subscriptions / Abonelik

Yıllık 50 TL olan abonelik bedeli İş Bankası LAÜ Şubesi 6806199 numaralı, Lefke Avrupa Üniversitesi hesabına yatırıldıktan sonra adres bilgisi dergimize iletilmelidir / Subscribers are required to notify us after depositing an annual fee of 50 TL to the following bank account: İş Bank LAÜ Branch, account number 6806199, account owner European University of Lefke.
(IBAN: TR27 0006 4000 0016 8060 0001 99)

UYARI

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiçbir bölümü, LAÜ'den alınmış yazılı izin olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yöntemle yeniden üretilemez ve dağıtılamaz. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve ifadeler tamamen yazarlara aittir. Dergide yayınlanmış olması, bu görüş ve ifadelerin editör veya LAÜ tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

DISCLAIMER

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced and disseminated in any means without the prior written permission of the EUL. Statements and opinions appearing in the EUL Journal of Social Sciences are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editors, advisors or referees of the journal, or the EUL.

**AID-GROWTH RELATIONSHIP:
EVIDENCE FROM A CO-INTEGRATION ANALYSIS FOR
THE FIVE POOREST COUNTRIES OF THE WORLD**

**YARDIM-BÜYÜME İLİŞKİSİ:
DÜNYANIN EN DÜŞÜK GELİRLİ BEŞ ÜLKESİNİN CO-
ENTEGREASYON ANALİZİNDEN KANITLANMASI**

Kelvin ONYIBOR
European University of Lefke
Research Assistant
ORCID ID: 0000-0001-7749-9362

Sununu Ibrahim BAH
European University of Lefke
MA student
ORCID ID: 0000-0001-6433-514X

Adebayo TOMIWA
European University of Lefke
MA graduate
ORCID ID: 0000-0003-0094-1778

Received 22 May 2018- Accepted 09 October 2018
Gönderim 22 Mayıs 2018- Kabul 09 Ekim 2018

Abstract: *The impact of Official Development Assistance (ODA) which is geared towards economic growth of the 5 poorest economies of the world (Niger, Congo, Burundi, Malawi, and the Central African Republic) was analysed. Employing a well-structured growth model and yearly data from 1986 – 2015, we examine this growing nexus using a robust model specification, hence testing both the long and short run relationship between economic growth and ODA. The ARDL long-run relationship and an Error Correction Model (ECM) was used to test for the relationship alongside the rate at which the variables returns back to the long-run equilibrium following a shock in the short run. There exist a significant positive association for Niger as well as Malawi in the long run, while other countries displayed no long-run relationship. Interestingly, the relationship in the short run was found only in Congo. The derived conclusion from this paper is that the government have to re-evaluate the sectoral allocation of foreign Aid received to ensure higher efficiency and a prospective economic growth and development of these countries.*

Keywords: *Foreign aid, economic growth, RGDPpc, ARDL, ECM*

Öz: *Bu çalışmada Resmi Kalkınma Yardımının (RKY), dünyanın en düşük gelirli 5 ekonomisinin (Nijer, Kongo, Burundi, Malavi ve Orta Afrika Cumhuriyeti) ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edildi. Yapılandırılmış bir büyüme modeli ve 1986 - 2015 yıllık verileri kullanarak büyüyen ilişki sağlam bir model spesifikasyonu ile incelenecektir. Bu nedenle çalışma hem ekonomik büyüme hem de RKY arasındaki uzun ve kısa vadedeki ilişkiyi test etmektedir. ARDL uzun süreli ilişkiyi ölçmede ve aynı zamanda Hata Düzeltme Modeli (ECM) ile kısa vadede bir şokun ardından değişkenlerin uzun dönemli dengeye geri döndüğü oranı test etmek için kullanılmıştır. Uzun vadede Nijer ve Malavi için önemli bir pozitif ilişki bulunmuştur, diğer ülkelerde uzun süreli ilişki görülmemiştir. İlginç bir şekilde, kısa vadede ilişki sadece Kongo'da bulundu. Çalışmadan elde edilen sonuca göre, hükümetler daha yüksek verimlilik ve ileriye dönük ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak için yabancı yardımların sektörel dağılımını yeniden değerlendirmelidirler.*

Anahtar Kelimeler: *Dış yardımlar, ekonomik büyüme, RGDPpc, ARDL, ECM*

INTRODUCTION

The present economic conditions of the Sub-Saharan African economies constitute the need for foreign aid in these regions. In the year 2000, the United Nations introduced an initiative called Millennium Development Goals aimed at fighting poverty, hunger, illiteracy, and gender discrimination, through the allocation of funds from the advanced economies to the developing economies.

According to Papanek (1973); Dowling and Hiemenz (1982); Brautigam and Knack (2004) developing countries' demand for Official Development Assistance (ODA) has been exemplified as a bridge that closes the gap between a country's earnings and expenditures. Nevertheless, the influence foreign aid has on the growth of the countries' economies remains ambiguous. The World Bank defined Net ODA as liabilities and donations of the Development Assistance Committee (DAC) official agencies to elevate the economic conditions of economies in the DAC list (World Bank, 2018).

For the past years, Sub-Saharan Africa as a recipient has seen a rise of ODA flows from \$42.5 billion in 2009 to \$45 billion in 2012, which later decreased to \$42.8 billion in 2015 (OECD, 2017).

The main aim of the study is to contribute to the literature with impact of ODA on economic growth of the five world poorest countries which are Central African Republic, Burundi, Niger, Malawi, and Congo DR with a per capita GDP of US \$314.72, US \$218.29, US \$391.13, US \$481.45, and US \$388.27 respectively.

Burnside and Dollar (2000) argue that aid can impact economic growth positively, but only if good monetary, fiscal, and trade policies are implemented.

The World Bank reported that the five poorest countries in the world received a total of US\$5.368 billion in 2015. This figure is compared to Nigeria which received the US \$2.432 billion and has recorded more per capita GDP of US \$2562.53 which is more than the five per capita GDP combined of US \$1793.86. It is evident that there is high macro-economic instability in the poor countries (World Bank, 2018).

Economists have had their fair share of scrutiny on countries receiving foreign aid with no economic growth. Bauer (1972) and Easterly (2001) opine that foreign aid enriches the elites only and gives birth to government bureaucracy and corruption.

The five countries mentioned in this study all have one thing in common, which is corruption and improper allocation of foreign aid to various economic sectors to aid the economic growth. It is of no doubt that economic growth has been gravely affected by foreign aid (Nwaogu and Ryan, 2015).

Perhaps this is why poor countries fall in this predicament, as the World Governance Indicators of the World Bank rank these countries with low indices. This indicates that there are low transparency and accountability of the public sector. Nevertheless, this holds true in sub-Saharan African countries as corruption cost the continent roughly \$150 billion a year (African Union, 2002).

Masoud *et al.*, (2015) confirm that foreign aid increases corruption and funds are not allocated efficiently to aid economic growth.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

The association that exists between economic growth and foreign aid was first modeled by Harrod (1939) which was further updated by Domar (1946), called the Harrod-Domar growth model. This model was brought into literature by the work of Chenery and Strout (1996). The model proposed that the components of economic growth (Δy) is domestic savings (S) and the fixed capital output ratio (r) given by the following equation:

$$\Delta y = \frac{s}{r} \quad \text{Eq1}$$

In this model three assumptions were established, where savings (S)= investment, investment = capital accumulation, and lastly there is a constant capital-output ratio ($r = \frac{\Delta I}{\Delta Y}$). Re-arranging this identity will lead to the equation above. This equation indicates that a rise in savings will lead to economic growth.

Considering a small open economy like that of the poor countries, investment (I) in the identity above is determined by the level of savings (S) and the ability to export goods. The level of savings (S) attained is based on fiscal policies like reducing taxes, increasing government expenditure and the trade surplus. Countries with low national savings do not attain their required economic growth. They are prone to the accumulation of a twin deficit where there is a trade deficit and government deficit. This creates a shortage of capital for investment purpose to aid economic growth.

Foreign aid fills the difference between national savings and investment to attain the required growth rate.

National savings are comprised of domestic savings and foreign exchange savings, terming this the “Two gap” model by Chenery and Strout (1966) which was later modified to a “three gap” model, stressing the importance of government savings (budget surplus) to improve economic growth.

Different growth theories have emerged and proven to be more effective compared to the Harrod-Domar model. For instance, the Solow growth model shows that growth occurs through the increment of capital and labor with efficiency in the production function. Furthermore, the output is determined by the incremental capital accumulation in the long run, which in-turn is determined by the rates of savings in the nation. Output only ceases to increase when the country reaches the “steady state point”.

Another growth model that ties ODA and economic growth is the endogenous growth theory. Romer (1994) believes that growth should come from endogenous variables i.e. improvement in human capital through education, which will lead to an increase in skilled labor. As stated previously, the reason for the Millennium Development Goals is to improve human capital which can be achieved through foreign aid. Hence, all the growth models are compatible with foreign aid.

2. EMPIRICAL LITERATURE REVIEW

There seems to be a continuous argument over the benefits of foreign aid serving as a catalyst for an increase in growth in the economy. Being aware of numerous literature reviews carried out by many researchers on the influence aid has on economic growth, this research lays emphasis on the characteristic of aid in the economies of underdeveloped countries. Credible researchers have carried out various studies and their analysis results portray a positive association between economic growth. In addition, some researchers also found an inverse correlation between aid and economic growth. The empirical literature is divided into four parts that analyzed below.

Firstly, some researchers found a positive association between aid and growth in the economy. Thus, it serves as a positive contributor to the economic growth by those nation that can effectively put it into use. South Korea was seen as a vivid example of a country that effectively put foreign assistance into good use to boost its economy after the war. Hee (2014) examined how ODA and economic growth of South Korea influence each for the periods between 1965 and 1990. The OLS technique was employed in his analysis. The author found foreign assistance to be a significant contributor to the economic growth of South Korea. This view was also supported by previous research by Mosley, (1980); Dalgaard *et al.*, (2004) and Lof *et al.*, (2013).

Nwaogu and Ryan (2015) investigate the aid-growth relationship of 53 African countries and 34 Latin American countries. They use panel data covering the years from 1990 to 2014. They employ a dynamic spatial framework in their analysis. The authors found foreign assistance to be significant and a positive contributor to the economic growth of both regions. Recently, Geetilaximi *et al.*, (2016) studied the effect of ODA and macroeconomic policies on the economic growth of India from 1970 – 2014. The authors found that there was co-integration among the variables used (ODA, trade, GCF, GOVEX, and RGDP). Additionally, aid-growth nexus exhibits a significant relationship. The VECM revealed a unidirectional causality moving from a trade, government expenditure and gross capital formation to economic growth in both the long and short-run.

Secondly, some researchers opine that some conditions need to be met before foreign assistance is effective in the economy. Such conditions include effective democracy, political environment, geographical characters, government, financial liberation and macroeconomic policies on the ground. For example, the aids-growth relationship among developing countries was examined by Mosley *et al.*, (1987). The panel regression employed in their analysis revealed an insignificant association between ODA and the growth of their respective economies. However, the authors also find that aid to these countries is not efficiently used. Thus, assistance to such countries should be discouraged. Burnside and Dollar (2000) supported this view. Subsequently, Collier and Dollar (2001); Eskander *et al.*, (2008); Javid, and Qayyum, (2011) investigated aid-growth relationship and the authors concur with the conclusion of Burnside and Dollar (2000). They agree that the effectiveness of for ODA depends on conditions such as political stability, stable exchange rate and proper policies by the must be put in place.

While they enjoyed the attention, Burnside and Dollar (2000) also received a substantial amount of criticism for the methodology and approach used in their study. The study of Hansen and Tarp (2000) examine the aid-growth relationship in 45 countries. The authors employ panel data and GMM for estimation. Authors established a growing consensus between ODA and economic growth, irrespective of bad political environment. Moreover, Easterly *et al.*, (2004), followed the model of Burnside and Dollar (2000) with the same variables and a more recent data covering a large time frame conclude that effective policies are not a major determinant of economic growth.

The third insight on the association between economic growth and ODA literature looks at the possibility of a long-run relationship between the two variables via non-growth intermediate determinants through which aid might influence such as health, education level, environment, political institutions, or various local political influences. Dietrich and Wright (2015), examine aid allocation tactics and democratic change in West Africa. The authors use panel data covering the years between 1989 and 2008. They use instrumental variables approach such as GDP per capita, population, and civil war indicator in their analysis. They conclude that aid increases the likelihood of transition to multi-party politics. However, they find little evidence that foreign aid influences opposition support in the multiparty. Lynda and Léonce (2013) show that foreign aid influence mortality reduction as well as the difference in gender in youth literacy irrespective of previous situations of the recipients. Arndt *et al.* (2013) investigate aids-growth relationship. The author found a long-run relationship between foreign aids and economic growth. Also, foreign assistance improves structural change, improvement in social indicators and leads to poverty reduction.

Finally, there is also evidence of a negative relationship between aid and economic growth. Ali and Isse (2005) examined the aid-growth relationship for 151 countries over the period between 1975 and 1998. The authors employed panel data regression in their analysis. They concluded that the relationship between aid and growth is nonlinear and the relationship between aid per GDP and growth is sequential. Additionally, they show that an increase in aid will reduce economic growth. This view is also accepted by Rajan and Subramanian (2008). Girma (2015) examined whether foreign assistance contributes positively to a stable economy by using the ARDL approach to co-integration by using time series data covering the period between 1974 to 2011. Haile found co-integration among the variables. The study also revealed that foreign assistance has a negative impact on the economy of Ethiopia. This was due to the ineffective use of foreign assistance and corruption paramount in Ethiopia.

The above reviews show that the relationship between foreign assistance and economic growth is inconclusive. Notwithstanding, this review has formed the base for this research methodology. This will be presented in this next chapter below.

Methodology

3. METHODOLOGY

3.1. Background and Description of the Model

Chenery and Strout (1996) developed the earliest model that attempted to test the association that exists between Aids and Growth. In which they were of the opinion that labor supply is of excess. Hence, growth lies on the level of productivity and availability of capital.

In this study, Growth is said to be constraint by three main gaps, which foreign aids tend to fill in other to enable investment. These gaps include; (1) Trade balance gap, (2) savings gap, (3) and fiscal gap.

These undeveloped countries are seen to have inadequate domestic savings and not enough export revenue to import capital goods and equipment for investment, therefore acquiring these foreign aids would help solve this trade and savings deficit problem. Furthermore, Bacha and Taylor (1990) in their study of aids-growth relationship stressed the fact that these developing countries lack the capital raising ability to cover their public investments hence stressing the need for foreign aid in supporting this fiscal deficit.

Earlier studies in this field which uses cross-country analysis tend to face estimation bias since countries of heterogeneous attributes and size are been pulled together in a panel, resulting to multiple causalities across countries at different time periods, leading to a high correlation between foreign aids flow and growth (Chenery and Strout, 1996).

In other to prevent this estimation from the bias of heteroscedasticity, simultaneity, and normality of distribution related to using cross-country analysis, we would be using a singular fixed country estimation of co-integration which allows for specific country long-run and short-run association testing.

3.2. Data Description and Model Specification

Annual time series data from 1986 to 2015 for the five poorest countries in the world, were collected based on per capita GDP. These variables includes; GDP/capita, Trade openness, Official Development Aid and Investment and were gotten from the World Bank database.

The main focus of this research is to evaluate both the long run and short run relationship between economic growth and foreign aids of the 5 poorest countries of the world; Malawi, Burundi, Congo, Niger, and the Central African Republic. This study also incorporates trade openness and investment in other to improve the relationship. Hence, we can write the model as;

$$Y = f(M,N)$$

M = Vector of capital sources

N = other determining variable of growth.

$$\text{Hence, } RGDP_t = \alpha + \beta M_t + \beta N_t + \varepsilon_t$$

Vector (M) = (Official Development Aids & Private Investment)

$$M = f(\text{FAID, INV, Trade}) \quad N = f(\text{Trade Policy})$$

FAID = Net official Development Aids as a % of GDP

INV = Capital formation as a % of GDP

Trade Policy = proxy as trade openness which is the sum of both import and export as a % of GDP

Hence our full model can be rewritten as;

$$\text{GDP}_t = \beta_1 + \beta_2 \text{FAID}_t + \beta_3 \text{INVT}_t + \beta_4 \text{TRADE}_t + \varepsilon_t$$

Taking the logarithm form of all variables would then become;

$$\text{LGDP}_t = \beta_1 + \beta_2 \text{LFAID}_t + \beta_3 \text{LINVT}_t + \beta_4 \text{LTRADE}_t$$

Table 1: The Variables' Descriptions

VARIABLES	MEASUREMENTS	DESCRIPTION	SOURCES
Foreign Aids	Log [(ODA/GDP)*100]	Logarithm Official Development Aids as a percentage of GDP (Current \$ value)	Center for Global Development Database
Trade Openness	Log [(Export+Import)/GDP]*100]	The logarithm of Trade Openness as a percentage of GDP in Nominal Values	World Bank Database
Investment	Log [(GFCF/GDP)*100]	Logarithm values of Gross Fixed Capital Formation expressed as a percentage of GDP	World Bank Database
GDP per Capita	Log [Real GDP/Capita]	GDP per Capita (constant \$ 2010)	World Bank Database

3.2.1. Unit Root Test

Before we carry out econometric analysis, stationarity test is conducted on time series variables as a prerequisite step in order to eliminate the chance of spurious analysis that might result in spurious outcomes, (Granger and Newbold, 1974). Unit root test is also known as a random walk with drift is a stochastic trend found mostly in time series data when a systematic trend that that is unpredictable is seen in a time series data, then there exists a unit root in the series.

In this study, we would be using both Augmented Dickey-Fuller (ADF) and Philip & Perron (PP) tests for a unit root. Unit root test was conducted on the raw data and later first differenced. From table (2), the outcomes from the ADF and PP test shows non-stationarity and a mixture of integrations, where some are stationary at the raw data and others at first difference.

3.2.2. Co-integration Test

After evaluating our stationarity results, next, we would be testing for co-integration among the variables. For the sake of this analysis, we would employ the Auto-Regressive Distribution Lag Model (Pesaran *et al.*, 2001). ARDL model is used against other co-integration models like Johansen Co-integration Model, Joansen and Juselius (1990), the Engle-Granger Co-integration, Engle and Granger (1987) and the

FMOLS model by Philips and Hansen (1990). ARDL model works perfectly irrespective of whether our variables are integrated at the level, first difference or both Pesaran (1997), while other co-integration approaches listed above only works well when our variables are integrated at the same order. Furthermore, the ARDL model produces results for both long and short run association simultaneously among our variables in a single form. Hence, the ARDL model for a long-run relationship is constructed as;

$$\begin{aligned} \Delta LRGDP_t = & \sum_{i=1}^l \lambda \Delta LRGDP_{t-i} - 1 + \sum_{i=1}^l \Phi \Delta LFAID_{t-i} - 1 + \sum_{i=1}^l \Omega \Delta LTRADE_{t-i} - 1 \\ & + \sum_{i=1}^l \psi \Delta LINV_{t-i} - 1 + \beta_1 LRGDP_{t-1} + \beta_2 LFAID_{t-1} + \beta_3 LTRADE_{t-1} \\ & + \beta_4 LINV_{t-1} + \varepsilon_t - 1 \end{aligned} \quad \text{Eq2}$$

Where;

Δ = Operator of the first difference.

$\Psi, \Omega, \Phi, \lambda$ = Variables short run coefficients

ε = Error term.

The long run variables were estimated and tested using the F statistics (Pesaran, 1997). Hence, the long run hypothesis of co-integration would be estimated as;

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = 0$$

$$H_1: \beta_1 \neq \beta_2 \neq \beta_3 \neq \beta_4 \neq 0$$

Pesaran *et al.*, (1997) estimated 2 categories of critical values; lower bound and upper bound critical values (cv) which assume variables are integrated at I(0) and I(1) respectively. Upper bound critical values are (3.77, 4.35, and 5.61 at 1%, 5% and 10% significant levels respectively), while lower bound cv are (2.72, 3.23, and 4.29 at 1%, 5% and 10% significant levels respectively).

However, the decision of existence of co-integration between RGDP per capita and ODA holds if our computed F-statistics > Upper bound Pesaran (cv). Hence rejecting the H_0 while no co-integration is considered when F-stat < lower bound critical value (Pesaran, 1997).

After the long-run relationship is determined, the Error Correction Model (ECM) is incorporated to determine the existence of a short-run relationship among the variables using the short run coefficients and the ECT.

Hence, incorporating the ECM model into our ARDL model would result to;

$$\begin{aligned} \Delta LRGDP_t = & \sum_{i=1}^l c_1 \Delta LRGDP_{t-i} - 1 + \sum_{i=1}^l c_2 \Delta LFAID_{t-i} - 1 + \sum_{i=1}^l c_3 \Delta LTRADE_{t-i} - 1 \\ & + \sum_{i=1}^l c_4 \Delta LINV_{t-i} - 1 + \omega ECT_{t-1} + \varepsilon_t - 1 \end{aligned} \quad \text{Eq3}$$

Where:

Δ = Operator of the first difference

c1, c2, c3, c4 = represents the variables short run coefficients

ECT_{t-1} = denotes the speed at which our model adjusts to long-run equilibrium following the short run shock.

In other to verify whether the ARDL models are well specified, we conduct the diagnostic tests of serial correlation (LM test), stability test of CUSUM and CUSUM of square, Brown *et al.*, (1975). Finally, we would estimate the speed at which our model adjusts to long-run equilibrium following a short run shock for each individual country.

4. RESULTS AND DISCUSSION

Based on the results from our descriptive statistics in Table 2, we could conclude that our variables are normally distributed with zero mean and constant variance.

Table 2: Descriptive Statistics of Variables obtained from Niger

NIGER				
	LTRADE	LRGDP	LODA	LINV
Mean	1.664536	2.547216	1.143935	1.192798
Median	1.641428	2.53256	1.142213	1.119789
Maximum	1.85303	2.610594	1.377634	1.589899
Minimum	1.515626	2.508058	0.940517	0.830407
Std. Dev.	0.092113	0.03221	0.099229	0.26046
Skewness	0.565211	0.685772	0.081263	0.364369
Kurtosis	2.444558	1.983734	2.966018	1.682422
Jarque-Bera	1.982964	3.642415	0.034462	2.833837
Probability	0.371026	0.16183	0.982917	0.24246
Sum	49.93607	76.41649	34.31806	35.78394
Sum Sq. Dev.	0.246061	0.030087	0.285546	1.967348
Observations	30	30	30	30

On the other hand, the test of stationarity in our variables, (displayed in Table 2 for Niger), shows that only foreign aids were stationary at I(0). The other variables were stationary at first difference, I(1). This implies that the variables are of mixed integration.

Table 3: Show the unit root test of variables for Niger

NIGER					
VARIABLES	LEVELS/1 ST DIFF.	ADF		PP Test	
		C	C & T	C	C & T
Foreign Aid	Level	-2.87035***	-3.68834**	-2.80560***	-3.71522**
	1st Diff	-5.324963*	-4.847750*	-7.16019*	-6.999513*
Trade Openness	Level	-0.981733	-5.381772	-1.028977	-2.058008
	1st Diff	-2.273469*	-5.409186*	-5.377609*	-5.429825*
Investment	Level	-0.183375	-1.731953	-0.269575	-1.728594
	1st Diff	-4.834355*	-4.842079*	-4.829354*	-4.832972*
GDP per Capita	Level	-1.416377	-0.417063	-1.783996	-0.604081
	1st Diff	-6.126858*	-7.339344*	-6.061272*	-11.56271*

Note: * and ** denote significant levels at 1% and 5%, respectively. Results for other countries can be found in the methodology section.

As a prerequisite step, our optimal lag length selection criteria was carried out through our estimated Akaike and Schwarz Information Criteria, and results were determined from both criteria while prioritizing the Akaike Information Criterion in situations where both results are not identical. Based on 5 lag length that was selected and tested, the optimal level of lags selected for each country was Niger(2), Congo(2), Malawi(2), Burundi(1), Central Africa Republic (3). Results from these tests can be found in the appendix section.

Having selected our optimal lag lengths, the ARDL model was run for each country and the F-statistics was computed as follow; Niger (4.96*), Congo (1.37*), Malawi (5.84*), Central Africa Republic (2.03). Table 4, shows the ADRL long run test result computed for Niger, while results for other countries could be found in the appendix section. The F-stat of Niger and Malawi is > Pesaran upper bound critical value, hence, long run association exists between the dependent variable (RGDP) and its regressors (LTRADE, LFAID, LINV) at 1% significant all other countries F-statistics proves otherwise.

The empirical findings obtained from estimating equation 2 implies that the series are co-integrated in Malawi, Niger, Central Africa Republic and Congo (DRC). These findings comply with the works of Dietrich and Wright (2015). However long-run co-integration was found only in the Niger and Malawi. This finding also concurred with the finding of Boone (1996) who was of the opinion that growth and investment are not affected by foreign aid in emerging economies where there is poor resource allocation.

A special case applied to Burundi, where the two Stationarity test revealed all series are co-integrated at first difference, this prompted the study to use a Johansen co-integration test for a better measure of a long-run relationship, and the test indicated one co-integrating equation in the long-run.

Table 4: Showing results from ARDL Co-integration test for a long-run relationship

Wald Test:			
NIGER			
Test Stat	Value	df	Prob
F-stat	4.962259	(4, 14)	0.0106
R-squared	0.702741	Mean dependent var.	-0.000852
Adjusted R ²	0.447948	S.D. dependent var.	0.016585
S.E. of regression	0.012323	AIC	-5.648537
Sum squared resid	0.002126	SIC	-5.024615
Log likelihood	89.25525	Hannan-Quinn criter.	-5.463012
F-stat	2.758083	Durbin-Watson stat	2.256665
Prob(F-statistic)	0.036771		

Note: The critical values are obtained from Pesaran *et al.*, (2001). The optimal lag length is 2.

Furthermore, diagnostic test, CUSUM and CUSUM of squares and the functional form of the model was conducted for our model for each country to determine whether our model was well structured and defined. The results from this diagnostic test carried out by serial correlation LM test shows that the model is well defined.

Table 5: Serial correction test results

Serial Correlation: Breusch-Godfrey LM Test			
NIGER (Lag 2)			
F-stats	0.709127	Prob. F(2,12)	0.5116
Observed R ²	2.85379	Prob. Chi-Square(2)	0.2401

Decision: Do not Reject H₀, No serial correlation among variables.

In order to strengthen the assumption that our model is well defined, stability test results from CUSUM and CUSUM of squares constructed by Durbin and Evans (1975) (see Figure 1 for Niger), shows that there exist no structural instability since our line stays within the 5% significant level. It can be concluded that ARDL model is well defined and can be recommended for policy analysis.

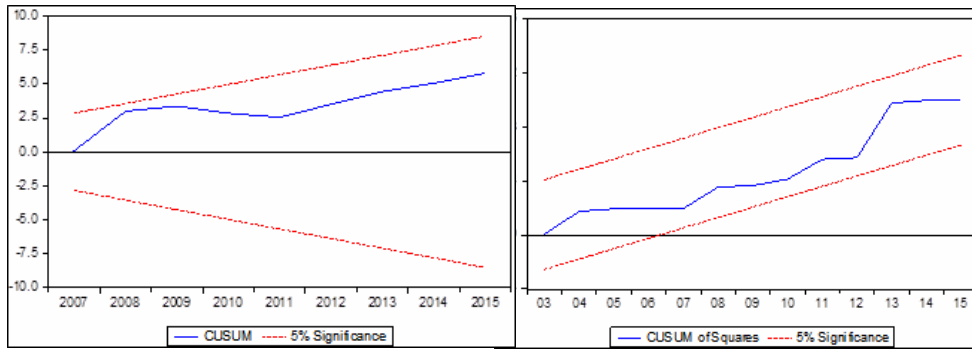

Figure 1: Showing the graphical representation of our stability test from CUSUM and CUSUM of squares

As part of the objective of this research, the short run relationship between LRGDP and its regressors was tested by incorporating the error correction model into our standard ARDL model for each individual country (see Table 6 for Niger), the resulting F-statistics from this estimation suggests that, while there is a long run association in our model, there exist short-run relationship among variables of Congo only, all other countries proved otherwise.

Table 6: The short-run causality test (Wald Test for Niger)

Niger		
Variable	F-statistics	Prob.
LODA	1.137354	0.3733
LINV	0.858513	0.4889
LTRADE	0.927854	0.4571

Finally, the estimated coefficient (ω) of the ECT is displayed below for each country. This coefficient shows a relatively fast pace of diverging back to equilibrium after a short run disturbance. The results for Niger in Table 7 revealed that as a result of a short run shock, the variables deviating from the equilibrium will be corrected by 19% after each year.

Table 7: Results from speed of adjustment from the ECM

Country	Niger	Congo	CAR	Malawi	Burundi
ECT	0.1889	0.0494	0.2142	0.2539	0.00446

5. POLICY RECOMMENDATIONS

For the case of the underdeveloped countries, the concession that foreign aid can improve economic growth for a long period of time might lead to a decrease in investment. This is as a result of countries over-dependent on foreign aid; the focus of improving domestic investment becomes obscured and subsequently leads to poor growth and development in the long-run.

Accordingly, for economic growth to be stimulated through industrialization in Burundi, Malawi, Niger, Central Africa Republic, and Congo in the long run, investment and trade openness must be improved. Trade liberalization policies should be adopted. Africa is indeed blessed with high population and natural resources, therefore, it should create an investor-friendly environment that can attract another source of capital inflow such as foreign direct investment to prevail. This is because foreign assistance is not the only contributor to the economic growth of a nation in the long-run.

Long-run and sustainable growth can be also achieved when policy-makers develop a sound macroeconomic environment which may include; considerable foreign taxation policies, higher rates of return, cool political environment and a sound legal system to ignite both domestic and foreign investments.

Additionally, political stability is a key problem affecting virtually all African countries and political intimidations should be discouraged because it can affect investment environments in the country negatively, which can cripple growth and development in the economy.

Henceforth, governments at all levels should consider building anti-corruption institutions to reduce the magnitude of corruption in their respective regions. The government should further diverge from depending on aids in creating policies that promote investments and exports. In other to accelerate the growth rate and level of investment in the country, policies that attract investors should be put in place, especially countries like South Korea and Japan. These two countries are examples of countries that have put official assistance development into proper usage. Other developing countries like Botswana and Honduras are an example of developing countries that have benefited from foreign aid.

CONCLUSION

This research set hypothesis that foreign assistance can influence economic growth of Burundi, Malawi, Niger, Central Africa Republic and Congo (DRC). This is a result of these countries being over-dependent on aid for its economic development for the past 20 years. Time series data from 1986 – 2015 were employed. real GDP per capita was estimated as the regressor while the independent variables are gross capital formation (INV), official development assistance (ODA) and trade. The study analyses the long and short run association that exists between RGDP per capita and its regressors in all five countries.

In the short run, the only gross capital formation has a significant relationship with GDP in Congo (DRC), all other countries did not display any short-run relationship between GDP and its explanatory variables. Congo (DRC) is home to some of the world largest cobalt mines which are an opportunity to export such minerals and increase economic growth. The government can use the export proceeds to continue developing capital goods. Policies that restrict government officials from absconding national resources should be put in place too.

In the long-run, only two of the five countries, Niger and Malawi, exhibited a long-run relationship between the dependent variable and its regressors. This is as a

result of the high inflow of foreign aid to these countries since the 1970s. Though these foreign aid received by these countries have shown slow impact in the short-run as seen in the annual growth rates of these countries, there has been a significant improvement in long-run over the years.

Some of the major reasons why Congo, Burundi, and the Central African Republic exhibits no long-run relationship would be due to inefficient allocation of resources, poorly structured government bureaucracy, and political instability in their respective countries.

REFERENCES

- Ali, A. & Isse, H. (2005), "An Empirical Analysis of the Effect of Aid on Growth". *International Advances in Economic Research*, 11(1): 1-11.
- Arndt, C., Jones, S., & Tarp, F. (2010), "Aid, Growth, and Development: Have we Come Full Circle?", <https://www.degruyter.com/view/j/jgd.2010.1.2/jgd.2010.1.2.1121/jgd.2010.1.2.1121.xml>, Retrieved: 05.07.17.
- Bacha, T. (1990), "A Three Gap Models of Foreign Transfers and the GDP Growth Rate in Developing Countries", *Journal of Development Economics*, 32(4): 279-296.
- Barro, R. J. (1991), "Economic Growth in a Cross Section of Countries", *Quarterly Journal of Economics*, 106(2): 407-443.
- Brown, R. L., Durbin, J., and Evans J. M. (1975), "Techniques for Testing the Constancy of Regression Relationships over Time", *Journal of the Royal Statistical Society*, Series 37(2): 149-192.
- Boone, P. (1996), "Politics and the Effectiveness of Foreign Aid", *European Economic Review*, 40(2): 289-329.
- Burnside, C. and Dollar, D. (2000), "Aid, Policies, and Growth", *American Economic Review*, 90(5): 847-868.
- Chenery, H. B., & Strout, A. M. (1996), "Foreign Assistance and Economic Development", *The American Economic Review*, 56(4): 679-733.
- Collier, P., and Dollar, D. (2001), "Aid Allocation and Poverty Reduction", *European Economic Review*, 46(8): 1475-1500.
- Dalgaard, C. J., Hansen, H., & Finn, T. (2004), "On the Empirics of Foreign Aid and Growth", *The Economic Journal*, 114(496): 191-216.
- Dietrich, S. & Wright, J. (2015), "Foreign Aid Allocation Tactics and Democratic Change in Africa", *The Journal of Politics*, 77(1): 216-234.
- Domar, E. (1946), "Capital Expansion, Rate of Growth and Employment", *Econometrica*, 14(2): 137-147.
- Dowling, M. & Hiemenz, U. (1982), "Aid, Savings and Growth in the Asian Region", *Economic Office Report Asian Development Bank: Manila*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1746-1049.1983.tb00641.x>, Retrieved: 11.06.17.
- Easterly, W. (2004), "Can Foreign Aid Buy Growth?", *Journal of Economic Perspectives*, 17(4): 23-48.
- Engle, R. F., & Granger, C. W. (1987), "Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing", *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 55(2): 251-276.
- Eskander, A., Debasri, M., & Elias, K. S. (2008), "Aid, Policies, and Growth in Developing Countries: A New Look at the Empirics", *Southern Economic Journal*, 74(3): 693-706.

- Girma, H. (2015), “The Impact of Foreign Aid on Economic Growth: Empirical Evidence from Ethiopia (1974-2011) using ARDL approach”, *Journal of Research in Economics and International Finance*, 4(1): 1-12.
- Granger, C. W., & Newbold, P. (1974), “Spurious Regressions in Econometrics”, *Journal of Econometrics*, 2(2): 111-120.
- Hansen, H., & Tarp, F. (2000), “Aid Effectiveness Disputed”, *Journal of International Development*, 12(4): 375–398.
- Jee, H. (2014), “Aid Categories that Foster Pro-poor Growth: the case of Sierra Leone”, *African Development Review*, 26(2): 416–429.
- Johansen, S., & Juselius, K. (1990), “Maximum Likelihood Estimation and Inference on Co-integration– with Applications to the Demand for Money”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52(2): 169–210.
- Lof, M., & Malinen, T. (2013), “Does sovereign debt weaken economic growth? A panel VAR analysis”, *Economics Letters*, 122(3): 403-407.
- Masoud, R. M., Shivee, R. K., Normaz, W. I., and Azman-Saini, W.N.W. (2015), “Effect of foreign aid on corruption: evidence from Sub-Saharan African countries”, *International Journal of Social Economics*, 42(1): 47-63.
- Mosley, P. (1980), “Aid, Savings and Growth Revisited”, *Bulletin of the Oxford University Institute of Economics and Statistics*, 42(3): 79-95.
- Nwaogu, U. G., and Ryan, M. J. (2015), “FDI, Foreign Aid, Remittance and Economic Growth in Developing Countries”, *Review of Development Economics*, 19(1): 100-115.
- OECD (2017), “Geographical Distribution of Financial Flows to Developing Countries 2017”, *Disbursement, Commitments, Country Indicators*, OECD Publishing Paris.
- Papanek, G. F. (1973), “Aid, Foreign Private Investment, Savings, and Growth in Less Developed Countries”, *Journal of Political Economy*, 81(6): 120-130.
- Pesaran, M. H. (1997), “The Role of Economic Theory in Modelling the Long Run”, *The Economic Journal*, 107(440): 178–191.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., and Smith, R. J. (2001), “A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Sectional Independence”, *Econometrics Journal* 11(3): 105-127.
- Qayyum, D., Javid, M., & Munir, K. (2011), Inflation Expectations Survey, https://pide.org.pk/pdf/reports/InflationReport_June2011.pdf, Retrieved: 09.08.17
- Rajan, R. G., and Subramanian, A. (2008), “Aid and Growth: What does the Cross-Country Evidence Really Show?”, *Review of Economics and Statistics* 90(3): 643-65.
- Romer, P. M. (1994), “The Origins of Endogenous Growth”, *The Journal of Economic Perspectives*, 8(1): 3-22.
- Taylor, L. (1990), “Foreign Resource Flows and Developing Country Growth: Three Gap Analysis”, *Research for Action*, <https://pdfs.semanticscholar.org/4a79/98f31eee7b266b178609100d6c948e75ce17.pdf>, Retrieved: 11.06.17.
- World Bank (2018), <https://data.worldbank.org/indicator>, Retrieved: 06.06.18.

Kelvin Onyibor, is a Research Assistant of the Faculty of Economics and Administrative Science. His education is respectively Bachelor of Economics (European University of Lefke, TRNC) and Master of Economics (European University of Lefke, TRNC). He has a paper presented in an international conference and an article published. His research interests consist of economic forecasting, stability and volatility in financial risks.

Kelvin Onyibor, Lefke Avrupa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde araştırma görevlisidir. Aldığı eğitim sırasıyla Ekonomi Lisans (Lefke Avrupa Üniversitesi), Ekonomi Yüksek Lisans (Lefke Avrupa Üniversitesi). Uluslararası kongrede bildiri sunan ve makale çalışması bulunan Onyibor'ın ilgi alanları şunlardır: ekonomik tahmin, istikrar ve finansal riskteki değişkenlik.

Sununu Ibrahim Bah, is a current master student at the European University of Lefke (TRNC) studying MA in International Economics and Finance. He previously studied a Bachelor in Accounting (Damelin College, South Africa). His research interest consist of international macroeconomics and risk management.

Sununu İbrahim Bah, Lefke Avrupa Üniversitesinde Uluslararası Ekonomi ve Finans Yüksek Lisans bölümünde öğrenim görmektedir. Daha önce Muhasebe (Lisans) bölümünden (Damelin College, South Africa) mezun olmuştur. İlgi alanları, uluslararası makroekonomi ve risk yönetimidir.

Tomiwa Adebayo is a graduate of International Economics and Finance. His education is respectively as follows; Bachelor of Technology in Management and Accounting (Ladoke Akintola University of Technology Ogbomosho, Nigeria), Masters of Art in International economics and finance (European university of Lefke, TRNC). His research interest consists business economics, environmental economics and monetary economics.

Tomiwa Adebayo Uluslararası Ekonomi ve Finans bölümü mezunudur. Aldığı eğitim sırasıyla Yönetimde Teknoloji ve Muhasebe Lisans (Ladoke Akintola University of Technology Ogbomosho, Nigeria), Uluslararası Ekonomi ve Finans Yüksek Lisans (Lefke Avrupa Üniversitesi). İlgi alanları, işletme ekonomisi, çevre ve parasal ekonomi.

CRITICAL FACTORS CONTRIBUTING TO RENT ARREARS IN RESIDENTIAL PROPERTIES IN MINNA, NIGERIA

KRİTİK FAKTÖRLERİN ÖDENMEMİŞ KONUT KİRA BEDELLERİNE KATKISI, MINNA, NİJERYA

Olurotimi Adebawale KEMIKI
Federal University of Technology
Minna, Nigeria
kemiki@futminna.edu.ng
ORCID ID: 0000-0002-8134-941X

Adeyosoye Babatunde AYOOLA
Federal University of Technology
Minna, Nigeria
ORCID ID: 0000-0002-8860-1518

Ismail OJETUNDE
Federal University of Technology
Minna, Nigeria
ORCID ID: 0000-0003-3736-250X

Rukayat Adeola OGUNBAJO
Federal University of Technology
Minna, Nigeria
ORCID ID: 0000-0002-7528-5846

Shien Stephen KUMA
Estate Management and Valuation
Federal University of Technology
Minna, Nigeria
ORCID ID: 0000-0003-4721-6908

Received 14 June 2018 - Accepted 25 October 2018
Gönderim 14 Haziran 2018 - Kabul 25 Ekim 2018

Abstract: *Optimum return appears to be a tangible motive of investors of real estate investments. This motive over the years has been bedevilled by rent defaults by renters of properties in the property sector. This situation, to Property Managers and their Principals is worrisome. It is on this basis that this study attempts to assess the factors influencing rent arrears in Minna residential property market. The study employs data on various aggregate factors such as management subsystem, economic factors, tenancy arrangement, dwelling unit features and external household attributes influencing rent payments. Cluster random sampling was used to administer questionnaire to renters of residential properties in Minna while simple random and purposive sampling techniques were used to administer questionnaires to property managers. Kendall Coefficient of Concordance and Chi-Square were statistical tools used. The result revealed that $W = 0.601$ which indicated a statistical evidence of a fair association in the ranking of the factors responsible for rent in arrears, while the average rank correlation of factors between all possible pairs of the towns $r_s = 0.521$ indicating a weak agreement to the identified factors. There was evidence of variation among the factors responsible for rent arrears across the areas and the study also found there is no relationship between income level of renters and type of residential accommodation occupied. The implication of the study is that renters develop practical habit that discipline their finances and prioritize the scale of preference to live below their income level.*

Keywords: *Landlords, property managers, rent arrears, residential properties, tenants*

Öz: Gayrimenkul getirisinin, gayrimenkul yatırımcıları için somut bir motivasyon olduğu görülmektedir. Bu durum emlaklarını kiraya verenler ve kira borçlarını ödeyemeyenler açısından karşı endişe verici olmuştur. Bu doğrultuda çalışma, Minna'daki konut piyasasında kira borçlarını etkileyen faktörleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, yönetim alt sistemi, ekonomik faktörleri, kiracılık düzenlemesi, konut birimi özellikleri ve kira ödemelerini etkileyen harici hane nitelikleri gibi çeşitli toplam faktörlere ilişkin verileri kullanmaktadır. Rastgele örneklem yöntemi ile Minna'da konut kiracılarına anket dağıtılmıştır. Kolayda örneklem yöntemi ise anketleri mülk sahip/yöneticilerine vermek için kullanılmıştır. Kendall Concordance ve Chi-Square Katsayısı, istatistiksel araçlar olarak kullanıldı. Sonuç ise, borçların rantından sorumlu olan faktörlerin sıralamasında adil bir derneğin istatistiki kanıtını gösteren $W = 0.601$ olduğunu ortaya koydu. Bunun yanında, kasabaların tüm olası çiftleri arasındaki faktörlerin ortalama sıralama korelasyonu $r_s = 0.521$ olup zayıf bir ilişki tespit edilmiştir. Bu çalışma alanlardaki kira borçlarından sorumlu faktörler arasında varyasyon kanıtı bulmuş ve ayrıca kiracıların gelir düzeyi ile işgal edilen konutta konaklama tipi arasında bir ilişki bulunmadığı ortaya konmuştur. Bu çalışma, kiracıların pratik alışkanlıklarını geliştirip mali durumlarını disipline etmelerini ve tercihlerini, gelir düzeylerine göre şekillendirmeleri gerektiğinin ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konut sahipleri, emlak yöneticileri, kira bedeli, kira mülkleri

INTRODUCTION

Residential properties are known to have physical and economic significance, as well as social implications which affect the quality of lives and dignity of the occupants (Jinadu, 2007). It is estimated that roughly 40% of the world's population lives in rental housing, hence, the increasing demand for residential property in urban centres would continue to attract the investment interests of real estate developers (Olujimi & Bello, 2009). However, a very important motive of residential real estate investors is to secure optimum returns on their investment which commonly takes the form of rental values. While rent payment remains an obligation of tenants to their landlords, rent arrears/defaults by tenants over the years have become a major concern to investors. As observed by Ogutu (2013), about 72% of tenants in parts of Nairobi admitted falling into rent arrears at certain times. These rent arrears were attributed to unstable economic situations as well as low and inconsistent income.

In Nigeria, rent default is a major challenge facing private rental housing providers (Gbadegesin & Oletubo, 2013; Sani & Gbadegesin, 2015). In a survey of 120 Estate Surveyors in Lagos Metropolis, 90% of the respondents had the experience of rent default for more than seven months (Oni, 2010). Generally, it is common among tenants that have taken possession of accommodations in urban areas, paid initial advance rent payment of one to three years and had met the terms, conditions and requirements stipulated in the tenancy agreement to suddenly become recalcitrant; making collection of subsequent rents to be difficult (Oni, 2010). Such situation is worrisome to stakeholders in real estate investments particularly landlords and or their agents. Rental market in Minna, a major town in North Central Nigeria with proximity to the federal capital is not an exemption. Having substantially established cases of rent arrears in Nigeria, it is therefore necessary to study the factors responsible for acute rent arrears in Nigeria. It is against this background that this study seeks to examine the critical factors influencing rent arrears in residential properties in Minna, Niger State.

Other sections of this work cover literature review, study area, methodology, results and discussion.

1. LITERATURE REVIEW

When a tenant does not pay his/her rent as at the due date, such tenant is said to be in default/arrears. As observed by Moss (2003), issues of affordability and lack of end user information are the main reasons for tenants defaulting on the payment of their rent instalments in five selected districts of South Africa. The study however suggested that tenants, who default due to affordability, should reduce other expenses so as to meet their rental obligations. On the contrary, Topham (2012) describes some tenants as stubborn and difficult and intentionally refuse to pay rent. Sani & Gbadegesin (2015) concentrate on breach of tenancy agreement in respect of landlords' repair covenant, harsh landlords' policy, unstable income of the consumers, lack of effective tenancy legislation and deficient tenancy management to assess the major causes of rental default in Kaduna Metropolis, Nigeria. The study employed weighted mean and results revealed that breach of tenancy agreement and harsh landlord's policy were the main causes of rental default in the Metropolis.

Daniel *et al.*, (2017) in their study over rent default factors on residential properties in Nigeria noted that the most critical factor influencing rent default is employment and retrenchment which might not be unconnected to the recent economic recession being experienced in Nigeria. Similarly, Pater (2001) study the way of minimizing rent default and risk as well as recommending viable options, stated that landlord and tenant relationship in order to be successful, there is a need for mutual understanding. According to Julie and Carole (2013) it is easy to believe that certain type of property or tenant are more probable to lead to rent defaults, but the best way to allay the risk of rent defaults in future is to project the possible cost of your planning as early as possible so as to prevent rent default. To avoid unpaid rents, landlords are advised to issue tenants with a call for rent payment a few days before the rent is due and then follow up within a few days if it is not received promptly. If the landlord is well-organized, the tenant is more likely to pay on time. The landlord should act the very first time the rent is late by contacting the tenant immediately to try to agree on an amicable solution. Kaine (2017) opined that in Nigeria rent default problems arise because tenants most of a time refuse to or cannot pay the rent due for their occupation.

In order to avoid rent arrears, property management experts recommend that care should be taken when selecting tenants. Studies have shown that tenant selection is a major determinant of successful property management (Oni, 2010; Daniel *et al.*, 2012). In tenants' selection, Moss (2003) notes that it is paramount that renters have a stable source of income if rent payment is to be consistent. The key attributes that should be assessed about a prospective tenant to minimize default in rent payment include: sources of income and employment, regularity and prospects of employment, physical appearance and social status (Oni, 2010). According to Oni (2010), owners may also specify attributes such as religion, marital status, age, maximum number and ages of children, maximum number of cars, and tribe. This could suggest why despite the increasing demand for residential accommodation across urban areas, dwelling units have been experiencing high rate of rent default

(Ogunbajo *et al.*, 2018). In report by LODGIS (2015), particular attention should be paid to the solvency of prospective tenants, and where a tenant's financial status appears unsatisfactory; a guarantor should be provided who undertakes to pay the rent in case of default by the tenant.

2. THE STUDY AREA

Minna is the capital city of Niger state. It lies on latitude $9^{\circ} 37''$ N and longitude $6^{\circ} 33''$ E, and occupies an area of about 884 hectares. The 1991 population census put the population of Minna metropolis at 190,750, and it further rose to 201,429, according to the 2006 population census. There are numerous residential housing units scattered all over Minna. These houses are of various types, designs and sizes. Though, a larger proportion of them were built by private individuals, there are also a number of public residential estates built by the Government and sold to individuals. These housing units are in varied states of repair as a result of varied management styles and maintenance approaches adopted. The three Hydro-electric power stations in Nigeria (Kainji, Jebba and Shiroro) are situated in Niger state. However, the power sector can best be described as being in a very deplorable state and has posed a great challenge to government. Residents do not enjoy regular power supply and transformers serving many neighbourhoods are bad. Thus, residents have resulted to the use of generators and inverters. Government at all levels have always made efforts to provide infrastructure such as roads, electricity, water and communication facilities among others to pave way for interested investors. Facilities such as drainages, electricity and water supply from the public mains, and other facilities such as airport, railway lines, Hydro – Electricity Power Stations, stadium, hotels, and primary, secondary and tertiary Institutions are available in Minna.

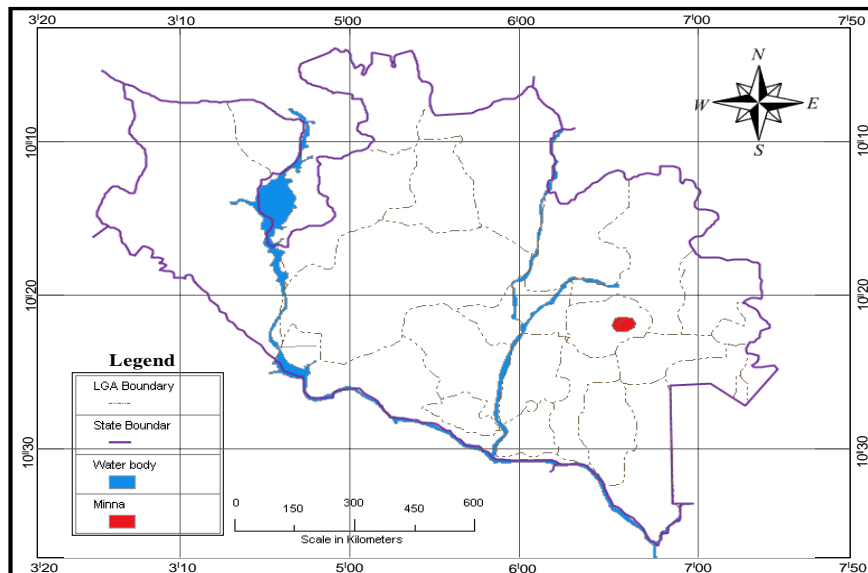

Figure 1: Map of Niger State showing Minna

Source: Dept of Urban and Regional Planning, F.U.T. Minna (2013)

3. METHODOLOGY

The analysis of this study draws only from primary data sourced from Minna Urban. By adopting cluster random sampling, the study area (consisting of 6 neighbourhoods) for the questionnaire administration was drawn from the twenty-five (25) neighbourhoods in Minna Urban. The selected six (6) neighbourhoods comprise: Minna Central, Bosso Town, Bosso Estate, Tunga Low-cost, GRA and F-layout. A survey based technique involving a designed 22 item structured questionnaire adapted after Ogutu (2013) and Moss (2003), were employed to obtain primary data on factors contributing to rent arrears from household heads (respondents) who are renters in the study area.

Minna neighbourhoods' household size data of 2003 for the selected residential locations were gotten from Sanusi (2006). Projection for 2016 was at an annual growth rate of 3.80% (NPC, 2006) and was subsequently made for the 13 year time lag, covering 2003 to 2016. The projection was formulated as, $Pr = Po (1+r/100)^n$, where Pr = Required population, Po = Initial population, r = population growth rate and n = Time interval. Thereafter, the sample size was determined by using Kothari (2004) formula stated below;

$$n = \frac{Z^2 * N * \sigma^2}{(N-1) e^2 + Z^2 \sigma^2}$$

Where n is the sample size, Z is the standardized normal value and for this study, it is taken as 1.96 for a 95% confidence interval, σ is the standard of deviation which was put at 0.5 depicting a safe decision enhancing large enough samples, N is the household population and e is the margin of error put at +/- 5%.

Table 1: Questionnaire distribution to household heads in the study area

S/No	Neighbourhoods	Household size (2016)	Sample size	Proportion representing renters	Questionnaire retrieved
1	Minna Central	6769	364	73	65
2	Bosso Town	10,116	370	74	62
3	Bosso Estate	461	210	42	42
4	Tunga Low Cost	1,093	285	57	43
5	GRA	875	267	54	48
6	F-layout	1,242	294	59	52
	Total	20,556	1,790	359	312

Adapted from Sanusi (2006)

20% of the sample size was taken as proportion representing renters. Though globally, 40% of households are renters (Olujimi & Bello, 2009), Nigeria and other African cities present a rich family ties where most citizens lives in their family house/compound. This translates to reduced renter proportion; hence, the 20% of the sample size representing renters is justified.

The Cronbach's alpha reliability test was employed to check the level of internal consistency among respondents across the sampled neighbourhoods. The study

employed Kendall Coefficient of Concordance to test the level of agreement among the ranked factors across the neighbourhoods. The model is summarised as follows:

$$W = \frac{[12\sum T_1^2 - 3K^2n(n+1)^2]}{[k^2n(n-1)]}$$

Where T_1^2 is the squared sum of ranks for each of the factors, while n is the number of factors being ranked; and k is the number of towns from which the ranking of the factors were taken. The coefficient ranges from **0** (perfect disassociation) to **1** (perfect association).

The factors are:

DDUF= Deteriorating Dwelling Unit Features

DPEH= Deteriorating and Poor External Household attributes

PMMS= Poor Management and Maintenance Services

DTA= Difficult Tenancy Arrangement

BEC= Bad Economic Condition

FRR= Frequent Rent Review

RCO= Rent Collectible Only in office

AS= Apartment Sharing

LPB= Lack of Proper Budget

The study seeks to establish if there were variations in the factors responsible for rent arrears across the selected neighborhoods, thus the following hypothesis was tested:

H_0 = There is no statistically significant difference in the factors contributing to rent arrears across the neighborhoods

The chi-square statistic was further used to test for a significant difference in the level of renters' income (independent variable) and the amount paid on residential units by these renters (dependent variable) across the study area. The chi-square model is expressed as follows;

$$X^2 = \frac{\sum(O-E)^2}{E} \quad \text{Where } O \text{ is the observed values and } E \text{ is the expected value.}$$

4. RESULTS AND DISCUSSION

4.1 Factors responsible for rent arrears in the study area

Quite a number of factors were identified to be responsible for rent arrears in the study area. These were analysed for each of the sampled neighbourhoods as follows:

4.1.1. Minna Central

Table 2 shows the mean responses of factors responsible for rent arrears among renters in Minna central. Frequent rent review ranks first as the most important factor

contributing to rent arrears in the study area. It has the highest mean response of 4.44. This was followed closely by bad economic condition of renters and deteriorating nature of external housing attributes which rank second and third respectively, with mean responses of 4.37 and 4.36 respectively. This reflects the findings of Ogutu (2013). Rent is not regulated in Nigeria and so Property owners usually consider increasing the rent of their properties, using the proceeds to attend to their emerging pressing domestic needs.

Table 2: Descriptive analysis of factors responsible for rent arrears in Minna Central

Factors	N	Sum	Mean	Rank
Deteriorating Dwelling Unit Features	65	264	4.07	6
Deteriorating and Poor External Household attributes	65	284	4.36	3
Poor management and maintenance services	65	245	3.77	9
Difficult tenancy arrangement	65	274	4.23	4
Bad economic condition	65	284	4.37	2
Frequent rent review	65	152	4.44	1
Rent collectible only in office (non-flexibility)	65	287	4.10	7
Apartment sharing	65	262	4.03	8
Lack of proper budget	65	275	4.22	5

Source: Data analysis, 2018

4.1.2. Bosso Town

Table 3 shows the mean responses of factor responsible for rent in arrears among renters in Bosso town. Important factors responsible for rent arrears in Bosso town are: frequent rent review which was ranks first; it is the most important factor contributing to rent arrears among the renters. It had the highest mean response of 4.72. This is followed by bad economic condition and deteriorating dwelling unit features which rank second and third with mean responses of 4.32 and 4.36 respectively. This confirms the findings of Ogutu (2013) and Daniel *et al.*, (2017). This trend is similar to that of Minna central.

Table 3: Descriptive analysis of factors responsible for rent arrears in Bosso Town

Factors	N	Sum	Mean	Rank
Deteriorating dwelling unit features	62	258	4.16	3
Deteriorating and poor external house attributes	62	246	3.96	7
Poor management and maintenance services	62	233	3.76	8
Difficult tenancy arrangement	62	211	3.40	9
Bad economic condition	62	268	4.32	2
Frequent rent review	62	293	4.72	1
Rent collectible only in office (non-flexibility)	62	255	4.12	4
Apartment sharing	62	250	4.04	5
Lack of proper budget	62	249	4.02	6

Source: Data analysis, 2018

4.1.3. GRA

Table 4 shows the mean responses of factor responsible for rent in arrears among renters in GRA. Three most important factors responsible for rent arrears in GRA are identified as follows: bad economic condition which ranks first with highest mean responses of 4.28. This is followed by lack of proper budgeting and frequent rent review which rank second and third. These two factors have mean responses of 4.08 and 4.00 respectively. There is a contrast in the trend compared to Minna central and Bosso Town. While Frequent rent review was ranked first among the factors responsible for rent arrears in Minna central and Bosso Town, bad economic condition ranks first in GRA. GRA parades property of high value belonging to the rich. The high rent may not be easy to increase frequently when compared to moderate or low rent. This trend agrees with the findings of Daniel *et al.*, (2017).

Table 4: Descriptive analysis of factors responsible for rent arrears in GRA

Factors	N	Sum	Mean	Rank
Deteriorating dwelling unit features	48	150	3.12	7
Deteriorating and poor external household attributes	48	109	2.28	9
Poor management and maintenance services	48	127	2.64	8
Difficult tenancy arrangement	48	184	3.84	4
Bad economic condition	48	205	4.28	1
Frequent rent review	48	192	4.00	3
Rent collectible only in office (non-flexibility)	48	184	3.83	5
Apartment sharing	48	159	3.32	6
Lack of proper budget	48	196	4.08	2

Source: Data analysis, 2018

4.1.4. F-Layout

Table 5 shows the mean responses for factors responsible for rent arrears among renters in F-layout. Bad economic condition, Deteriorating dwelling unit features and frequent rent review are the most influencing factors. These rank first, second and third and have mean responses of 4.55, 4.52 and 4.48 respectively. F-layout is the adjoining settlement to GRA, it is not a surprise that it shares similar trend with GRA.

Table 5: Descriptive analysis of factors responsible for rent arrears in F-Layout

Factors	N	Sum	Mean	Rank
Deteriorating dwelling unit features	52	235	4.52	2
Deteriorating and poor external household attributes	52	200	3.84	5
Poor management and maintenance services	52	156	3.00	9
Difficult tenancy arrangement	52	189	3.64	7
Bad economic condition	52	237	4.55	1
Frequent rent review	52	233	4.48	3
Rent collectible only in office (non-flexibility)	52	202	3.88	4
Apartment sharing	52	196	3.76	6
Lack of proper budget	52	173	3.32	8

Source: Data analysis, 2018

4.1.5. Tunga Lowcost

Table 6 shows the mean responses of factors responsible for rent arrears among renters in Tunga Low Cost. Deteriorating dwelling unit features, frequent rent review and bad economic condition are identified as the most important factors responsible for rent arrears among the renters within the neighbourhood. These three factors have mean responses of 4.50, 4.33 and 4.30 respectively. This settlement was developed by the government many years ago. Common features of this settlement include dilapidated structure which is responsible for the most critical factor responsible for rent arrears in this area.

Table 6: Descriptive analysis of factors responsible for rent arrears in Tunga Low Cost

Factors	N	Sum	Mean	Rank
Deteriorating dwelling unit features	43	194	4.50	1
Deteriorating and poor external household attributes	43	154	3.57	6
Poor management and maintenance services	43	128	2.97	8
Difficult tenancy arrangement	43	123	2.87	9
Bad economic condition	43	185	4.30	3
Frequent rent review	43	186	4.33	2
Rent collectible only in office (non-flexibility)	43	160	3.73	4
Apartment sharing	43	159	3.70	5
Lack of proper budget	43	129	3.00	7

Source: Data analysis, 2018

4.1.6 Bosso Estate

Table 7 shows the mean responses of factor responsible for rent arrears among renters in Bosso Estate. Of all the itemized factors, bad economic condition is the most important factor responsible for rent arrears among renters in Bosso estate. It ranks first and has the highest mean response of 4.85. This is followed by deteriorating dwelling unit features and lack of proper budgeting which rank second and third. These two factors have mean responses of 4.80 and 4.50 respectively. This trend is a product of the fact that there are old and new buildings in this area.

Table 7: Descriptive analysis of factors responsible for rent arrears in Bosso Estate

Factors	N	Sum	Mean	Rank
Deteriorating dwelling unit features	42	96	4.80	2
Deteriorating and poor external household attributes	42	87	4.35	4
Poor management and maintenance services	42	103	4.15	5
Difficult tenancy arrangement	42	102	4.11	6
Bad economic condition	42	145	4.85	1
Frequent rent review	42	102	4.10	7
Rent collectible only in office (non-flexibility)	42	98	3.90	8
Apartment sharing	42	74	3.70	9
Lack of proper budget	42	98	4.50	3

Source: Data analysis, 2018

4.2. The Relationship Between the Factors Responsible for Rent Arrears Across Neighbourhoods

Result of the Kendall's Coefficient of Concordance (W) is presented in table 8. It simply tested for a significant relationship between the factors responsible for rent arrears across neighbourhoods in the study area. The result reveals that $W = 0.601$, thus indicates a fair association in the ranking of the factors responsible for rent in arrears across neighbourhoods. The average rank correlation of factors between all possible pairs of the neighbourhoods $r_s = 0.521$ indicating a fair agreement to the identified factors. This result suggests that, though each neighborhood has its own peculiar factor responsible for the rent in arrears, these factors are relatively similar. Therefore, the overall ranking of these factors across the study area are fairly associated. The order of ranking of most important factors are: $BEC_{1 \Rightarrow}$ $FRR_{2 \Rightarrow}$ $DDUF_{3 \Rightarrow}$ $LBP_{4 \Rightarrow}$, $RCO_{5 \Rightarrow}$ $DPEH_{6 \Rightarrow}$ $AS_{7 \Rightarrow}$ $DTA_{8 \Rightarrow}$ $PMMS_9$. The economic situation in the country with 1\$ trading for N360 and 2 digits inflation, there is no doubt that many residents will be finding it difficult paying their bills especially rent. This confirms the findings of Moss (2003), Ogutu (2013) and Daniel *et al.*, (2017).

Table 8: Kendall's Coefficient of Concordance for the relationship between the factors responsible for rent arrears across neighborhoods

	DDUF	DPEH	PMMS	DTA	BEC	FRR	RCO	AS	LBP
Minna Central	6	3	9	4	2	1	7	8	5
Bosso Town	3	7	8	9	2	1	4	5	6
Bosso Estate	2	4	5	6	1	7	8	9	3
Tunga Low Cost	1	6	8	9	3	2	4	5	7
GRA	7	9	8	4	1	3	5	6	2
F-layout	2	5	9	7	1	3	4	6	8
T_1	21	34	47	39	10	17	32	39	31
$\sum T_1^2$	441	1156	2209	1521	100	289	1024	1521	961
W	0.60								
r_s	0.52								

Source: Data analysis, 2018

4.3. The Relationship Between Income Level and Amount Paid for Residential Units

This study also seeks to examine the relationship between the income level of renters and the amount paid for residential units by these renters. This was analyzed using the chi-square test, and results presented in table 10. Adopting a 0.05 level of significance, result shows that the calculated chi-square statistics (139.2) is greater than tabulated chi-square statistic. It therefore suggests that there is no significant relationship between the income level of renters and the amount paid for accommodation units occupied by these renters. This is a true reflection of an

average Nigerian who will go for accommodation that is far above his/her income capacity. They intend to admire and pursue better and large accommodation even when their income dictates contrary.

Table 10: Chi square test for the relationship between Income Level and Amount Paid for Residential Units

Rent paid	level of income						
	less than N20,000	20000-50000	51000-80000	81000-12000	12100-15000	151000-above	Total
30,000 – 50,000	54(20.3))	10(10.3)	15(13.3)	12(17.6)	9(19.9)	4(22.59)	104
60,000 – 80,000	7(19.1)	9(9.7)	13(12.5)	15(16.6)	23(18.8)	31(21.3)	98
90,000 -120,000	0(16.9)	12(8.6)	12(11.1)	20(14.73)	20(16.7)	23(18.9)	87
150,000 – 200,000	0(4.7)	0(2.4)	0(3.1)	6(4.1)	8(4.6)	10(5.2)	24
Total	61	31	40	53	60	68	313
	55.9	0.01	0.19	2.6	13.2	15.3	
	7.7	0.05	0.02	2.56	0.8	4.4	
	16.9	0.96	0.1	1.4	0.5	0.9	
	4.7	2.4	3.1	0.6	1.4	4.4	
<i>X²-calculated</i>	139.2						
<i>Degree of freedom</i>	15						
<i>X²-tabulated</i>	24.99						

CONCLUSION

The study highlighted bad economic condition, frequent rent review, deteriorating dwelling unit features and lack of proper budget as most important factors responsible for rent in arrears across neighborhoods in the study area. The study further discovered a fair evidence of relationship among the factors responsible for rent arrears. There is evidence of variation among the factors responsible for rent arrears across the areas and the study also found that there is no relationship between income level of renters and amount paid as rent / type of residential accommodation occupied. Also, frequent renovation and maintenance of residential units have been observed to serve as motivation to renters to pay rent regularly, otherwise rent in arrears may result. Furthermore, prioritizing household needs is essential in order to avoid rent arrears. Lastly, it is recommended that property managers make adequate insurance provision as hedge against rent default.

REFERNCES

- Daniel, D. I., Ojo, O., & Augustina, O. (2012), "An Examination of the Tenancy Agreement as a Shield in Property Management in Nigeria", *International Journal of Business Administration*, 3(4): 54-66.
- Daniel, I. O., Anthony, I. A., Joseph, O. & Agidic, O. (2017), "Rent Default Factors in Residential Properties in Osogbo Metropolis Osun State, Nigeria", *International Journal of Business and Management Studies*, 6(1): 61-68.
- Gbadegesin, J. T., & Oletubo, O. A. (2013), "Analysis of Tenant Selection Criteria in an Emerging Rental Market", *Global Journal of Management and Business Research Interdisciplinary*, 13(7): 1-12.
- Jinadu, A. M. (2007), *Understanding the Basis of Housing*, King James Publishers, Minna.
- Julie, R. & Carole D.S (2013), "As a Landlord, What Can You Do to Protect Yourself Against Rent Default?", <https://www.lodgis.com/en/lodgis-agency/press-room/press-releases/landlord-protect-yourself-against-rent-default/>, Retrieved: 10.07.2018.
- Kaine, A. (2017), "When your Tenant Refuses to Pay Rent", *Punch Newspaper*, <https://puncgng.com/where-yourtenantrefuses-to-pay-rent-1>, Retrieved: 04.06.2018.
- Kothari, C. R. (2004), *Research Methodology: Methods and Techniques* (Second Revised Edition), New Age International Publishers, New Delhi.
- LODGIS (2015), "As a Landlord What Can you do to protect yourself against Rent Default?", www.lodgis.com/en/lodgis-agency/press-room/press-release/landlord-protect-yourself-against-rent-default/, Retrieved: 04.05.18.
- Moss, V. (2003), "Understanding the Reasons to the Causes of Defaults in the Social Housing Sector of South Africa", www.researchgate.net/publication/228968111_understanding_the_reasons_to_the_causes_of_defaults_in_the_social_housing_sector_of_south_Africa, Retrieved: 08.05.18.
- NPC (2006), "National Population Commission", *Population and Development Review*, 39(1): 206-210.
- Ogunbajo, R. A., Adewusi, A. O., Usman, B. S., & Ayoola, A. B. (2018), The Contributory Effect of Externalities to the Void Periods for Residential Buildings in Minna, Nigeria. In A. M. Junaid, O. F. Adedayo, R. A. Jimoh, & L. A. Oyewobi (Eds.), *Contemporary Issues and Sustainable Practices in the Built Environment*. Paper presented at the School of Environmental Conference, Federal University of Technology, Minna, Niger State, Nigeria, 10-12 April, 226-232.
- Ogotu, T. O. (2013), *An Evaluation of the Impact of Tenant Satisfaction on Rent Arrears in Public Housing: A Case of Kibera Decanting Site*. A PGD Research Project in Housing Administration, Department of Real Estate and Construction Management, University of Nairobi, <http://erepository.uonbi.ac.ke>, Retrieved: 14.06.18.
- Olujimi, J.A.B., & Bello, M. O. (2009), "Effects of Infrastructural Facilities on the Rental Values of Residential Property", *Journal of Social Sciences*, 5(4): 332-341.

Oni, A. O. (2010), *Harnessing Real Estate Investment through Decision Process for Selecting Tenants in Nigeria*. Paper presented at the 10thAfrican Real Estate Society Conference Organized by the African Real Estate Society held at Naivasha, Kenya.

Pater, N. T (2001), “Rent Default: Minimizing the risk and making effective use of the remedies available”, *An International Journal*, 1(2): 155-161.

Sani, K.S., & Gbadegesin, J.T. (2015), “A Study of Private Rental Housing Market in Kaduna Metropolis”, *Journal of Resources Development and Management*, 11(3): 1-11.

Sanusi, Y. A. (2006), *An Assessment of the Spatial Relationship between Poverty and Environmental Quality in Minna Metropolis, Niger State, Nigeria*. A Dissertation Submitted to the Post Graduate School, Federal University of Technology, Minna.

Topham, A. F. (2012), “Termination of a Lease, In Real Property, An Introductory Explanation of the Law Relating to Land”, <http://www.chestofbooks.com/real-property-law/section-III-termination-of-a-lease.html>, Retrieved: 18.04.18

Kemiki Olurotimi Adebawale is an Associate Professor of Estate Management and Valuation at Federal University of Technology, Minna, Nigeria. He is a fellow of Nigerian Institution of Estate Surveyors and Valuers. His research interest covers property management, urban infrastructure and housing.

Doç. Dr. Kemiki Olurotimi Adebawale, Federal Teknoloji Üniversitesi, Minna Nijerya’da Gayrimenkul Yönetimi ve Değerleme Fakültesinde Öğretim Üyesi olarak görev almaktadır. Nijeryalı Emlak Sörveyörleri ve Değerleyici Enstitüsü’nün bir üyesidir. Çalışma alanları arasında mülk yönetimi, kentsel altyapı ve konut konularını kapsamaktadır.

INFLATIONARY HEDGING CAPACITY OF HOUSE PRICE RETURNS IN EMERGING ECONOMY OF NIGERIA

YÜKSELEN NİJERYA EKONOMİSİNDE EV FİYATLARI GETİRİLERİNİN ENFLASYONDAN KORUNMA KAPASİTESİ

M. B. WAHAB

Federal University of Technology

Minna, Nigeria

Wahabbabatunde2@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2622-2926

O. S. OLA

University of Jos, Plateau State Estate

Minna, Nigeria

ORCID ID: 0000-0001-7275-5224

A. I. SULE

Federal University of Technology

Minna, Nigeria

A. S. ADEPOJU

Federal Polytechnics

Ado Ekiti, Nigeria

Z. U. DODO

Zungeru Polytechnics

Niger State

Received 02 August 2018- Accepted 20 November 2018
Gönderim 02 Ağustos 2018- Kabul 20 Kasım 2018

Abstract: *Property asset as a protective devise against the risk of inflation is investigated in the Capital city of Nigeria (Abuja). Five residential housing zones were selected for the study. the general use of ordinary least squares by the previous studies has been faulted on the ground that it can only offer short term inflationary characteristics in the housing market. This study further identified inflationary hedging capacity of house return by examining both short run and long run inflationary characteristics in Abuja housing market. The study utilized Ordinary least squares (to show short run inflationary characteristics), Augmented Dicker Fuller (ADF) to test is used to test for the stationarity in the data, Engle Granger cointegration to establish long run relationships and cointegrating regression analysis to establish long run inflationary characteristics in Abuja Housing Market. The result FMOLS revealed that housing markets failed to provide a complete hedge across all the markets against dirt of inflation within a possible short run. The result of cointegrating regression revealed that housing market provide a complete hedge across all the market in the long run, and the overall market influence is between 88.2%-72.1%.*

Keywords: *House price returns, actual inflation, expected inflation, unexpected inflation*

Öz: *Enflasyon riskine karşı koruyucu bir araç olarak konut sahipliği Nijerya'nın başkenti Abuja için araştırılmıştır. Araştırmada beş yerleşim bölgesindeki konutlar seçildi. Daha önceki çalışmalar kısa dönemde konut sahipliğinin enflasyon riskini en küçük kareler yönteminin kullanarak ve kısa dönem için araştırmışlardı. Bu çalışma kısa ve uzun dönemde konut getirilerinin enflasyondan korunma kapasitesini araştırmaktadır. Çalışma kısa dönem enflasyonist etkiyi ölçmek için en küçük kareler yöntemini, ADF durağanlık testini ve uzun dönem etkisini ölçmek için de Engle Granger koentegrasyon testini kullanmıştır. Sonuçlar kısa dönemde konut piyasasının enflasyondan korunma sağlamadığını ortaya koymuştur. Koentegrasyon regresyon sonucuna göre, uzun dönemde konut piyasasında tam bir korunma sağlandığı ve etkinin de 72,1 % - 88,2 % aralığında olduğu hesaplanmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Konut fiyat getirileri, gerçek enflasyon, beklenen enflasyon, beklenmeyen enflasyon*

INTRODUCTION

The linkage between inflationary trends and movement in property returns is based on the fact that real property price is highly sensitive to change in economy in real term, property asset provide a refuge to investor when monetary policy changes either positively or negatively such that as inflation rises property return increases and they are both positively related (Wong *et al.*, 2003; Miregi & Obere, 2014). Property asset is a protective devise against inflationary risk, and it is said to be hedged against inflation when a certain measure of immunization against a change in consumer price index (CPI) is provided within the country's economy over a period (Arnason *et al.*, 2013; Miregi & Obere, 2014). The concept in this perspective is construed to mean a persistent or constant increase in general consumer price level, and it is a measure of change in current and old consumer prices expressed as percentage. Also, three perspective areas of inflation in the economy such actual, expected and unexpected inflation have received attention of real estate investors in emerging economy like Nigeria. CPI (Consumer Price Index) is referred to as the official measure used to determine inflation, and at the same time a proxy used to denote actual inflation in the economy, and it is referred to as year on year change in CPI (Consumer Price Index) on all items including interest on mortgage bonds (Kwangware, 2010). The 90-days Treasury bill rate (TBR), are often and commonly adopted as a proxy used for expected inflation, and it often is derived from Livingston survey and Autoregressive Integrated Moving Average (ARIMA) as used in some previous studies (Kwangware, 2010; Oluwasegun & Dabara, 2013). The actual inflation minus expected inflation gives a figure which has been used in several studies as proxy for unexpected inflation (Terahni *et al.*, 2012; Dabara, 2015, Umeh & Oluwasore, 2015).

In an emerging economy like Nigeria that is characterized by speculation and economic instability, the risk of inflation rate has become an issue to real estate investors, in that, the risk of inflation rate is capable of depreciating or eroding real estate income flows thereby lead to loss of investment (Odu, 2011; Dabara, 2014; Umeh & Oluwasore, 2015). Property asset contained inflationary protecting characteristics as it provides refuge against the risk of inflation from eroding the value of real estate returns (Case 1992; Umeh & Oluwasore, 2015). House price return measures turnover on housing investment, and it exposed to risk of inflation (Odu, 2011), and the study also clearly stated that risk of inflation is far higher than return on real estate investment. Furthermore, Peyton (2011) is of view that risk of inflation erodes the value of corporate investment earnings and batters consumers' purchasing power in an emerging economy. Traditionally, property asset provide an hedge against dearth of inflation but the menace of economic recession which recently bedeviled Nigeria economy has therefore made the complete hedging capacity of real estate to be doubted due economic volatility and instability created by 2016 economic recession. It is on this basis the study emerges to examine the extent to which house price return has been partially, completely or perversely hedged against inflation in the Nigerian economy. The study focused on Abuja property market, in that, Abuja serves as the first heating-point of economic policy

and due to its high quality of housing infrastructure, the city has been considered best in the quality of housing investment in Nigeria (Belo & Agbatekwe, 2002). The aim of the study is to determine inflationary hedging capacity of house price return in a growing economy of Nigeria. The study showed movement in price return characterized by general price level in the economy, and the co-movement between inflation rates and house price returns is dependent on general economy performance. The level of influence of inflation rate is determined by the ability of property market forces to keep properties in habitable condition. The study has demonstrated the typical condition of property market's capacity to stand in face of rise and fall in general price level, also the market has been positively affected in long run and negatively affected in the short run.

1. LITERATURE REVIEW

The study of inflation hedging capacity of real asset is based on quantity theory of money propounded by Irving Fisher (1930) who expressed the equation as changes in quantity of money produces direct and proportionate change in the price level ($MV=PQ$). Application of mathematical method of substitution to re-express the equation as returns on the amount of houses exchanged over a period (PQ) while general price level within the economic is depicted by MV over a period time. Therefore the house price return is expressed as function of inflation rates (actual, expected and unexpected inflation) as follows: $R_t = f(A\text{-actual, E-expected and U-unexpected inflation})$, where inflation is determined by quantity of money in circulation and house price is determined by consumer price level of goods and services within the economy. Several studies have applied this theory across different countries in different economic environment and tested for its capacity to bring out real characteristics of inflationary hedge in real property market and stocks investment market (Fama & Schwert, 1977; Umeh & Oluwasore 2015). The results from previous studies have provided basis to improve on this area of study, the previous studies are therefore summarily reviewed chronologically as follows:

Fama and Schwert, (1977) studied inflationary characteristics of property asset returns in U.S. between 1953-1971. The study adopted ordinary least square regression analysis to hedging capacity of asset investment, the study discovered that private residential estate and government debt instrument provided a complete hedge against expected and unexpected inflation, perverse hedge was found in common stocks against expected and unexpected inflation. The study appeared to be incomplete as characteristics of actual inflation was not included which could have provided vital information about current market inflation hedging capacity and the use of OLS cannot provide for long run dynamism in the market. Rubens, Bond and Webb (1989) analysed inflationary capacities of residential, commercial and farmland also in the US. The study utilized simple regression (Ordinary Least Squares-OLS) to determine the inflation hedged capacity of real estate returns. The result provided that real estate investment in residential properties were poorly hedged against expected inflation but provided a complete hedge against the dirt of actual and unexpected inflations, commercial properties seemed to be hedged completely against expected inflation and failed to hedge both actual and unexpected

within short period. Return on farmland seemed to have hedged against only expected inflation but failed to hedge actual inflation in the market while perversely hedged against unexpected inflation. Sing and Low (2001) in their study in Singapore commercial market, it is discovered that commercial market does only provided a complete hedge against inflation, but market rate of return increases faster than rate of inflation. Sim and Choe (2002) in the study of inflationary nature of housing stock returns carried out in Korea. The study discovered that housing market in the study area provided an effective hedge against different types of inflation but stock market failed to provide hedge. Voigtländer and Demary (2009) studied inflationary characteristics in America and Europe real estate market. The result found out that real estate failed to provide hedge against inflation and investor is exposed to the dirt of inflation. This finding is contrary to that Sing and Low (2001) and the finding at same time is also contrary to that of Sim and Choe (2002). Zhe (2010) in the study carried out in Hong Kong housing market between 1993 and 2009 on hedging capacity of real state housing in the city, the study employed simple regression to determine ordinary least squares, the study found that office and domestic real estate provided a better hedge against expected and unexpected inflation while quarterly analysis provide a complete hedge. Leung (2010) carried out a study that establish the inflation hedging capability of shops, office spaces and industrial properties in Australia between 1984 and 2008. Returns data on commercial properties were sourced from the PID (Property Investors Digest). The use of ordinary least square model revealed that property asset provide an effective hedge against both unexpected and expected inflation. Amonhaemanon *et al.*, (2013) studied hedging capacity of real estate in Thailand after post inflation crisis between 1987-2011. The study utilized panel analytical approach and the result revealed that real estate housing provide an effective hedge against dirt of actual and unexpected inflation at quarter and last period. This finding is consistent with Leung (2010). Therefore the finding of studies carried outside the Nigeria provided mostly employed the use OLS which cannot adequately cater for long run dynamism.

Bello (2004) in the study carried out in Lagos on hedging capacity of residential housing estate and share properties between 1996 and 2000. Data for the study was analyzed by regressing the inflation rates and rate of returns using Ordinary least Square regression model. The result indicated that while residential properties have a strong inflation hedging characteristics against expected inflation but failed to be effectively hedged against actual and unexpected inflation. Share's properties provided a complete hedge capacity while partially against savings account capacity; the time frame used for this study was observed to be five years. Odu, (2011) studied the analysis of the ability commercial properties to hedge inflation in Lagos metropolis within the period 1999 and 2010; the result of simple regression (Ordinary Least Square model) employed to determine inflationary hedging capacity of return on commercial properties investment indicated that commercial properties' showed a perverse hedge against real (actual) inflation, while Ikeja and it market environment showed a complete hedge. Osagie, Gambo, Anyakora and Idowu (2012) examined commercial (office and shop) hedging ability against inflation in Lagos city, Nigeria between 1998 and 2008. The study employed the usage of multi-equation technique to establish both short and long runs' dynamic capacity of rental values. The result indicated that office property does not provide good hedge in the short run, but provides good hedge over long run period; while shop property does

not hedge against inflation both periods (long and short runs). The period of short run of the study seemed to have affected outcome this study in that the methodology for long dynamism required long span period and the use direct rent cannot adequately show characteristic of inflation due to rent review clause. Ogunba, Obiyomi and Dugeri (2013) analysed hedging capacity commercial property investment in Ibadan between 2000 and 2010. Simple regression was employed to determine least squares characteristics of the data employed, the result revealed that commercial property investment was poorly and perversely hedged against actual and unexpected inflation respectively, and provided a good and effective hedge against expected inflation. This study focuses only commercial and failed to consider residential properties in the study area. Dabara (2014) correlated inflation with return on commercial property investment in Akure between 2002 and 2012. Unit root test was carried out through Philip-perron and regression analysis. The result of the test revealed that commercial property in Akure provided a perverse hedge against actual and expected inflation while unexpected inflation is perversely hedged. Umeh and Oluwasore (2015) studied the hedging ability of residential property investment between 2002 and 2014 in Ibadan metropolis. The result of simple regression through ordinary least squares (OLS) model revealed that residential investment failed to hedge against actual inflation in the market but provide a complete hedge expected inflation, provided partial hedge against unexpected inflation.

From foregoing, it is evidence that the use of Ordinary Least Square (OLS) is predominant among the previous studies and it is common method used to analyse the inflationary characteristic in real estate investment, but this method only cater for short run hedging characteristic. It failed to incorporate long run dynamism in property market. The short period employed by the majority of the existing studies seemed to have affected the outcome their studies, in that, the methodology for long dynamism required long span period. None of the existing studies has been able to establish and compare hedging capacity real estate by taking into consideration both short run and long run dynamics, which this study intends to address. This study will firstly estimates OLS characteristics and secondly estimates Fully Modified Ordinary Least squares (FMOLS) characteristics of real estate market in Abuja, Nigeria. This study intends to address inflationary hedging capacity of housing market in both short run and long run. Also the study period extends further than previous studies to capture current development in the economy (e.g recent recession and down turn in Abuja residential market in 2016 and 2017) and the property market. The use of house price returns has found suitable and appropriate as it is based on the fact inflation affect house price of properties more than direct rent in that, house price is not fixed for a period of term unlike rent that is fixed under period term and condition.

2. METHODOLOGY

The study utilized both primary and secondary sources of data. Primary source of data includes sales prices indices of properties from registered estate surveyors and valuers between 1999-2017. Secondary data comprises of annual inflation indices (actual, expected and unexpected inflation) from National Bureau of Statistics (NBS)

for a period between 1999-2017. The sample size adopted for each of residential areas Abuja city was quantitatively determined using the model developed by Frankfort-Nachmias (1996). The model used purposely when the population is too large. The model is therefore used to sample residential sales transactions as presented in table 1. The equation 1 is adopted to determine house price returns from residential investment. This model for sample size determination is described in equation 1.

$$n = \frac{Z^2pqN}{e^2(N-1) + Z^2pq} \tag{1}$$

Where N - population size, n - sample size, p at 95% confidence level of the target population

q = 1-- p, e = Acceptable error Z = 1.96

$$HPR = \frac{P_t - P_{t-1}}{P_{t-1}} \tag{2}$$

Where HPR is house price returns indices, P_t is house price at end of period t, P_{t-1} is the house price beginning of period t. The study utilized both ordinary least squares regression (OLS) and cointegrating regression using Fully Modified Least Squares (FMOLS) to establish both short and long run inflationary characteristics of house prices respectively. FMOLS used to estimates relationships in cointegration analysis by modifying ordinary least squares (OLS) to account for both serial correlation and endogeneity in the regressors. It is therefore asymptotically related to methods like Johansen (1988). FMOLS identifies long-term relationship just like Johansen method and used to test for cointegration by examining stationarity test through Augmented Dicker Fuller (ADF). The study applied Augmented Dicker Fuller (ADF) unit root test to determine the extent of stationarity of the data. The test of stationarity of the series was carried out for the study in order to detect the presence of unit root (non-stationary) or not, and to determining the order of integration of the variables in the model.

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \pi_i \Delta Y_{t-1} + U_t \tag{3}$$

Where Y_t represents vector of time series, t represent time, U_t represents the error terms and π represents the coefficient matrix of the variables, Δ represents differences in variables. The decision rule for hedging capacities of real estate is described in Table 1.

Table 1: Decision Rule

Hedges in Real Estate	Decision rule
a complete hedge against inflation	If β is not significantly less than 1 (i.e. between 1 and 0.5)
a partial hedge against inflation	If β is significantly less than 1 (i.e. between 0.4 and 0.1)
zero hedge against inflation	If β is not significantly different from zero. 0.001-0.000
a perverse hedge against inflation	If β is negative

3. RESULTS AND DISCUSSION

Figure 1 showed the trend in actual, expected and unexpected inflation rate in between period 1999-2017. The trend showed annual rise and fall in inflation rates in Nigeria, while actual and expected inflation exhibited annual positive rise and fall over the period, unexpected inflation rate exhibited negative and positive rise and fall over the period. A negative rise and fall in unexpected inflation indicated that the 90-days Treasury bill rates on Federal government bond which often used as a proxy for expected inflation, performed better than other interest rates in capital market over given period, while the positive rise and fall in unexpected inflation rates indicated otherwise. The positive rise and fall in actual inflation showed positive rise and fall in interest rate in both money and capital market that is reflected in consumer price index over a period.

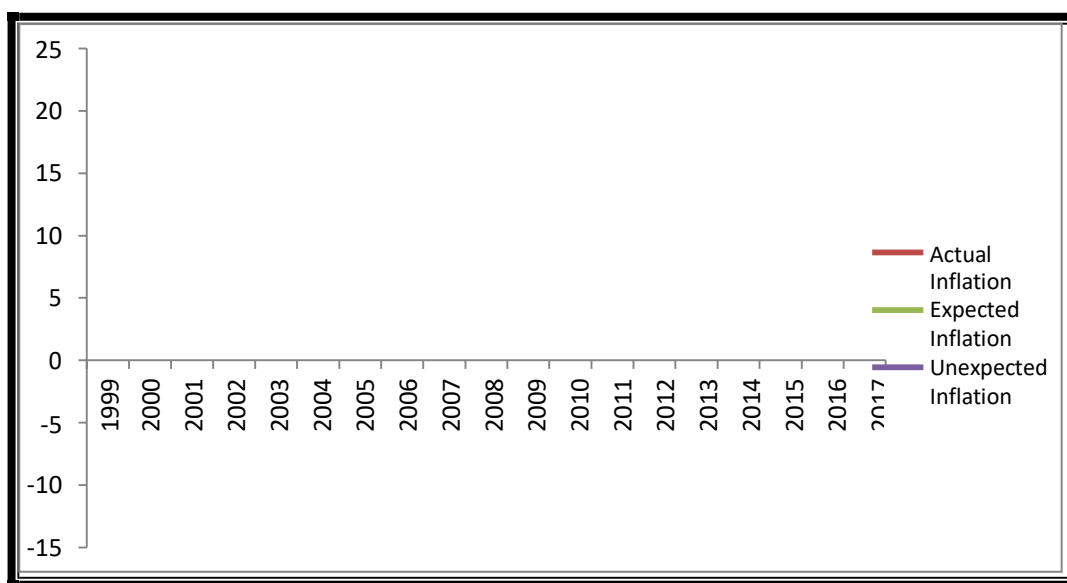

Figure 1: Trends in actual, expected and unexpected inflation rates in Nigeria

Figure 2 showed the trend residential property price index in selected residential zones in Abuja. The price indices of residential properties across zones were cumulated to form single index for each zone. Trend analysis revealed that there is an upward movement across residential property types in selected location over a given period. Maitama residential market index exhibited a volatile upward movement between 2009-2013, and became stable for rest of the period, this showed a high market demand which overlapped other market locations, while other locations also showed little upward but steady rise (2009-2013), the implication is that period of sudden rise in maitama and little rise in other location showed better economic condition in the capital city of Nigeria but more pronounced in Maitama than others due to choice of location.

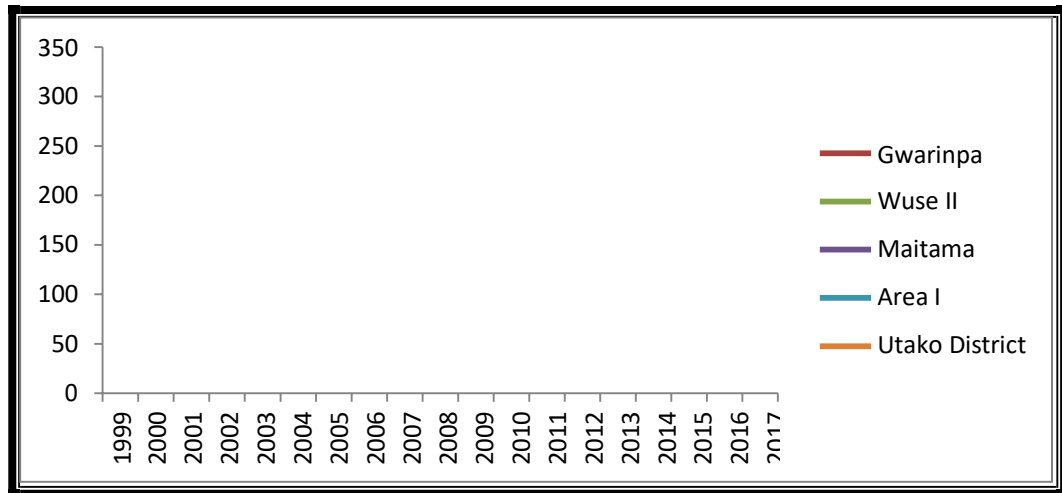

Figure 2: Trend in property price index across selected locations

Table 2 showed the short run dynamic inflation characteristics using Ordinary Least Square (OLS). The short run hedging status revealed that Gwarinpa Property market is perversely hedged against actual and unexpected inflation and completely hedged against expected inflation over the period of study. Wuse II property market is perversely hedged against actual and unexpected inflation but partially hedged against expected inflation over the period. Maitama property market is perversely hedged against actual and expected inflation, and partially hedged against unexpected inflation over the period. Area 1 property market is completely hedged against actual inflation, perversely hedged against unexpected inflation and partially hedged against expected inflation. In Utako district, the property is partially hedged against actual and expected inflation, and perversely hedged against unexpected inflation.

Table 2: Results of hedging capacity of house price (OLS Estimates)

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients Beta	Sig.	Hedging Status
	B	Std. Error			
GWARINPA					
(Constant)	-.193	3.200		.953	
Actual Inflation	-.024	.223	-.022	.958	Perverse hedged
Unexpected Inflation	-.339	.199	-.382	.107	Perverse hedged
Expected Inflation	.640	.220	.606	.010	Complete Hedged
WUSE II					
(Constant)	9.423	8.588		.289	
Actual Inflation	-.189	.712	-.078	.793	Perverse hedged
Unexpected Inflation	-.577	.589	-.286	.342	Perverse hedged
Expected Inflation	.361	.576	.150	.540	Partial hedged
MAITAMA					
(Constant)	-148.584	64.246		.034	
Actual Inflation	-.811	1.041	-.233	.779	Perverse hedged
Unexpected Inflation	.952	.862	.330	.104	Partial Hedged
Expected Inflation	-.918	.802	-.267	.268	Perverse hedged
AREA 1					
(Constant)	-7.809	8.881		.392	
Actual Inflation	1.331	.736	.502	.089	Complete Hedged
Unexpected Inflation	-1.052	.609	-.479	.103	Perverse Hedged
Expected Inflation	1.126	.571	.431	.065	Partial Hedged
UTAKO					
(Constant)	2.521	10.758		.818	
Actual Inflation	.320	.891	.110	.725	Partial Hedged
Unexpected Inflation	-.441	.738	-.183	.559	Perverse Hedged
Expected Inflation	.401	.688	.140	.568	Partial Hedged

Table 3 showed the result of unit root test conducted through Augmented Dicker Fuller (ADF) on all the variables employed for the study. The result of ADF unit root test revealed that actual, expected and unexpected inflation were stationary at first-order difference, only price return indices across the markets were stationery at level. The implication of this test is that the time series data employed for this study is suitable and appropriate for further analysis. Technically, it implies that the time series variables have no unit root.

Table 3: Stationarity or Unit Root Test

Variables	Critical ADF (0.05)	Computed A DF t-Statistics	Prob.*	Order of Integration
Δ Actual inflation	-3.081002	-3.301672	0.0336	I(1)
Δ Expected Inflation	-3.065585	-4.496336	0.0033	I(1)
Δ Unexpect inflation	-3.052169	-3.410913	0.0254	I(1)
Gwarinpa (PRI)	-3.040391	-4.977604	0.0010	I(0)
WuseII (PRI)	3.040391	-3.179963	0.0383	I(0)
Maitama (PRI)	-3.052169	-3.298794	0.0315	I(0)
Area 1 (PRI)	-3.040391	-4.189778	0.0051	I(0)
Utako (PRI)	-3.040391	-3.058157	0.0484	I(0)

Table 4 reveal the result of engle grager cointegration test of long run relationship between property market price return and inflationary characteristics. The tau- statistic and z-statistics reject null hypothesis of no cointegration among the variables at 5%. The tau-statistic and z-statistics reject null hypothesis of no cointegration among the variables at 5%. With a given sample size probabilities and critical values, therefore there is evidence of two or more cointegrating equations using z-statistics across the market locations. In other word, there is long run relationship between property market price return and inflationary characteristics

Table 4: Engle Granger cointegration test

Market	Dependent	tau-statistic	Prob.*	z-statistic	Prob.*
Gwarinpa	Gwarinpa	-2.788999	0.5690	-9.781263	0.6847
	Actual Inflation Index	-3.966153	0.1572	-22.99094	0.0128
	Expected Inflation Index	-3.967177	0.1570	-23.02874	0.0125
	Unexpected Inflation Index	-3.966982	0.1570	-23.00275	0.0127
Wuse II	Wuse II log	-5.031218	0.0328	-21.57113	0.0265
	Actual Inflation Index	-2.997301	0.4827	-237.2358	0.0000
	Expected Inflation Index	-2.831086	0.5502	-10.73025	0.6058
	Unexpected Inflation Ind	-3.414011	0.3116	-14.03251	0.3347
Maitama	Maitama	-3.097602	0.4340	-12.92028	0.4215
	Actual Inflation Index	-3.710072	0.2192	-21.74768	0.0244
	Expected Inflation Index	-3.709665	0.2193	-21.76610	0.0241
	Unexpected Inflation Ind	-3.709003	0.2195	-21.78867	0.0239
Area 1	Area I	-1.914700	0.8925	-6.128298	0.9183
	Actual Inflation Index	-3.120588	0.4244	-20.89848	0.0362
	Expected Inflation Index	-3.121053	0.4242	-20.91729	0.0359
	Unexpected Inflation Ind	-3.124515	0.4228	-20.92103	0.0358
Utako	Utako log	-6.325493	0.0041	-25.24900	0.0032
	Actual Inflation Index	-3.634060	0.2504	136.5624	1.0000
	Expected Inflation Index	-2.285808	0.7795	-7.293682	0.8606
	Unexpected Inflation Ind	-3.487525	0.2957	-98.06533	0.0000

Table 5 showed the result of cointegrating regression conducted on the variables. Result revealed that long run hedging capacity of housing price returns across the markets using Fully Modified Ordinary Least Squares (FMOLS). In all the selected markets, house returns is completely hedged against actual and expected inflation and perversely against unexpected inflation. The overall influence of influence of inflation on house price return across the markets range between 88.2%-72.1%. Therefore, House price returns responds to long dynamism in the consumer price index more than the short run. It is completely more hedged in long run than short run.

Table 5: Cointegrating Regression Analysis (FMOLS Estimates)

Market	Variable	Unstandardized Coefficient	Std. Error	Beta	R-Square	Prob.	Hedging Status
Gwarinpa	(Constant)	126.023	21.549		.867	.000	
	Actual inflation _{t-1}	.628	.022	.984		.000	Complete Hedged
	Unexpected inflation _{t-2}	-.813	.238	-	.115	.004	Perverse hedged
	Expected inflation _{t-1}	.629	.021	.990		.000	Complete Hedged
Wuse II	(Constant)	142.171	40.394		.854	.003	
	Actual inflation _{t-1}	.675	.040	.965		.000	Complete Hedged
	Unexpected inflation _{t-2}	-.948	.446	-	.122	.050	Perverse hedged
	Expected inflation _{t-1}	.677	.039	.972		.000	Complete Hedged
Maitama	(Constant)	-148.584	64.246		.721	.034	
	Actual inflation _{t-1}	1.289	.064	.977		.000	Complete Hedged
	Unexpected inflation _{t-2}	1.265	.710	.087		.094	Partial Hedged
	Expected inflation _{t-1}	1.267	.083	.965		.000	Complete Hedged
Area I	(Constant)	236.231	72.039			.005	
	Actual inflation _{t-1}	.737	.072	.908	.874	.000	Complete Hedged
	Unexpected inflation _{t-2}	-1.972	.796	-	.219	.025	Perverse hedged
	Expected inflation _{t-1}	.747	.074	.925		.000	Complete Hedged
Utako	(Constant)	155.567	60.472		.882	.020	
	Actual inflation _{t-1}	.653	.060	.929		.000	Complete Hedged
	Unexpected inflation _{t-2}	-1.068	.668	-	.137	.130	Perverse hedged
	Expected inflation _{t-1}	.657	.059	.938		.000	Complete Hedged

Fully Modified Least Squares (FMOLS)

CONCLUSION

The analysis of the hedging capacity of house price returns has shown that real estate investment is long term real investment, and the returns must be secured against dirt of inflation. Nigeria is developing economy characterized frequent change in consumer price index. From the analysis, house price return could not effectively offer a complete hedged against dirt of inflation in short run, this finding is in line with that of Rubens, Bond and Webb (1989); the implication is that the housing market in Nigeria is yet to develop up to paper-backed securities' market

where property transaction on real estate could be carried out on securitized market. Also, the markets provide a complete hedge against actual and expected inflation in long run period, this finding is consistent with that of Sim and Choe (2002); Zhe (2010), and Leung (2010); the implication is that the real investors in Nigeria have to wait for given period before the real investment started yielding a secured return that completely hedged against inflation. The housing market in Nigeria could not effectively offer a complete hedge against unexpected inflation for both short run and the long run, due to the fact the Nigeria property market is still operating a direct property market system which does adjust immediately to sudden change in economy indicators such as inflation. Therefore, in order to have a secured property market that devoid of risk of inflation in Nigeria, the housing market must be securitized against the risk of inflation that is capable of eroding real estate returns and causing loss of investment. Conclusively, property market in Nigeria cannot be effectively hedged against inflation in short run but provide a good hedge in the long run.

REFERENCES

- Amonhaemanon, D., Marc J. K., De Ceuster A. C, Jan A. C., & Hau, L. L. (2013), "The Inflation-Hedging Ability of Real estate Evidence in Thailand: 1987-2011", *Procedia Economics and Finance*, 5(2013): 40-49.
- Arnason, O., & Persson, S. (2013), "Swedish Real Estate as a Hedge Against Inflation With Comparison Stocks, Bonds and Gold", A Master of Science thesis submitted to the Department of Real Estate and Construction Management. KHT Architecture and the Built Environment. 2012. Accessed 19 June 2013.
- Bello, M. O. (2004), "The Inflation Hedging Characteristics of Nigerian Residential Property Investment", *Journal of Property Research and Construction*, 1(1): 40-55.
- Belo, M., & Abgatekwe, A. (2002), *Project Management in Property Development: the Nigeria Experience*, Ibadan: University Press PLC.
- Case, K. E. (1992), "The Real Estate Cycle and the Economy: Consequence of the Massachusetts Boom of 1984-89", *Journal of Urban Studies*, 29(2): 171-183.
- Dabara, D. I. (2014), "The Inflation-Hedging Performance and Return Characteristic of Residential Property Investment in Gombe, Nigeria", *AIR*, 3(1): 71-83.
- Fama, E. F. & Schwert, G. W. (1977), "Asset Returns and Inflation", *Journal of Financial Economics*, 5(1977): 115-146.
- Fisher, I. (1930), *The Theory of Interest*, Macmillan, New York

Kwangware, B. (2010), "The Impact of Macroeconomic and Financial Factor on the Performance of The Housing Property Market in South Africa", Department of Economics and Economic History: *Rhodes University Conference. Grahamstown*

Leung, A. (2010), "Commercial Property as an Inflation Hedge; an Australian perspective", *Journal of Pacific Rim Research*, 16(1): 97-115.

Miregi, M. O. & Obere, A. (2014), "Effect of Market Fundamental Variable on Property Prices in Kenya- A Case of Nairobi Residential Property Market", *Journal of Economics and Finance*, 5(5): 101-113.

Odu, T. (2011), "An analysis of relative inflation hedging capacities of prime commercial properties in Lagos", *Global Journal of Human Social Science*, 11(10): 42-51.

Ogunba, O., Obiyomi, O. & Dugeri, T. (2013), "The Inflation Hedging Potential of Commercial Property Investments in Ibadan, Nigeria", West Africa Built Environment Research (WABER) Conference Accra, Ghana, 1101-1111.

Oluwasegun A., & Dabara, I. D. (2013), Inflation-hedging Capability and Risk-return Strategies of Commercial Real Estate Investment in Nigeria. In: Proceedings of African Regional Conference on Sustainable Development. February 11-14, 2013, Conference Centre, University of Lagos, Nigeria. 8(2):54-68.

Osagie, J., Gambo, Y., Anyakora, M. & Idowu, O. (2012), "Are Commercial Properties a Good Hedge Against Inflation? Evidence from Selected Commercial Centres in Lagos", *ATBU Journal of Contemporary Issues in Real Estate*, 5(1):18-33.

Peyton, M. S., Park, T., & Lotito, F. (2011), Why real estate? Real Estate White Paper, pp. 1-7.

Rubens, J., Bond, M. & Webb, J. (1989), "The Inflation-hedging Effectiveness of Real Estate", *Journal of Real Estate Research*, 4(2): 45-56.

Sim, S. & Choe, J. (2002), "An Investigation of the Inflation-hedging Ability of Housing Stock Returns in Korea", www.kahps.org/study/10-1/jt10106.PDF. Retrieved: 05.06.2018.

Sing, T. F. & Low, S. H. (2001), "A Comparative Analysis of Inflation-hedging Characteristics of Property and Non-property Assets in Singapore", <http://www.rst.nus.edu.sg/staff/singtienfoo/Inflation%20hedging%20-%20Singapore.pdf>. Retrieved: 05.06.2018.

Terahni, R., Zarei S., & Parioikh, B. (2012), "An Approach in Market Residential Using Co-integration Traditional Model", *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 6(8):112-114.

Umeh, O. L., & Oluwasore, O. A. (2015), "Inflation Hedging Abilities of Residential Properties of Selected Areas of Ibadan Metropolis, Nigeria", *ATBU Journal of Environmental Technology*, 8(2): 93-114.

Wang, K., Lee, Y. & Nguyen, T. (2008), "Asymmetric Inflation Hedge of Housing Return; A Non-linear Vector Error Correlation Approach", *International Real Estate Review*, 11(1): 65-82.

Wong, T., Hui, C. & Seabrooke, W. (2003), "Impact of Interest Rate on House Price: Empirical Study of Hong Kong Market", *Journal of Property Management*, 21(2): 153-170.

Voigtlander, M. & Demary, M. (2009), "The Inflation Hedging Properties of Real Estate: A Comparison Between Direct Investments and Equity Returns", <http://www.eres2009.com/papers/5Dvgtlaender.pdf>, Retrieved: 05.06.2018.

Zhe, L. (2010), "Short-term Inflation-hedging characteristics of real estate in Hong Kong", A dissertation submitted to the faculty of Architecture for the award of Bachelor of Science in Surveying", *The University of Hong Kong*, <http://hub.hku.hk/bitstream/10722/130987/1/ft.pdf>. Retrieved: 09.07.2018.

Muktar Babatunde Wahab is a real estate Practitioner and Research Assistant at Federal University of Technology, Minna Nigeria. He holds a Bachelor of Technology (B.Tech) in Estate Management and Master of Technology (M.Tech) in Estate Management and Valuation at Federal University of Technology Minna, Nigeria. His research interest is property investment market analysis and economic dynamics in Property Market.

Muktar Babatunde Wahab, Federal Teknoloji Üniversitesi, Minna Nijerya'da gayrimenkul Uygulayıcısı ve Araştırma Asistanı olarak görev almaktadır. Federal Teknoloji Üniversitesi'nde Gayrimenkul Yönetimi lisansını tamamlamış ve yine Federal Teknoloji Üniversitesi'nde Gayrimenkul Yönetimi ve Değerleme yüksek lisans programından (M.Tech) mezun olmuştur. Araştırma ilgi alanları, gayrimenkul piyasasında gayrimenkul yatırım piyasa analizi ve ekonomik dinamikler üzerine yoğunlaşmaktadır.

İTİBARI PARANIN KULLANIMDAN KALDIRILMASINA YÖNELİK TEORİK BİR DEĞERLENDİRME

TAKE FIAT CURRENCY OUT OF CIRCULATION: A THEORETICAL EVALUATION

Dr. Öğr. Üyesi Umut EVLİMOĞLU
Adnan Menderes Üniversitesi
İİBF
uevlimglu@adu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-3708-432X

Dr. Öğr. Üyesi Umut Tolga GÜMÜŞ
Adnan Menderes Üniversitesi
İİBF
ugumus@adu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-7363-8660

Received 14 August 2018 - Accepted 25 November 2018
Gönderim 14 Ağustos 2018 - Kabul 25 Kasım 2018

Öz: Geçmişten günümüze kadar paranın geçirmiş olduğu sürece bakıldığında mal ve hizmet alış-verişinde deniz kabukları, fildişi, papağan tüyü gibi metaların, altın, gümüş gibi madenlerin, Goldsmithnotes'ların ve kâğıdın para olarak kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle, kripto para birimlerinin sıklıkla tartışıldığı, ileri teknolojik yöntemlerin kullanıldığı günümüzde bu sürecin son aşama olduğunu söylemek güçtür. Bir sonraki aşamada, itibari paranın tamamen ortadan kalkması, cep telefonuna, retina, parmak izine tanımlanan bir dijital para türüne geçilmesi devletler açısından mümkün olabilir mi? Bu çalışmada bu sorudan hareketle itibari paranın ortadan kalkmasının sonucunda ortaya çıkması muhtemel yeni bir dijital para türünün kullanılmasının fayda ve maliyetleri teorik bir bakış açısıyla araştırılmıştır. Ayrıca bu yeni para türünün, para olarak tanımlanan nesnelere taşıması gerekli özellikleri taşıyıp taşıyamayacağı ve paranın klasik ve modern fonksiyonlarını yerine getirip getiremeyeceği sorularına da yanıt aranmıştır. Bu çalışma, itibari paranın nihai bir aşama olmadığı, bu sistemden vazgeçilmesi durumunda ilerleyen zamanlarda yeni bir para türünün ortaya çıkabileceği ve böyle bir durumun muhtemel sonuçları hususlarında literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Para, itibari para, dijital para, kripto para, kağıt para

Abstract: When looking at the process that money has taken from past until today, in product and service purchasing, we can see that meta are used as money, such as seashells, ivory, parrot feathers, mines such as gold and silver, Goldsmithnotes and paper. It is difficult to say that this process is the final stage, especially when advanced technological methods are used, which are often discussed is crypto-currencies. In the next stage, is it possible in terms of states that the fiat money is completely out of the way, a digital money transaction defined to mobile phone, retina, fingerprint? In this study, the merits and costs of using a new digital currency model, which is likely to arise as a result of the withdrawal of fiat currency based on this question, has been searched from a theoretical point of view. It has also been sought to answer the question of whether this new currency model will carry the necessary features that objects should possess defined as money and fulfill the classical and modern functions of money. This study aims to contribute to the literature about the fact that the fiat money is not a final phase, if a system is abandoned, a new currency type may emerge in the future and the possible consequences of such a situation.

Keywords: Money, fiat currency, dijital money, crypto money, banknotes

GİRİŞ

Birçok ekonomiste göre ekonomik devrimlerin başlangıcı ve en önemlilerinden biri paranın icadıdır. Para kavramı ve para olarak kullanılan nesnelere geçmişten günümüze kadar olan süreçte zamanla değişikliğe uğramıştır ve bu süreç hala devam etmektedir. Başlangıçta deniz kabukları, kurutulmuş balık, keçiboynuzu ve kırmızı papağan tüyü gibi nesnelere para olarak kullanılırken daha sonraları altın, gümüş gibi madenler kullanılmıştır. Sıralanan bu nesnelere taşıma, kullanım zorluğu gibi sebepler altın, gümüş sertifikalarının ve banknotların para olarak kullanımına yol açmıştır. Daha sonra her ülke kendi merkez bankasını kurarak kendi para birimini çıkarmıştır. Bu para birimlerinin zamanla altın veya gümüş karşılıklarının ortadan kalkması itibari para kavramını ortaya çıkarmıştır. İtibari para: hükümet kararına göre çıkartılan dolayısıyla ödeme aracı olarak değerini yasalardan alan, altın, gümüş vs. karşılığı olmayan, mal ve hizmet satın alma amacıyla kullanılan banka kâğıdı veya kâğıt para şeklinde tanımlanabilir. İtibari paranın değeri temel anlamda çıkarıcı ülkenin ekonomik ve siyasi gücü ve teknolojik seviyesine bağlıdır. Gelecekte itibari paraların da ortadan kalkmasıyla; dijital para birimi çalışmaları, kripto para birimleri ve bunların geleceği ile ilgili yeni tartışmalar söz konusudur.

Küreselleşen ve hızla değişen günümüz ekonomilerinde, teknolojinin etkilemediği unsur neredeyse yoktur. Bunlardan biri de mal ve hizmet değişimlerinde paranın nasıl ve ne şekilde ödeneceği konusudur. Bu bağlamda teknolojik ilerleme sürecinde ortaya çıkan en önemli gelişmelerden birisi şüphesiz ki dijital para unsurudur. Dijital para, bir ödeme aracı olarak ekonomiyi çok farklı yönlerden etkilemektedir. Kâğıt paranın bir ikamesi olan dijital para, tüketicilerin günlük hayatlarında gittikçe artan oranda yer kaplayan bir kullanım hacmine sahiptir. Bu yüzden ufak hacimli işlemlerde bile kullanılmaya başlayan dijital paranın, kâğıt paranın bir ikamesi olması yerine, onun yerini alarak kâğıt paranın tamamen kullanımdan kaldırılması halinde ortaya çıkabilecek olan fayda ve maliyetlerin neler olacağı sorusu, günümüzde en çok dikkat çeken sorular arasında yerini almıştır.

Eğer dijital para çalışmaları başarılı olursa merkez bankalarının itibari paradan vazgeçerek dijital bir para birimi yaratmaları mümkün olur mu? Bu çalışmada; bu sorudan yola çıkarak, ortaya çıkması muhtemel bir dijital para biriminin paranın klasik ve modern fonksiyonlarını yerine getirip getiremeyeceği ve paranın taşınması gereken özellikleri taşıyıp taşıyamayacağı tartışılmıştır. Merkez bankalarının kâğıt para yerine tamamen dijital para çıkartmaları halinde, itibari paranın kademeli bir şekilde tamamen kullanımdan kaldırılması sonucunda dijital paraya geçişin faydaları ve maliyetleri araştırılmıştır. İtibari paradan dijital paraya geçişin belirli koşullar altında gerçekleşeceği varsayılmıştır. Bu varsayımlardan biri; paranın fiziki olarak elle tutulamayacak olması ve kimlik kartı olarak oluşturulacak kartlara (telefona, saate, retina, parmak izine v.b.) tanımlı olması aracılığıyla işlemlerin gerçekleştirilmesidir. Bu anlamda para çıkarma yetkisi yine sadece Merkez Bankalarında olacaktır. Bu çalışma günümüzde tüm ülkeler tarafından benimsenen itibari para sisteminin ortadan kalkması durumunda (özellikle kripto para birimlerinin sıkça tartışıldığı günümüzde) yeni bir para türünün ortaya çıkması ve bunun muhtemel sonuçlarını ortaya koyarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamıştır.

1. PARANIN TANIMI VE GELİşİM SÜRECİ

Paranın kullanımından önce takas (trampa) ekonomisi söz konusuydu. Ancak satıcının- alıcının birbirini bulmak için çok zaman (çaba) harcaması gerekliliği, ihtiyaçların karşılıklı çakışması gerekliliği, bazı malların bölünmesinin mümkün olmaması, takas oranlarında ortaya çıkan zorluklar ve takas ekonomisinde servet biriktirmenin zorluğu gibi unsurlar, alışverişlerde bu tür zorlukları ortadan kaldıracak herkes tarafından kabul edilen ortak bir değer ölçüsünün kullanılmasını gerektirmiştir.

Önemine ve geniş kullanım alanına rağmen tanımı üzerinde evrensel bir birlik oluşturulamayan paranın doğası, zamanla değişmekte ve gelişmektedir. Para ile ilgili ilginç tanımlardan bir tanesi ise řu şekildedir; para: bir şey almadan önce bir şeyler karşılığında aldığım hiçbir şeydir (Soddy, 1934: 24, Akt. Yurtçiček, 2013). Parayı tanımlamanın en genel yolu, paranın işlevlerini açıklamaktan geçmektedir. Bu anlamda bir tanım yapılacak olursa para; malların ve hizmetlerin değerini belirleyen ortak bir değer ölçüsü, mal, hizmetlerin satın alınmasında ve borçların ödenmesinde kullanılan, herkes tarafından kabul gören bir mübadele aracı, hesap birimi, bir değer biriktirme aracı, ödünç verme aracı olarak kabul gören herşey olarak şeklinde tanımlanabilir.

İlkel dönemlerde ortak ticaret nesnesi olarak bütün elverişsizliğine rağmen hayvanlar kullanılmıştır. Habeşistan'da tuz, Hindistan'ın bazı bölgelerinde deniz kabukları, Virginia'da tütün, Newfoundland'de kurutulmuş morina balığı ticarete ve mübadelede kullanılan nesnelere diğer çarpıcı örneklerdendir. Ancak az yıpranır olma, bölünebilir ve birleştirilebilir olma, daha az fireyle saklanabilir olma gibi özellikleri nedeniyle metallerin kullanımı ileriki zamanlarda daha çok tercih edilmiştir. Bu süreç madeni paranın doğmasına neden olmuştur (Smith, 1776/ 2004: 34-38).

Para kime geçerse geçsin o bireyin beklentisinin, para ile bir şeyler alabilecek olması durumu, paranın değerinin "güven" unsuruna bağlı olduğunun göstergesidir. Paraya güvenmek, parayı ihraç edene güvenmeyi de gerektirir (King, 2006: 8). Para bir çeşit senettir. Modern ekonomide dolaşımda olan birçok para tipi söz konusudur. Her tip para, farklı gruplar arasındaki senedi temsil etmektedir. Buna göre üç tip paradan söz etmek mümkündür: İtibari para (fiat money), banka mevduatları (bank deposits) ve merkez bankası rezervleri (central bank reserves). Bunların her birini şu şekilde açıklamak mümkündür (McLeay vd., 2014: 7-11):

- İtibari para, Merkez Bankaları tarafından hükümet kararına dayalı çıkarılan, herhangi başka bir varlığa (altın ve gümüş gibi) çevrilemeyen ve elinde tutan kişiye ödenmesi vaat edilen banknotlardır. Ticari bankaların mevduatların çekilmesi olasılığına karşı ellerinde az miktarda nakit para tutmasının yanı sıra, daha çok tüketicilerin sahip olduğu para tipidir.

- Banka mevduatları, ticari bankalardan tüketicilere verilen senet niteliğindedir. Ekonomide bireyler ve firmalar tarafından tutulan nakit para oldukça azdır. Geri kalan kısım ise banka mevduatlarından oluşmaktadır. Banka mevduatları farklı birçok formda olabilir. Tüketiciler tarafından tutulan vadesiz mevduatlar ve tasarruf hesapları ile yatırımcılar tarafından satın alınan tahvil ve bonolar buna örnektir. Modern ekonomide bunlar elektronik olarak kayıtlıdır.

- Merkez bankası rezervleri, merkez bankalarından ticari bankalara verilen senet niteliğindedir. Para politikasının ve diğer birçok amacın önemli bir aracı olduğu için büyük önem arz etmektedir.

2. PARA TÜRLERİ

Geçmişten itibaren ekonomik ve ticari yaşamda, alış-verişlerde birçok metanın para yerine kullanıldığını görmekteyiz. Kullanılan metaların değişmesiyle beraber bu süreçte yeni para türleri ortaya çıkmıştır. Bu bölümde, günümüze kadar ortaya çıkan para türleri açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Mal (Emtia) Para

Tarihte tuz, bazı hayvanlar, midye kabukları papağan tüyü, balık, zeytinyağı, çivi, keçiboynuzu, deniz taşları gibi maddeler para olarak kullanılmıştır. Daha sonraları ise altın ve gümüş formundaki metal paralar bölgesel çapta ve uluslararası alanda ödeme aracı olarak kullanılmışlardır. Metal paraların ortaya çıkmasıyla birlikte hangi metalin ne kadar mal ve hizmet alabileceği, başka bir deyişle paraların birbirlerine karşı göreceli değerleri, metallerin değerine göre belirlenmeye başlamıştır. Böylece altın diğer metallere göre daha fazla alım gücüne sahip olmuştur (Uzunoğlu, 2007: 1).

2.2. Temsili Para

Nominal değeri ile reel değerinin farklı olduğu paralardır. Temsili paraların kendi değerleri üzerinde yazılan değerlerin çok altındadır. Temsili paralar kronolojik sırayla; altın ve gümüş sertifikaları, banknot, kâğıt para ve madeni paradır (Ergun, 2013: 127). Altın ve gümüşün saklanması ve biriktirilmesinin zorlaşması üzerine temsili paralara geçilmiştir. Temsili paraların üzerinde yazılı rakam karşılığında, altın veya gümüş ödeneceğini gösteren ödeme araçlarıdır. Örnek verecek olursak: altın gümüş banknotları ve altın sertifikalarıdır. İngiltere’de tüccarlar altınlarını Goldsmith’lere götürerek karşılığında Goldsmithnotes adı verilen ödemelerde ve ticarete kullanılabilen gerektiğinde altına çevrilebilen senetler almaya başlamışlardır. Aldıkları bu senetleri alışverişlerde kullanmışlar istediklerinde ise gidip altına çevirebilmişlerdir. Bu durum daha sonra bankaların da devreye girmesiyle banknotların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

2.3. İtibari Para

Modern ekonomilerde değeri tamamıyla itibari olan kâğıt paralar kullanılmaktadır. İtibari paranın gücü altın veya gümüş gibi değerli madenlerden gelmez, bunun yerine hükümetin kâğıt parayı yapılacak ekonomik işlemlerde yasal ödeme aracı olarak ilan etmesinden gelir. Mal paraların hakiki değerleri olmasına rağmen itibari paralarda bu tür bir durum sözkonusu değildir. Başka bir deyişle itibari paraların hakiki değeri yoktur (Ünsal, 2017: 569). İtibari paraların altın veya gümüş karşılığı olarak bir değeri de bulanmamaktadır. Yalnızca bir kâğıt parçası olan bu paraların kullanılmasının tek nedeni devletin bu kâğıtları yasal ödeme aracı olarak ilan etmesi ve ülke vatandaşlarının bunu kabul etmesidir (Akdiş, 2001: 9-10). İtibari paralar, devlet tarafından yapılan hukuki düzenlemeler ile dolaşıma sunulmaktadır ve devletin para basma tekeline dayanmaktadır. Alacaklı bu sistemde, herhangi bir değerli maddeye dayanmasa dahi kanuni parayı kabule zorlanmaktadır. Bu nedenle,

mal ve hizmet satışında ulusal parayı kabul eden kişi herhangi bir değerli şey almamakta, bunun yerine tedavüldeki parayı basan finansal kurumun ödeme yükümlülüğünü almaktadır (Yurtçıçek, 2013).

İtibari para olarak kağıt kullanılmasının sebebi, kağıdın maliyetinin yok denecek kadar az olmasıdır. Bu durumda, basılacak para miktarını belirleyen altın gibi maddi bir ölçü veya herhangi bir sınırlama söz konusu değildir. Bu nedenle devlet yada merkez bankaları, para miktarını belirlerken, ekonomik amaçlara ulaşmak için istediği şekilde belirleyebilmektedirler. Kağıt para standardı çeşitli sınırların kalktığı ve serbestleşiti para sistemini yansıtmaktadır. Ancak bu serbestiyi keyfilik olarak değil para politikalarının yönetilmesinde ortaya çıkan bir serbestlik olarak algılamak gereklidir (Aren, 1989: 30).

2.4. Alternatif Para

Alternatif para birimleri; merkezi otorite tarafından çıkarılan para birimlerine bir alternatif niteliği taşıyarak belli bir bölge sınırları içerisinde kabul gören ve kullanılan para birimleridir. Bu tür paraların çıkarılmasının amacı kabul gördüğü bölgedeki bölgedeki üretimi ve ticareti artırmak, bölgedeki ekonomik aktiviteyi canlandırmaktır. Dolayısıyla bu tür bir ihtiyaçtan dolayı oluşturulmaktadır.

Oluşturulan bu alternatif para birimi, o bölgede yaşayanlar tarafından kabul gördüğünde yaygınlaşmakta ve kullanımı artmaktadır. Alternatif para kullanımı lokal ekonomi yavaşlarken, artmakta, lokal ekonomi canlanırken ise azalmaktadır. Ancak bu tür paraların, diğer bölgelerde yada ülkelerde kullanımları ve kabul edilmeleri çok sınırlı düzeyde olmaktadır. Dünyadaki örneklerine bakıldığında; bölgenin ekonomik aktivitesini geçici bir süre için artırdığı, uzun vadede ise ekonomik anlamda istikrarsızlık ve dengesizliklere yol açtığı düşünölmektedir. Dünyadan örnek vermek gerekirse İngiltere’de kullanılan Bristol Pound, Kanada’daki Canadian Tire parası, Amerika’nın Massachusetts eyaletinde kullanılan BerkShare, Meksika’da Tumin en bilinen alternatif para birimleridir (Çarkacıoğlu, 2016: 5).

2.5. Dijital Para (Elektronik Para)

Dijital para, parasal bir değerin, elektronik para üreticisi dışındaki işletmelere ödeme yapmak üzere elektronik ortamda depolanmasıdır (www.ecb.europa.eu). Dijital paranın diğer bir tanımı Avrupa Parlamentosu’nun 2009/110/EC sayılı ikinci e-para direktifinde şu şekilde yapılmaktadır; elektronik, manyetik olarak saklanabilen, para karşılığı ihraç edilen, ihraçının borcunu ifade eden, ödeme yapmak amacıyla alınan ve elektronik para kuruluğu haricinde gerçek ve hükmi şahışlar tarafından kabul edilen araçlardır (Yurtçıçek, 2013: 123). Bu tanıma göre nakit paralar, dijital ortama aktarılarak nakit yerine kullanılmaktadır. Dijital para sistemlerinin birçok avantajı vardır. Bunlardan bazıları; geliştirilmiş rekabet, erişilebilirlik ve esneklik gibi unsurlardır (Barrdear ve Kumkoof, 2016: 5).

Avrupa Birliği ülkelerinin tümü tarafından kabul edilen Elektronik Para Kuruluşları Direktifine (2009/110/EC) göre dijital para şu üç unsuru taşımalıdır:

1)Elektronik anlamda kayıtlı olmalıdır 2)Elektronik parayı çıkaran kuruluğu tarafından kabul edilen fon karşılığı çıkarılmalıdır 3)Elektronik parayı çıkaran haricindeki diğer tüzel veya gerçek kişiler ödeme aracı olarak bu parayı kabul etmelidirler. Elektronik parayla ilgili diğer bir yasal düzenleme olan Ödeme Hizmetleri Direktifi (2007/64/EC) dijital paranın kullanılmasına dair çeşitli kuralları

belirlese de, dijital paranın ihraç edilmesi konusunda herhangi bir hüküm getirmemektedir (Sarıkatoğlu vd., 2015: 94).

2.6. Sanal Para

Sanal para birimleri, ne bir merkez bankası, ne de bir kamu otoritesi tarafından verilen değer dijital temsili olarak tanımlanırlar. Ayrıca bir itibari paraya bağlılıkları da yoktur. Ancak gerçek ya da tüzel kişiler tarafından değişim araçları şeklinde elektronik olarak aktarılabilir, saklanabilir veya takas edilebilirler. Değer esas olarak dijital formda temsil edilmektedir. Dijital para ile sanal para arasındaki fark; sanal paranın bir itibari paraya bağlı olmaması, yani itibari para cinsinden sabit bir değerinin olmamasıdır. Buna karşılık dijital para manyetik ve elektronik olarak depolanarak ödeme işlemlerinin yapılmasına gerçek veya tüzel kişiler tarafından kullanılabilir. Sanal para birimleri ise belli bir sanal ortamda belli mal ve hizmetleri satın almak için belli kişi ve şirketlerce kullanılabilirler (EBA, 2014: 11). Bu para türü özellikle sanal ortamda video oyunlarında çeşitli ürünleri satın almak için kullanılabilir ve sadece o ortamlarda geçerliliğini korur.

2.7. Kripto Para

Kripto paralar, bir merkezden diğer bir merkeze transfer edilebilir nitelikte olup, güvenlikleri kriptolojik yöntemlerle sağlanmaktadır. Günümüzdeki popüler konulardan biri olan ve dolaşımda bulunan bu para birimleri devletler dışındaki kişiler, organizasyonlar ya da şirketler tarafından üretilmektedir. Bu paralar, herhangi bir merkezi otorite yada merkez bankası tarafından çıkarılmadığı gibi herhangi bir banka hesabında tutulması da gerekmemektedir (White, 2015: 383). Dolyayısıyla bu para birimlerinin temelinde yatan unsur kriptografik mekanizmalardır. David Chaum 1982 yılında dijital para kavramını ilk kez ortaya atarken kriptografik yapıtaşları kullanılmasını söylemiş ancak bu parayı merkezi bir otoritenin yönetmesini önermiştir. Sonraki yıllarda, peer-to-peer (P2P), yani işlemlerin merkezi bir yapı gerektirmeden dağıtık bir sistemle gerçekleştirilebileceği dağıtık sistemler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu görüşden hareketle başarıya ulaşan ilk dağıtık model Satoshi Nakamoto tarafından 2008 yılında Bitcoin adıyla yeni bir dijital para birimi ve yeni bir ödeme sistemi olarak önerilmiştir (Khalilov vd., 2017).

Günümüzde, Bitcoin'in altyapısını oluşturan *Blockchain* yapısı en popüler finansal teknoloji konularının arasındadır. Hatta sadece kripto para sektöründe değil diğer birçok sektörde de kullanılmaya başlanmıştır. Bitcoin'in kabul görmesiyle birlikte kripto paraların sayısı da artmıştır. "Kripto para olarak ismilendirdiğimiz bu para birimlerinin Pazar değeri 12 milyar doların üzerindedir ve sayıları da 14002den fazladır. Bitcoin'den sonra en bilinenleri Ethereum, Zcash, Ripple'dır (Khalilov vd., 2017).

Kripto para birimleri, paranın evrimindeki yeni bir aşama olarak değerlendirilebilir. Bunların başarılı olup olmayacağını söylemek için erkendir. Kripto para birimleriyle ortaya çıkan bazı ödeme sistemleri finans dünyasında yer alan diğer aktörler tarafından yeterince kabul görmüş durumda değildir. Buna rağmen geleceğe yönelik yapılan tahminlerde bu para birimlerinin internet kullanımındaki artışa ve tanınırlıktaki artışa paralel şekilde giderek daha fazla kabul göreceği ve değişim aracı olarak giderek daha fazla kullanılacağı tahmin edilmektedir.

Dünyada giderek artan teknolojik gelişmeler, paranın şuan bildiğimiz haliyle varlığını sürdürmesini zorlaştırmakta, globalleşen dünyada finansal ilişkilerin daha hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleşmesini sağlayacak yeni arayışlar ortaya çıkarmaktadır. Ancak, bu yöndeki değişiklikler, başta merkez bankacılığı anlayışı olmak üzere denetleyici ve düzenleyici otoritelerin de yeni bir sürece girmelerini gündeme getirecektir. Ayrıca bu kuruluşların para politikası üzerindeki etkinliğini de azaltabilecektir. Dolayısıyla, merkez bankaları şu anda sahip oldukları para politikası araçlarını yeni ortaya çıkacak olan finansal duruma göre değiştirmek ve yeniden kurgulamak zorunda kalacaklardır. Sonuç olarak, gelecekte kripto para birimlerinin kullanımının daha da yaygınlaşması, hem hükümetleri hem de finansal kuruluşları ortaya çıkacak etkileri değerlendirmeye iterek, bu para birimlerinin ekonomik sisteme entegre olmalarını sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapmaya zorlayacaktır (Atış, 2014: 6).

3. ÖDEME SİSTEMLERİ

Modern ekonomide para, teknolojideki hızlı değişime bağlı olarak büyük değişim süreçlerinden geçmektedir. Ödeme aracı olarak kullanılan para, hızlı değişen ve gelişen bu ekonomilerde oldukça farklı formlara bürünmüştür. Ödeme sistemi; bir ülkede ya da para alanında, paranın dolaşımını kolaylaştıran araçlar, araçlar, prosedürler, işlemler ve bankalararası fon transferler sistemlerinden meydana gelen eksiksiz bir kümeyi anlatmaktadır. Ödeme aracı ise, fonların, borçlu taraftan alacaklı tarafa transfer edilmesini sağlayan araç ya da prosedür setine verilen isimdir. Borçlu taraf ve alacaklı taraf arasındaki ilişkiye ve işleme bağlı olan, her biri farklı nitelikte farklı birçok ödeme aracı bulunmaktadır. En genel ayırım nakit ödeme araçları ve nakit olmayan ödeme araçları şeklinde yapılmaktadır (European Central Bank, 2010: 25-33):

- Nakit ödeme araçları: Genellikle bireyler ya da ticaretle uğraşanlar arasında yüz yüze yapılan ve düşük miktardaki ödemeleri kapsayıp banknot ve bozuk para kullanılarak yapılan işlemleri kapsamaktadır.
- Nakit olmayan ödeme araçları: Hesaplar arası fon transferini kapsamaktadır. En genel nakit olmayan ödeme araçlarını genel amaçlı araçlar ve özel amaçlı araçlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Buna göre genel amaçlı araçlar kredi transferleri, doğrudan borçlandırma, kartlı ödeme (hesap kartı, kredi kartı vs.) ve çekleri içermektedir. Özel amaçlı araçlar ise havale, seyahat çekleri, banka çekleri ile akreditif mektupları ve kambiyo senetlerini kapsamaktadır.

Dijital para, ödeme sistemindeki yenilikleri ve paranın yeni formunu yansıtmaktadır. Dijital para, elektronik para (e-money)'dan mobil para (mobile money)'ya kadar birçok terimi kapsayan şemsiye niteliğinde bir terimdir. Dijital para, nakit paraya alternatif olan ve elektronik olarak tutulan her türlü kayıtlı değerini ifade etmektedir. Bu değer, düzenlenen parasal değerden az değerdir. Dijital paraya, hediye kartlarından, sanal para türlerine (Bitcoin gibi) kadar birçok örnek verilebilir. Mobil para ise mobil telefon aracılığıyla ulaşılabilen çeşitli finansal hizmetleri kapsamaktadır. Mobil para, dijital paraya erişimi de kapsamaktadır. Ancak birçok mobil para servisi hala nakit temellidir (Shrier vd., 2016: 4-5).

Yaklaşık son yirmi yıldır çok çeşitli ödeme araçları tüketici kullanımına sunulmuştur. Modern ödeme araçlarının kullanımındaki artış, ödemelerin geleneksel metotlarından olan nakit para ve çek kullanımını azaltmaktadır. Ticaretteki sürdürmelerin ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle iyi tasarlanmış bir ödeme altyapısına ihtiyaç vardır (European Central Bank, 2010: 25). Bu sebeple dijital para türünün herkes tarafından benimsenebilmesi için güvenilebilir ve emniyetli bir ödeme mekanizmasının geliştirilmesi en önemli konulardan biridir.

4. LİTERATÜR TARAMASI

İlerleyen zamanlarda, dijital paranın şu anda kullandığımız kâğıt parayı ortadan kaldırıp kaldırmayacağı merak konusudur. Tarihin çeşitli dönemlerinde ödeme araçlarının bir arada kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Günümüzde de kâğıt para, metal para, çek, kredi kartları, elektronik fon transferleri ve elektronik kredi transferleri bir arada kullanılmaktadır. Para yüklü kartlar da bunlar arasında yer edinmeye çalışmaktadır (Freedman, 2000: 219). Literatürde kâğıt paranın tamamen kaldırılmasını ve dijital paraya geçişi araştıran çalışma oldukça azdır. Çalışmalar daha çok raporlardan oluşmaktadır.

Dias (2001)'in çalışmasının amacı dijital paranın geniş rolünü ve onun para politikasına etkisini tartışmaktır. Dijital para, ödeme mekanizması olarak ekonomiyi iki noktada etkilemektedir. Birincisi para politikası temelindedir. İkincisi ise tüketicilerin refahları üzerine olan etkidir. Buna göre eğer toplumun refahı artıyorsa, dijital para kullanımı uzun süreli olabilir; aksi takdirde kullanılmayacaktır. Çalışmada; dijital para içsel para ve dışsal para olarak iki gruba ayrılmıştır. İçsel para, Merkez Bankaları tarafından; dışsal para ise özel bankalar tarafından ihraç edilen paradır. Para içsel olmalı yani hükümet tarafından kontrol edilmelidir. Dijital paranın sebep olduğu refah ve parasal etkiler üç temelde özetlenmiştir: kâğıt para talebini azaltmaktadır, hükümetin senyorej gelirini düşürmektedir, para talebini toplamda artırmaktadır, bu durumda da genel olarak toplumun refahı artmaktadır.

Rogoff (2014), çalışmasında; kâğıt paranın aşamalı olarak ortadan kaldırılması fikrinin yanlısı olan ve bunun karşısında olan görüşlerin vurguladıkları temel noktaları özetlemektedir. Kademeli bir şekilde ortadan kaldırılmasını savunanlar; kâğıt paranın varlığı, Merkez Bankaları için politika faiz oranını sıfırın altına indirmeyi zorlaştırmakta ve kâğıt paranın, işlemlerin gizli olmasına ve eylemlerin hükümetlerden gizlenmesine yardım ederken, dijital paraların her çeşidinin hükümet tarafından kolay izlenebilirliğe sahip olduğu ve bu şekilde yasal olmayan aktiviteler ve vergi kaçakçılığını önleyeceğini vurgulamaktadırlar.

Lotz ve Vasselın (2015) çalışmalarında nakit para ve dijital para arasındaki rekabeti incelemektedir. Yeni ödeme araçlarının başarılı olup olamayacağını anlamak açısından alıcıların ve satıcıların kararlarının kritik role sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. Dijital paranın yaygınlaşmasına yönelik bazı tespitleri ise şu şekildedir: tüketicilerin dijital para mı nakit para mı tutacaklarına ilişkin kararları temel olarak iki esasa dayanmaktadır, birincisi nakit paranın çalınma riski ikincisi ise dijital paranın gelecek işlemlerde kullanılma olasılığıdır. Dijital paranın nakit paradan daha güvenli olması durumunda kabul edilirliliği artacaktır. Dijital paranın evrensel olarak bütün piyasalarda kabul edilebilirliğinin olması gerekir.

Vasselin (2016), nakit para ve mobil para arasındaki rekabeti araştırmıştır. Çalışmada geleneksel satıcıları ve modern satıcıları birbirinden ayırmaktadır. Buna göre geleneksel satıcılar sadece nakit para kabul etmekte; modern satıcılar nakit ve mobil para kabul etmektedirler. Miktar bölüşümüne odaklanan Kalai pazarlık çözümü temelinde, kuponların (coupons) mobil ödemeyi kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Satıcı pazarlık gücüne sahip değilse, kupon uygulanabilir değildir sonucuna ulaşmıştır.

Bissessar (2016) raporu, Karayipler'in alt bölgelerinde, dijital para teknolojisinin kullanımını, fırsatlar ve risklere dikkat çekerek incelemektedir. Çalışmanın bulgularına göre Karayipler ödeme teknolojilerine gelen yeniliklerden avantaj sağlamaktadır. Dijital para ve mobil para bu bölgeye katkı yapabilecek teknolojilerken, bunların gelişmeleri, finansal düzenlemeler temeli ile ilgili gönülsüzlükler nedeniyle kısıtlanmaktadır. Yeniliklerin geliştirilmesini ve teşviki için bir dönüşüme ihtiyaç vardır.

He vd., (2016), IMF personeli tarafından sanal paranın temel özelliklerini ve buna yönelik düzenleme ve politikalar için çıkarımlarını sundukları bir rapor yayımlanmıştır. Raporda sanal para, takas kuruluşlarına uğramaya gerek kalmadan, mübadelenin gerçekleştirilebilmesini kolaylaştıran özel sektör sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Ödeme ve transfer yapmada yüksek hız ve etkinlik sağlaması ile bunun yanı sıra finansal erişimi kolaylaştırması, bu sistemin faydaları arasında gösterilmektedir. Ancak bunların ötesinde, diğer raporlarda ve makalelerde de vurgulandığı gibi, sanal para sisteminin kara para aklama, terör finansmanı, vergi kaçakçılığı ve sahtekârlık gibi risklerinin de bulunduğu vurgulanmaktadır.

Güncel gelişmelere de örnek vermek gerekirse, Venezuela, petrol rezervlerine bağlanan "Petro" isimli kendi dijital parasını çıkartmıştır. Rusya'daki Kripto Para ve Blockchain Birliği (RACIB) 2019 yılında kullanılabilircek CryptoRuble adlı dijital bir paranın hazırlığı içerisinde olduğunu belirtmiştir. Estonya hükümetinden yapılan açıklamada, "Estcoint" adlı sanal para biriminin kullanımına geçilebileceği belirtilmiştir. Çin, Hindistan, Japonya, Kanada, İsviçre gibi ülkelerin hükümetleri ve merkez bankaları, devlet destekli dijital para biriminin en iyi nasıl olacağı konusunda projeler hazırlamaktadırlar. Singapur'un UBIN projesi, Kanada'nın Jasper projesi, ABD'nin FedCoin düşüncesi ve İsveçli banka Riksbank'ın e-Krona, Japonya'nın JCoin projesi gibi dijital para projeleri bulunmaktadır. Ayrıca, Kazakistan'da CryptoTenge adlı, kendi devlet destekli dijital parasını çıkarmayı düşünmektedir. İsrail, İsrail Şekeli'ne karşılık gelecek ulusal bir dijital para birimi başlatmayı düşündüğünü belirtmiştir.

5. ORTAYA ÇIKMASI MUHTEMEL DİJİTAL PARA BİRİMİNİN PARANIN ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Para olarak kabul edilecek her şeyin bazı temel özellikleri taşıması gereklidir. Bunlar taşınabilirlik, dayanıklılık, standardizasyon, bölünebilirlik, taklit edilememe gibi özelliklerdir (Günel, 2010: 8-9). İtibari paranın ortadan kalkmasıyla ortaya çıkması muhtemel bir dijital para biriminin bu özellikleri taşıyıp taşıyamayacağı aşağıda tartışılmıştır.

Taşınabilirlik: Paranın kolay taşınması; farklı yerlere aktarımını kolaylaştırırken kullanım kolaylığı yaratacaktır. Para yerine kullanılan bazı metallerin (fil dişi gibi) taşınması zorken ve ilk kağıt paralar çok büyük boyutlarda basılmaktayken, günümüzde giderek küçüldükleri görülmektedir. Gelecekte ortaya çıkması muhtemel bir dijital para türünün (karta, saate, telefona, retinaya, parmak izine v.b. tanımlı) taşınabilirlik hususunda itibari paradan çok daha başarılı olacağı söylenebilir.

Dayanıklılık: Para olarak kullanılan ödeme araçlarının zaman içinde veya çok kullanıldıkça fiziksel niteliğini yitirmemesi gereklidir. Dijital para türünde fiziksel anlamda yıpranma söz konusu olmadığından dayanıklılık da üst seviyede olacaktır.

Standardizasyon: Para olarak kullanılan ödeme araçlarının fiziksel olarak ayırt edilebilir kalitede ve şekilde olması gereklidir. Herhangi bir nesneye tanımlanmış bir dijital para biriminde fiziksel anlamda bir kullanım söz konusu olmayacağı için belli bir şekil ya da ayırt edilebilir bir kaliteden bahsetmek mümkün değildir. Çok daha homojen bir yapı söz konusu olacaktır.

Bölünebilirlik: Para olarak kullanılan ödeme araçlarının değişik ölçeklerdeki alış-verişlerin yapılabilmesini mümkün kılacak şekilde olması gereklidir. Bu durum ticari hayatın kolayca sürdürülebilmesi için önemlidir. Hem düşük tutardaki ürünlerin alınabilmesi için hem de kuruşlu tutarların daha kolay ödenebilmesi için bölünebilirlik önem taşımaktadır. Bu anlamda herhangi bir yere tanımlı dijital para birimiyle her türlü bölünebilirlik kolaylıkla sağlanabilecektir.

Taklit edilememe: Ödeme araçlarının kolayca üretilmemesi veya kolayca taklit edilmemesi alışverişlerin güvenliği açısından önem taşımaktadır. Kolay taklit edilmesi paraya ve ekonomiye olan güveni sarsacaktır. Gelecekte ortaya çıkması muhtemel bir dijital para türünde fiziki anlamda para basmaya gerek olmayacağından taklit edilme gibi bir riski olmayacaktır. Ancak siber anlamda bir güvenlik riskinin olduğunu söyleyebiliriz.

6. ORTAYA ÇIKMASI MUHTEMEL DİJİTAL PARA BİRİMİNİN PARANIN FONKSİYONLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İtibari paranın ortadan kalkması durumunda ortaya çıkması muhtemel dijital bir para birimi acaba paranın fonksiyonlarını yerine getirebilir mi? Günümüzde paranın klasik fonksiyonları ve modern fonksiyonu olmak üzere 4 temel fonksiyonundan söz edebiliriz. Bunlar: (Günel, 2010: 9-10)

Değişim Aracı Olma Fonksiyonu: İktisadın tanımı gereği gündelik hayatta insan ihtiyaçları sonsuzdur. Bu ihtiyaçları gidermek amacıyla insanlar paraya ihtiyaç duymaktadırlar. Sadece insanlar değil, şirketler ve devletler de çeşitli işlemlerin gerçekleştirilebilmesi için paraya ihtiyaç duyarlar. Bu anlamda para bir değişim aracıdır.

Bu fonksiyon bazı kaynaklarda ödeme aracı olma fonksiyonu olarak da geçmektedir. Bu özelliğiyle para, mal ve hizmetler satın alımlarında genel olarak kabul gören nesnedir. Para, borçlunun borcunu ödeme yükümlülüğünü yerine getirebilmesi için kullanılması zorunlu bir araçtır. Bu özellik paraya; mal, hizmet alışverişinde ve borçların ödenmesinde herkesçe kabul edilen bir ödeme aracı olma

niteliği kazandırmaktadır. Paranın çeşitli ödemeleri gerçekleştirmek için talep edilmesinin ana sebebi, talep eden kişiye bir satın alma gücü sağlamasıdır. Ancak paranın bu fonksiyonu gerçekleştirmesi için değerinin istikrarlı olması gereklidir (Parasız, 2012: 7). Değişim aracı olarak parayı kullanmak zaman kazandırmaktadır. İtibari paranın ortadan tamamen kalkmasıyla ortaya çıkması bir dijital para türünün paranın değişim aracı olma fonksiyonunu ne derece sağlayacağı aslında bu para biriminin ekonomik birimlerce kabul edilme durumuyla doğrudan bağlantılıdır. Böyle bir paranın alış-verişlerde sıklıkla kullanılması ve bunun için gerekli teknolojik altyapının paranın geğtiği bütün ekonomik birimlerde oluşturulması bu para biriminin değişim aracı olma fonksiyonunu sağlamasını kolaylaştıracaktır. Özellikle teknolojik ilerlemeler sonucunda ekonomik birimler giderek daha hızlı, kolay ve pratik bir şekilde işlemlerini gerçekleştirmek istemektedirler. Bu durum bu tür bir para biriminin toplum tarafından kabullenilip, benimsenmesini kolaylaştıracaktır.

Hesap Birimi Olma Fonksiyonu: Bazı kaynaklarda paranın bu fonksiyonu, değer ölçüsü veya muhasebe birimi şeklinde de geçmektedir. Paranın hesap birimi olarak kullanılması bizi binlerce mal cinsinden fiyatı akılda tutma zorluğundan kurtarmakta, ekonomik ölçümler yapılmasını ve kayıt tutmayı kolaylaştırmaktadır. Para, mal ve hizmetlerin değerini belirlemede, mal varlığını ve borçları hesaplamada yararlı olmakta ve mal ve hizmetlerin fiyatlarını ölçmektedir. Hesap birimi olarak para tıpkı metre, gram gibi düşünölmelidir (Parasız, 2012: 5).

Bir paranın hesap birimi olma fonksiyonunu yerine getirmesinin en önemli şartı kullanıldığı bölgede genel kabul görmesidir. Zamanla değişimlerde kabul görmeyen para olarak kullanılan maddeler hesap birimi olma fonksiyonlarını yitirmişleridir. Günümüzde geğmiştekinin aksine mal ve hizmetlerin değeri; altın, gümüş, bakır veya diğer değerli madenler tarafından ifade edilmemektedir (Erol, 1999: 21).

Ortaya çıkması muhtemel dijital para biriminin paranın hesap birimi olma fonksiyonunu ne derece yerine getirebileceği ile değişim aracı olma fonksiyonunu yerine getirmesi birbiriyle paralellik arz etmektedir. Çünkü değişim aracı olarak ekonomik birimlerce kabul gördükçe; değer ölçüsü ve hesap birimi olarak mal ve hizmetlerin fiyatları da bu para cinsinden ifade edilmeye başlanacaktır.

Tasarruf ve Borç Verme Aracı Olma Fonksiyonu: Tasarruf aracı olma özelliği ile para mali güç ve servetin bir göstergesidir. Yine bu işlev sayesinde borçların ödenmesi daha kolay olmaktadır. Bu yönüyle, servet birikimi ve muhafazasını kolaylaştıran bir araçtır (Akyıldız, 1999: 17). İnsanlar tasarruf amacıyla gayrimenkul, otomobil, hisse senedi, tahvil v.b. alabilirler. Ayrıca parayı da tasarruf amacıyla kullanabilirler. Ancak paranın tasarruf fonksiyonunu yerine getirebilmesi için değerini koruması gereklidir. Eğer para değerini hızlı bir şekilde kaybediyorsa tasarruf aracı olarak başka yatırım araçları tercih edilecektir.

İtibari paranın tamamen ortadan kalkmasıyla ortaya çıkması muhtemel bir dijital paranın tasarruf ve borç verme aracı olma fonksiyonunu yerine getirmesi ise ortaya çıkacak yeni para biriminin değerinin istikrarlı bir yapıya sahip olmasına ve zaman içersinde değerini korumasına bağlı görünmektedir. Özellikle günümüzde kripto para birimlerinde olduğu gibi bu tür bir para biriminin değerindeki ani değişmeler bu fonksiyonun yerine getirilmesini zorlaştıracaktır. Bu fonksiyonun yerine gelmesi

daha uzun vadede ekonomik birimlerin bu yeni para türüne olan güvenlerinin artması sonucunda sağlanacaktır.

Ekonomi Politikası Olma Fonksiyonu: Bu fonksiyon paranın modern fonksiyonudur. Parayı merkez bankalarının basmasıyla beraber bu kurumlar para politikasının yönetip yönlendiren kurumlar haline gelmişlerdir. Günümüzde ülkeler çeşitli makro-ekonomik amaçlara ulaşmak için para politikasını aktif şekilde kullanmaktadırlar. Bu durum paranın sadece alış-verişlerde kullanılan bir araç değil aynı zamanda ekonomi politikası aracı olarak da kullanılan bir unsur haline geldiğini göstermektedir. Klasik iktisatçılar parayı yalnızca değişimi kolaylaştıran ve bu nedenle işlem güdüsüyle talep edilen bir araç olarak görmüşlerdir. Para onlara göre yalnızca değişim aracı ve değer ölçme aracıdır. Bu görüş 1930'lu yıllardan başlayarak değişmeye başlamış, paranın ekonomiyi etkilemede önemli bir politika aracı olabileceği görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır (Ergun, 2013: 126). Modern merkez bankacılığının geldiği nokta itibarıyla fiyat istikrarı ve finansal istikrara odaklandığı görülmektedir. Bu iki amacın gerçekleştirilmesi için merkez bankaları para politikalarını aktif şekilde kullanmaktadırlar. Ayrıca zaman zaman yaşanan krizlerden (Mortgage krizinde ve AB Borç krizinde olduğu gibi) çıkış stratejileri kapsamında da para politikalarının yaygın şekilde kullanıldığını görmekteyiz.

Merkez bankalarının halen piyasaları etkileme gücüne sahip olmalarının temel sebebi, elektronik ortamda yapılıyor da olsa, tüm işlemlerin sonuçta rezerv para birimi üzerinden mutabakata tabi tutulması ve merkez bankalarının bu para birimi üzerinde bir kontrol gücüne sahip olmalarıdır. Eğer merkezi otoriteye bağlı olmayan dijital para birimlerinin kullanımında bir artış söz konusu olursa işlemlerin ve mutabakatların bunlara ait veri tabanlarında gerçekleşmesi, merkez bankalarının piyasadaki toplam para tutarını kontrol etme fonksiyonunu tehdit edecektir (Friedman, 1999: 328). Bu durum merkez bankalarının para politikasını yönlendirmede günümüzde kullanılan politika araçlarının yanına yeni araçların ortaya çıkmasını sağlayarak, merkez bankacılığı anlayışında yeni bir çağın başlangıcı olacaktır (Çay, 2015: 47). Bu yeniliklerden bir tanesi de merkez bankalarının kendi dijital para birimlerini çıkarmalarıdır. İlk aşamada dijital para birimi ve itibari para dolaşımında aynı anda kullanılabilir, ilerleyen zamanlarda ise tamamen bir dijital para birimine geçiş söz konusu olabilir. Ancak, itibari paranın terk edilerek dijital bir para birimine geçilmesi durumunda bu para türünün; paranın ekonomi politikası aracı olma fonksiyonunu ne derece yerine getirip getirmeyeceğini şu an için söylemek güçtür.

7. İTİBARI PARANIN ORTADAN KALKMASIYLA ORTAYA ÇIKMASI MUHTEMEL FAYDA VE RİSKLER

Fayda ve maliyetlerin net anlaşılabilmesi için oluşturulması önerilen bu sistemin temel varsayımlarını ortaya koymakta fayda vardır. Yeni sistemde para çıkarma yetkisi yine sadece Merkez Bankalarında olacaktır. Bu anlamda sistemin mevcut durumdan tek farkı paranın fiziki olarak elle tutulamayacak olması ve kartlara, çipe, telefonlara, retina ya da parmak izine tanımlanacak olmasıdır. Gelecekte ülkelerin itibari parayı ortadan kaldırarak, dijital bir para birimi kullanımına geçtikleri

varsayılırsa ortaya çıkması muhtemel yeni sistemin fayda ve maliyetlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Tablo 1: Temel Avantajlar ve Dezavantajlar

Avantajlar ve Fırsatlar
<ul style="list-style-type: none"> • Şeffaflık • Verimlilikte artış • Vergi kaçırma engellenebilecek • Kara para aklama engellenebilecek • Kayıt dışı işçi çalıştırma engellenebilecek • Çalışanların sigortalarının yaptırılıp yaptırılmadığı daha kolay denetlenebilecek • Ödünç verilebilir fonlarda artış sağlanabilecek • “Yastık altı para” kavramı ortadan kaldırılabilir • Bankaların işlem maliyetlerinde düşüş meydana gelebilecek • Zamandan tasarruf sağlanacak • Fiziki anlamda para taşıma gerekliliği ortadan kalkacak • Ödeme kolaylığı sağlanacak • Rüşvet, hırsızlık v.b suçların önlenmesi azalması ortadan kalkması sağlanacak
Dezavantajlar ve Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> • Senyoraj gelirinin ortadan kalkması • Sivil özgürlüklere müdahale olması • Farklı bir ülkenin parasının yurtiçinde dolaşabilecek olması • Sahte para yok ancak, dijital hackerlık ve siber saldırılara açık olması • Kabul edilme oranının belirsizliği • Sağlam bir teknolojik altyapı yatırımı gerekliliği • Yaşlı nüfusun kullanabilmesine yönelik zorluklar • Fiziksel nitelik taşımadığı için; elektrik olmadığında kullanılamayacak olması • Sistemin hızlı olması panik zamanlarında bankalardaki tüm paranın hızla çekilebilmesi

Ekonomik aktörlerin tamamının dijital para kullanmasıyla beraber daha kolay denetlenebilecek olan hesap hareketleri, devletin denetimini kolaylaştıracak bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Paranın fiziki varlığının ortadan kalkması ve kartlara tanımlanması ile birlikte sağlanacak en büyük fayda vergi kaçırmanın tamamen engellenebilecek olmasıdır. Nitekim hem bireylerin hem firmaların hesap hareketleri tamamen kayıt altında olacaktır. Kayıt altında olan ve fiziki olarak elle tutulamayan para, bireylerin yastık altı para yapmalarını da engelleyecek ve ödünç verilebilir fon arzını artıracaktır.

Firmalar açısından bakıldığında ise ücret ödemelerinin takibi sayesinde, hem kayıt dışı işçi çalıştırılması engellenmiş olacak hem de bu işçilerin sigortalarının yaptırılıp yaptırılmadığı bu sayede denetlenmiş olacaktır. Dezavantajlar ve maliyetler

açısından bakıldığında; en önemlileri bu sistemin, senyoraj gelirini ortadan kaldıracak olması ve sivil özgürlüklere müdahale edebilecek olmasıdır. Ayrıca çözüm üretilmesi gereken diğer bir unsur farklı bir ülkenin parasının yurtiçinde dolaşabilecek olması ihtimalidir. Diğer dezavantajlar ise nispi olarak ortadan kaldırılması daha kolay olanlardır. Örneğin siber saldırılar, artırılacak olan teknolojik güvenlik sistemleriyle çözülebilir. Nitekim bu sorun sadece bu çalışmada ele alınan yeni sistemin ürettiği bir sorun değil; günümüzdeki dijital ödeme sistemlerinin de ortak bir sorunudur. Dijital paranın yükleneceği kart, telefon, saat v.b. bir nesnenin kaybolması, çalınması, bozulması veya parasal değeri ifade eden verinin silinmesi gibi temel riskler kişileri özellikle yaşlıları bu para türünü kabullenmelerini zorlaştırıcı unsurlar olarak görülmektedir. Teknolojik altyapı yatırımı gerekliliği ve elektrik olmadığında kullanılamayacak olması ise parasal maliyetler olduğu için ek yatırımlarla çözümlenmesi gereken sorunlardır.

SONUÇ

Paranın tarihsel olarak geçirmiş olduğu sürece bakıldığında deniz kabuklarının ve birçok emtianın, altın ve gümüşün, Goldsmithnotes'ların, kâğıdın, alış-verişlerde kullanıldığını görmekteyiz. Teknolojinin geldiği seviye itibariyle itibari para olan kâğıt paraların nihai bir sonuç olduğunu söylemek güçtür. Paranın evriminin devam ettiği bundan sonraki süreçte itibari para kullanımının giderek azalması sonucunda dünyadaki ülkelerde teknolojinin de yardımıyla yeni bir para türü ortaya çıkması muhtemeldir.

Bu çalışmanın sınırlamaları kâğıt paranın kullanımından kademeli bir şekilde vazgeçilmesi ve tamamen ortadan kaldırılması sonucunda fiilen dolaşımı olmayan bir para türünün ortaya çıkmasıdır. Ayrıca, bu geçişin belirli koşullar altında gerçekleşeceği varsayılmıştır. Bu varsayımlara göre ortaya çıkması muhtemel yeni sistemde, günümüzdeki sistemden farklı olarak, para fiziki olarak elle tutulamayacak, kimlik kartı, parmak izi yada göz retinasına tanımlanarak işlemlerin gerçekleştirilecek olmasıdır. Bu anlamda para çıkarma yetkisi yine sadece Merkez Bankalarında olacaktır.

Günümüzde herhangi bir merkezi otoriteye bağlı olmayan dijital para çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Bazı ülkelerde bir merkezi otorite tarafından ülkenin para birimi olarak dijital bir para birimi oluşturulmuş, bazı ülkelerde de bu yöndeki çalışmalar devam etmektedir. Ülkelerin itibari para uygulamasından vazgeçerek, kartlara, parmak izine, göz retinasına, telefonlara, saate veya herhangi bir nesneye tanımlı, tamamen dijital bir para birimine geçmeleri, merkezi otoritelerce çıkarılmamış olan mevcut dijital para birimlerinin toplum tarafından kabul görmesine ve başarılı olmalarına bağlı olarak görünmektedir. Ayrıca bu anlamdaki bir gelişmenin gerçekleşmesi için gerek ödemelerin yapıldığı tüm alanlarda gerekse de ödeme yapanların hepsinde sağlam bir teknolojik altyapı gerekliliği de ortadadır. Dijital para birimi çalışmalarıyla ilgili olarak ülkelerdeki hukuksal ve teknik altyapı da henüz yeterli düzeyde değildir. Ancak çalışmada da belirtildiği gibi toplumların giderek kâğıt para kullanımından uzaklaşmaları, ekonomik hayatı kolaylaştıracak yeni bir para türünü benimsemek istemeleri devletlerin bu yöndeki çalışmalarını arttırmalarını sağlayacaktır. Aynı zamanda böyle bir para biriminin toplum tarafından kolayca benimsenip alış-verişlerde kullanılmasının diğer önemli bir unsuru da

güvenlidir. Güvenli alış-veriş konusunda yapılacak çalışmalar bu tür bir para biriminin benimsenmesini kolaylaştıracaktır. Bu tür bir para türüne geçişin sağlayacağı kayıt dışı ekonomi ile mücadele, yastık altı paranın önlenmesi gibi avantajlarının yanında, devletlerin senyorej gelirleri konusundaki belirsizlikler, sivil özgürlüklerin zedelenebilecek olması gibi dezavantajlar da söz konusudur. Ülkelerin kâğıt para kullanımından tamamen vazgeçtiği takdirde bir başka ülkenin parasının ülke içinde kullanılmaya başlayabileceği de göz ardı edilmemelidir. Bu tür bir para türü para olarak kullanılan nesnelerin taşınması gereken özelliklerden; taşınabilirlik, dayanıklılık, standardizasyon, bölünebilirlik gibi özellikleri sağlarken, taklit edilemeye özelliği ise siber güvenlik sistemlerinin gelişmişliğine bağlı görünmektedir. Bu tür bir para türünün paranın fonksiyonlarından; değişim aracı olma fonksiyonunu, hesap birimi olma fonksiyonunu, tasarruf ve borç verme aracı fonksiyonunu sağlaması, ekonomik birimler tarafından ne derece kabul görüp benimseneceğine bağlı görünmektedir. Ekonomi politikası aracı olma fonksiyonu açısından bakıldığında ise bu tür bir para birimine geçiş; günümüzde merkez bankalarının kullandıkları klasik para politikası araçlarının yanına yeni araçların ekleneceği sonucunu doğurarak yeni bir merkez bankası anlayışının ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu çalışma, itibari paranın tamamen ortadan kaldırması durumunda ortaya çıkması muhtemel durumlara ışık tutma amacını taşımaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda bu tür bir para birimine geçişin teknik, teknolojik ve hukuki altyapısı, güvenlikle ilgili hususlar ve özellikle ekonomi politikasına yansımaları üzerine araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akdiş, M. (2001), *Para Teorisi ve Politikası*, Beta Yayınları, No.1172, 1. Baskı, İstanbul.
- Akyıldız A. (1999), *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kâğıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Aren, S. (1989), *100 Soruda Para ve Para Politikası*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Atış, D. (2014), *Elektronik Para Birimleri*, Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü
- Barrdear, J., Kumhof, M. (2016), *The Macroeconomics Of Central Bank Issued Digital Currencies*, Bank of England, Staff Working Paper No: 605
- Bissessar, S. (2016), *Opportunities and Risks Associated with the Advent of Digital Currency in the Caribbean*. Chile, Studies and Perspectives Series, ECLAC United Nations Publications.
- Çarkacıoğlu, A. (2016), "Kripto-Para Bitcoin", Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi Araştırma Raporu.
- Çay, ř. (2015), *Elektronik Ödeme Sistemlerinin Finansal Piyasalara Etkisi*, Bahçeşehir Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Dias, J. (2001), *Digital money: Review of literature and simulation of welfare improvement of this technological advance*, State University of Maringa.
- Ergun, T. (2013), *Makroekonomiye Giriş*, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Erol, İ. (1999), *Para Banka Teori ve Politika*, Emek Matbaacılık, Manisa.
- European Banking Authority (2014), “*EBA Opinion on Virtual Currencies*”, Publication No. EBA/Op/2014/08.
- European Central Bank (2010), *The payment system, Payments, Securities and Derivatives and The Role of The Eurosystem*, Ed.Tom Kokkola, Frankfurt.
- Freedman, C. (2000), “Monetary Policy Implementation: Past, Present and Future-Will Electronic Money Lead to the Eventual Demise of Central Banking ?”, *International Finance*, 3(2): 211-227.
- Günel, M. (2010), *Para Banka ve Finansal Sistem*, Nobel Yayın Dağıtım, Yayın No: 1603, 3. Basım, Ankara.
- He, D., Habermeier, K., Leckow, R., Haksar, V., Almeida, Y., Kashima, M., Kyriakos, N., Oura, H., Sedik, T. S., Stetsenko, N. and Verdugo-Yepes, C. (2016), “Virtual Currencies and Beyond: Initial Consideration”, *IMF Staff Discussion Note*, SDN/16/03
- Khalilov, M. C. K., Gündebahar, M., Kurtulmuşlar, İ. (2017), “Bitcoin ile Dünya ve Türkiye’deki Dijital Para Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme” 19. Akademik Bilişim Konferansı, 8-10 Şubat.
- King, M. (2006), “Trusting in Money: from Kirkcaldy to the MPC”, *Bank of England Quarterly Bulletin*, 2006 (Q4): 425-431.
- Lotz, S., Vasselín, F. (2015), *A New Monetarist Model Of Fiat And E-Money*, SAM Conference- Search and matching research group.
- McLeay, M., Radia, A., Thomas, R. (2014), “Money In The Modern Economy: An Introduction”, *Bank of England Quarterly Bulletin*, 2014 (Q1): 4-13.
- Parasız, İ. (2012), *Para Teorisi ve Politikası*, Ezgi Kitapevi, 3. Baskı, Bursa.
- Rogoff, K. (2014), “Costs And Benefits To Phasing Out Paper Currency”, *NBER Working Paper Series 20126*, Cambridge.
- Sarıkatipoğlu, M. A., Çapkın, T. A., Karaalioğlu, F. (2015), “Bitcoin: Its Regulation as a Virtual Currency and Its Position with Respect to Money” *Laundering GSI Articletter* (Summer 2015): 89-102
- Shrier, D., Canale, G., Pentland, A. (2016), *Mobile Money & Payments: Technology Trends*, Massachusetts Institute Of Technology Report.
- Smith, A. (2004), *Ulusların Zenginliği* (Çev. A. Yunus ve M. Bakırcı). Alan Yayıncılık. (Eserin orijinali 1776’da yayımlandı).
- Uzunoğlu, S. (2007), *Para ve Döviz Piyasaları*, Literatür Yayınları:92, 3.Baskı, İstanbul.
- Ünsal, E. (2017), *Makro İktisat*, Murat Yayınları, 11. Baskı, Ankara.

White, L.H. (2015), "The Market for Cryptocurrencies", *Cato Journal*, 35(2): 383-402.

Vasselin, Françoise, (2016), "Mobile Payments with Couponing: The end of cash?: A Monetary Search Model Point Of View", *AFSE*, June: 1-33.

Yurtecek, S.M. (2013), *Hukuki Aıdan Elektronik Para*, Sekin Yayıncılık, Ankara.
www.ecb.europa.eu/stats/money_credit_banking/electronic_money/html/index.en.html, Erişim Tarihi: 15.09.2018

Umut Evlimoğlu received his PhD from Aydın Adnan Menderes University, Economics Program in 2011. Dr. Evlimoğlu has conducted research on money, crises, capital movements and financial markets. He has articles in the journals registered to national and international databases. Dr. Evlimoğlu is currently working as Assistant Professor in Aydın Adnan Menderes University, Nazilli İİBF, Department of Economy.

Umut Evlimoğlu, doktorasını 2011 yılında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İktisat programından aldı. Dr. Evlimoğlu, para, krizler, sermaye hareketleri ve finansal piyasalar alanlarında araştırmalar yapmaktadır. Kendisinin ulusal ve uluslararası veritabanlarında taranan dergilerde makaleleri vardır. Dr. Evlimoğlu halen Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF'de İktisat bölümünde Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

Umut Tolga Gümüş graduated from department of business at Pamukkale University. He received his master and PhD degree from department of business at Aydın Adnan Menderes University. He is currently working as Assistant Professor in Aydın Adnan Menderes University, Nazilli İİBF, Department of Business. His interests are financial markets, financial performance and financial literacy.

Umut Tolga Gümüş Pamukkale Üniversitesinde'nde İşletme bölümünden mezun oldu. Yüksek lisansını ve doktorasını Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İşletme bölümünde tamamladı. Halen Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İşletme Bölümünde Dr. Öğretim Üyesi Olarak çalışmaktadır. Finans piyasaları, finansal performans ve finansal okuryazarlık ile ilgilenmektedir

TÜRKİYE’DE MAHALLİ İDARELER HALK DENETÇİSİ DÜZENLEMESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

THE EVALUATION OF LOCAL GOVERNMENT AUDITOR LEGISLATION IN TURKEY

Yrd. Doç. Dr. Şükrü Mert KARCI
Lefke Avrupa Üniversitesi
İİBF Kamu Yönetimi Bölümü
skarci@eul.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-9952-5178

Gönderim 10 Ağustos 2018- Kabul 11 November 2018
Received 10 August 2018- Accepted 11 Kasım 2018

Öz: *Bu makalede “5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun”da yer alan “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” kurumu, Kanun’un kadük olması sonrasında hayata geçirilememiş olsa da Türkiye’de bir mevzuatta yer alan ilk ombudsman düzenlemesi olarak incelenmiştir. 5227 sayılı Kanun, döneminin reform düşüncesini somuta indirgeyen önemli hükümler içermektedir. Ombudsman kurumu 5227 sayılı Kanun’un genel bağlamına uyumlu olmakla birlikte, bu düzenlemede tutarlı bir düşünsel arka plana sahip olmadığı görülmektedir. Ombudsman kurumu ilerleyen süreçte çok farklı bir kapsamda hayata geçirilmiştir. Bu çalışmada 5227 sayılı Kanun metni ve hazırlık aşamasındaki tasarıların içerikleri incelenerek, “yerel yönetim ombudsmanı” düzenlenmesi ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Uygulamaya geçirilmemiş olmakla birlikte Türkiye’de bir ombudsman kurumu olarak ilk defa düzenlenmiş olan “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” kurumu, mevzuat metni kapsamında ve daha sonra bu konuda hayata geçirilen uygulamalarla ilişkisi bağlamında bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *Türk kamu yönetimi reformu, Kamu Yönetimi Temel Kanunu, ombudsman, yerel yönetim ombudsmanı, mahalli idareler halk denetçisi*

Abstract: *In this article “Local Government Auditor” which was arranged by the Fundamental Principles and Restructuring of Public Administration Act No. 5227 is examined as the first regulation about the ombudsman in Turkey even if the Act became obsolete. The Act No.5227 involves important provisions concretizing the reform idea of the period. The concept ombudsman is compatible with the general context of the Act No.5227. However, after evaluating the scope of the articles concerning ombudsman it is observed that this concept doesn’t have a consistent intellectual background within the general context of the Act No.5227. The ombudsman institution is implemented in Turkey later on with a very different scope. The texts of the Act No. 5227 and its bills are examined to evaluate the regulation of “local government ombudsman”. The first legislation about an ombudsman in Turkey is evaluated in comparison with the future implementation.*

Keywords: *Turkish public administration reform, fundamental law on public administration, ombudsman, local government ombudsman, local government auditor*

GİRİŞ

Bu çalışmada “5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun”¹ (5227 sayılı Kanun olarak anılacaktır) kapsamında ombudsman kurumunun düzenlenme biçimi incelenmektedir. Her ne kadar 5227 sayılı Kanun’un kadük kalması sonrasında hayata geçirilememiş olsa da “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” Türkiye’de bir mevzuatta yer alan ilk ombudsman kurumu olmuştur. Bu alandaki ilk düzenlemenin yerel yönetim ombudsmanı ile ilgili yapılması dikkat çekicidir.

Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı, kamuoyunun gündeminde yer aldığı dönemde kamu yönetimi araştırmalarında önemli bir ilgi alanı oluşturmuştur. Tasarı’nın içerdiği kavramlar da bu bağlamda Türkiye’de kamu yönetimi reform düşüncesi ve uygulamasının gelişimi sürecinde değerlendirilmelidir. Makale bu doğrultuda Türkiye’de kamu yönetimi reformları kapsamında düzenlenen ancak uygulamaya geçirilemeyen yerel yönetim ombudsmanının değerlendirilmesi amacındadır. 5227 sayılı Kanun’da “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” olarak anılmakla birlikte yapılan düzenleme kavramsal olarak yerel yönetim ombudsmanını içermektedir. Makalede bu nedenle aynı anlamdaki bu iki ifade, 5227 sayılı Kanun’a ve kavramsal boyuta işaret eden farklı yerlerde, birlikte kullanılmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye’de kamu yönetimi reformu kapsamında yukarıda belirtilen dönemde yerel yönetim ombudsmanının düzenlenme biçimi, ilgili mevzuat çalışma ve belgeleri içeriğinin niteliksel olarak analiz edilmesi yoluyla değerlendirilmiştir. Mevzuat gerekçeleri, tasarıları, metinleri ve bu metinlerdeki değişiklikler incelenerek, yerel yönetim ombudsmanı oluşturulmasının arkasında yatan düşünce ve bu düzenlemenin Türkiye’de ombudsman kurumunun hayata geçirilmesi sürecindeki önemi irdelenmiştir. Bu şekilde, bir dönemin yaklaşımının incelenmesi yoluyla, Türkiye’de ombudsman düşüncesinin ortaya çıkışı ve gerçekleştirilmesi sürecinin arka planının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

“Mahalli İdareler Halk Denetçisi”, 5227 sayılı Kanun’un kamu yönetiminde denetim konusuna yer verilen Üçüncü Kısım’ının 42. maddesinde düzenleme altına alınmıştır. 5227 sayılı Kanun 58. Hükümet Döneminde ortaya çıkan kamu yönetiminde yeniden yapılanma ve reform düşüncesinin somut bir çıktısını ortaya koymaktadır. Bu nedenle 5227 sayılı Kanun’da somutlaşan düzenlemelerin ilgili dönemdeki genel yaklaşım içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çalışmada bu bağlamda 5227 sayılı Kanun’a giden süreçte 58. Hükümet Acil Eylem Planı doğrultusunda hazırlanan rapor ve tasarılar da genel bağlam içinde değerlendirmenin birer unsuru kabul edilmiştir. 5227 Sayılı Kanun TBMM’de kabul edilmeden önce henüz “Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı” iken kamu yönetiminin genelinde kapsamlı değişiklikleri içeren kitap ve tasarılar arasında Başbakanlıkça yayımlanmıştır. “Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı”, “Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma” başlığı altından dokuz cilt olarak Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığınca yayımlanan dizinin ikinci kitabı olarak sunulmuştur (T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, 2017). Ekim 2003’te “Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim” ve “Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı”,

¹ “5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun”, Kabul Tarihi: 15.7.2004.

Ocak 2004'te “Mahalli İdareler Kanun Tasarıları” yayımlanmıştır. Yayın dizisinin diğer kitapları² 2004 ve 2005 yıllarında takip eden süreç içinde yayımlanmıştır.

Çalışmada ombudsman kurumu açısından 5227 sayılı Kanun metni, Başbakanlıkça yayımlanmış olan “Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma” yayın dizisinin ilk üç kitabı ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu şekilde 5227 sayılı Kanun'un 58. Hükümet Acil Eylem Planı doğrultusunda ortaya konan genel bağlam içinde ele alınabilmesi amaçlanmıştır. Dizinin birinci kitabı olan “Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim” isimli yayında yeniden yapılanmanın düşünsel arka planı ve bu doğrultuda düzenlenecek mevzuatın kapsamı yer almaktadır. Yapılacak düzenlemelerin bir genel gerekçesi ve planı, o zamana kadar yapılanların da süreç içindeki konumunun değerlendirmesi niteliğinde olduğu için 5227 sayılı Kanun'un arka planının incelenbilmesi açısından önemli görülmüştür. Kanun Tasarısı metni ise yasama sürecindeki değişiklikleri ve gerekçeleri de dikkate alabilmek adına ayrıca incelenmiştir. Bu şekilde 5227 sayılı Kanun metni ve Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı metinlerine ayrı ayrı atıf yapılmıştır.

Ombudsman kurumu konusundaki gelişmeler 58. Hükümet Dönemi öncesinde de gündemde olmuştur. Bu nedenle 5227 sayılı Kanun'un getirdiği düzenlemeler ile ilgili konularda önceki girişimler ve sonrasında ortaya çıkan gelişmeler karşılaştırılmıştır. Ombudsman kurumunun 5227 sayılı Kanun'da düzenlenme biçiminin yanında Türkiye'de gelişme süreci içinde 5227 sayılı Kanun'un yeri de değerlendirilmiştir. “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” bu kapsamda ombudsman kurumunun Türkiye'de oluşturulması sürecinin bir aşaması olarak ele alınmıştır. 5227 sayılı Kanun'un ombudsman konusunda incelemeye değer temel sorunsalı, reform sürecinde net bir biçimde gerekçeleri ortaya konmamış olmakla birlikte bu Kanun'da yerel yönetim ombudsmanının düzenlenmiş olmasıdır.

1. 5227 SAYILI KANUN VE OMBUDSMAN KURUMU

5227 sayılı Kanun'un Üçüncü Kısım'ı “Kamu Yönetiminde Denetim” başlığını taşımaktadır. Kanun'un bölümlere ayrılmamış olan Üçüncü Kısım'ı 38. – 42. maddeleri içermektedir. 42. madde “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” başlığını taşımaktadır. Kamu Yönetiminde Denetim başlıklı Üçüncü Kısım dışında Kanun'un Birinci Kısım'ı Birinci Bölümünde belirtilen temel amaç ve ilkeleri arasında da ombudsman konusuna dolaylı atıf yapılan hükümlere yer verilmiştir. Bu başlıkta 5227 sayılı Kanun'da ombudsman kurumunun düzenlenişi ile birlikte 5227 sayılı Kanun'un Cumhurbaşkanıca TBMM'ye iadesinin gerekçeleri arasında ilgili maddelerin yeri incelenmiştir. Bu şekilde Kanun'un genel yaklaşımı kapsamında ve kadük olması sürecinde ombudsman kurumuyla ilgili düzenlemelerinin yeri irdelenmiştir.

² Diğer Tasarılar Şu Şekildedir: 4. “Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar Hakkında Kanun Tasarısı” – Mart 2004, 5. “Sayıştay Kanunu Taslağı” – Temmuz 2004, 6. “5231 Sayılı Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanunu Tasarısı Taslağı” – Ekim 2004, 7. “Gelir İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı” – Ekim 2004, 8. “Türkiye'de Yönetimler Arası Mali İlişkiler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri” – Ocak 2005, 9. “Sosyal Güvenlik Reformu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri” – Nisan 2005.

1.1.5227 Sayılı Kanun’a Göre Kamu Yönetiminin Amaç ve İlkeleri Arasında Ombudsman Kurumu

5227 sayılı Kanun’da ombudsman konusunun doğrudan düzenlendiği maddeler dışında Kanun’un amacı ile Kanun’a göre kamu yönetiminin amaç ve ilkeleri arasında ombudsmanın dolaylı olarak ilgili olduğu bazı kavramlar bulunmaktadır. Bu kapsamda ombudsman kurumu 5227 sayılı Kanun’un genel mantığı içerisinde önemli bir yer oluşturmaktadır. Kanun’un amaçlarının belirtildiği 1. maddesinde “katılımcı, saydam, hesap verebilir, insan hak ve özgürlüklerini esas alan bir kamu yönetiminin oluşturulması” amacına yer verilmiş; buna ek olarak idarenin görev, yetki ve sorumluluklarının, “kamu hizmetlerinin adil, süratli, kaliteli, etkili ve verimli bir şekilde yerine getirilmesi için”, çağdaş ilkeler doğrultusunda belirleneceği ifade edilmiştir. Kamu yönetiminin temel amaç ve görevlerinin belirtildiği 4. maddede diğer amaç ve görevlerin arasında “kişilerin hak ve özgürlüklerini kullanmalarının önündeki engelleri kaldırmak” ilkesine yer verilmiştir.

5227 sayılı Kanun’un 5. maddesinde “Kamu Yönetiminin Kuruluş ve İşleyişinin Temel İlkeleri” sıralanmıştır. Bu maddenin (b) bendine göre kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde esas alınacak çeşitli ilkeler arasında “katılımcılık”, “saydamlık”, “hesap verebilirlik”, “yerindelik” bulunmaktadır. Bu maddenin (j) bendinde kamu kurum ve kuruluş yöneticilerinin kamu hizmetlerinden yararlananlara karşı “ihtiyaca uygunluğu sağlama” sorumluluğuna değinilmiştir. Belirtilen temel ilkeler ombudsman kurumunun faaliyet göstereceği kamu yönetimi sistemi için gerekli altyapıya işaret etmektedir.

1.2. 5227 Sayılı Kanun’a Göre Mahalli İdareler Halk Denetçisi

5227 sayılı Kanun’da “ombudsman” kelimesi kullanılmamıştır. Ayrıca bu Kanun’da ulusal değil yerel yönetim ombudsman kurumu düzenlenmiştir. 5227 sayılı Kanun’un 42. maddesi “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” başlığını taşımaktadır. Maddenin 1. fıkrasına göre, “Her ilde, mahalli idareler ve bunlara bağlı kuruluşlar ile bu idareler tarafından kurulan birlik ve işletmelerin, kurum dışı gerçek ve tüzel kişilerle ilgili işlem ve eylemlerinden kaynaklanan anlaşmazlıkların çözümüne yardımcı olmak üzere bir halk denetçisi seçilir”. Bu şekilde görev kapsamı coğrafi ve işlevsel olarak belirtilen yerel yönetim ombudsman kurumuyla ilgili çok ayrıntılı hükümlere 42. maddenin diğer fıkralarında yer verildiği görülmektedir.

42. maddenin 2. fıkrasına göre, Halk Denetçisi seçilebilmek için 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nda belirtilen genel şartları taşımak; en az dört yıllık yükseköğretim kurumlarından mezun olmak ve en az on yıl mesleki deneyime sahip olmak; toplumda saygınlığı bulunan bir kişi olmak koşulları bulunmaktadır. Seçilmek için il genel meclisinde üçte iki çoğunluk gerekmektedir. Seçimlerde üçte iki çoğunluğun ilk iki turda sağlanamaması durumunda üçüncü turda salt çoğunluk aranacak, sağlanamazsa üçüncü turda en çok oy alan iki adayın katılacağı dördüncü tur oylamada en çok oyu alan aday seçilecektir. Halk Denetçiliği için kişiler kendileri aday olabileceği gibi il genel meclisinin beşte biri aday gösterebilecektir. Halk Denetçisi’nin görev süresi beş yıl olarak belirlenmiştir. Görevi engelleyecek sağlık sorunları, görev gereği edinilen kişisel bilgi ve sırların açıklanması, seçilme şartlarının kaybedilmesi ya da taşınmadığının sonradan anlaşılması sebepleriyle Halk Denetçisi’nin görevi süresi dolmadan sonlandırılabilir. Bu durumlarda Halk

Denetçisi'nin görevine meclis kararı ve vali mütalaası sonrasında Danıştay'ın alacağı kararlar son verilecektir.

Halk Denetçisi'nin, Kanun Tasarısı'nda yer alan “*hukuk, iktisat, işletme, maliye, kamu yönetimi, çalışma ekonomisi alanlarında en az dört yıllık yükseköğretim kurumlarından mezun veya bu alanlarda lisansüstü derece sahibi*” (T.C. Başbakanlık, 2003: 45) olması kuralına 5227 sayılı Kanun'da yer verilmemiştir. Tasarı'da yer alan ancak Kanun metninde yer verilmeyen bir başka hüküm de Halk Denetçisi'nin görevine başlamadan önce asliye hukuk mahkemesi önünde yemin etmesidir. Kanun Tasarısı'nda, Halk Denetçisi'nin süresi dışında gerekli hallerin oluşması durumunda görevden alınması konusunda da il genel meclisi üçte iki çoğunluk kararıyla yetkili kılınmıştır (T.C. Başbakanlık, 2003: 46).

5227 sayılı Kanun'da Halk Denetçisi'nin bağımsızlık ve tarafsızlığı ile ilgili de düzenlemelere yer verilmiştir. Seçilmesi sonrasında siyasi partiyle ilişkisi kesilmiş sayılacaktır. Görevine başlamadan önce il genel meclisi önünde, görevi boyunca “*işlerini tam bir dikkat, dürüstlük ve tarafsızlık ile yürüteceğine, kanun hükümlerine aykırı hareket etmeyeceğine dair*” yemin etmesi düzenlenmiştir. Halk Denetçisi'nin görevi süresince ücretli bir işte çalışması yasaklanmış, kamu görevlileri arasından seçilmesi durumunda ise görev süresince kurumundan aylıksız izinli sayılacağı düzenlenmiştir. Kamu görevlileri arasından seçilen Halk Denetçilerinin memuriyet özlük haklarının kurumlarından izinli oldukları süre boyunca devam edeceği, terfi ve emeklilikte dikkate alınacağı, terfilerin süresinde yapılacağı; bu durumdaki Halk Denetçilerinin kadrolarının ve tabi oldukları sosyal güvenlik kurumuyla ilişkilerinin devam edeceği; daha önce tabi olunan sosyal güvenlik kurumlarına ödenmesi gerekli primlerin kendilerince yatırılacağı yönünde çok ayrıntılı hükümlere de yer verilmiştir. Halk Denetçilerine ödenecek ücretler de belirtilmiştir. Halk Denetçisi'ne verilecek brüt ödeneğin il nüfuslarının 500.000'e kadar, 500.001-1.000.000 arası, 1.000.001-2.000.000 arası, 2.000.001'den fazla şeklinde sınıflandırılmasıyla belirlenen katsayılarla hesaplanacağı düzenlenmiştir. Halk Denetçisi başvuranlardan ücret veya başka bir karşılık alamayacaktır.

Halk Denetçisi'ne başvurular, yerel yönetimler, yerel yönetimlere bağlı kuruluşlar, yerel yönetimler tarafından kurulmuş birlik ve işletmeler hakkında, menfaati ihlal edilenlerce yapılabilmektedir. Konusu açık olmayan, somut iddia içermeyen, Halk Denetçisi'nin yetkisi dışında kalan, yargıya taşınmış olan başvurular işleme alınmayacaktır. Üçüncü kişileri ilgilendiren kararlar aleyhine başvuru yapılamamaktadır. İncelemeler başvuru üzerine başlatılabilmektedir. Başvuru süresi, menfaati ihlal eden işlem veya eylemden haber alınmasından itibaren otuz gün olarak belirlenmiştir. Ancak eylem ya da işlem tekemmül tarihini altı ay geçmemektedir. Başvurular dava açma süresini durdurmaktadır. İdarenin tavsiye kararını istenen sürede yerine getirmemesi ya da telafisinin başvuruyu tatmin etmemesi durumunda dava açma süresi Halk Denetçisi kararında belirtilen sürenin bitiş tarihinden itibaren yeniden işlemeye başlayacaktır. Halk Denetçisi'ne başvuru yapmanın idari yargıya müracaat hakkının ön şartı olmadığına hükme Kanun'da yer verilmiştir.

Halk Denetçisi'nin büro ve personeli il özel idaresince sağlanacaktır. İncelemelerde teknik konularda uzmanlardan yararlanılabilecektir. Uzmanlardan yararlanmayla ilgili gerekli masraflar il özel idaresi bütçesinden karşılanacaktır. Halk Denetçisi bilgi ve belgeleri inceleme, gerekli durumlarda tarafları dinleme yoluyla

çalışacaktır. Tavsiye niteliğinde kararlar verme süresi kırk beş gün olarak belirlenmiştir. Kararlar ilgili idare ve başvuru sahibine bildirilecektir. İdarenin bu karara ilişkin tutumunu açıklama süresi ise en geç on gündür. Tavsiye kararını uygun bulmayan idarenin buna ilişkin gerekçe açıklaması, ilgili kurum ve kuruluşlara sorduğu soruların cevaplarının ve talep ettiği bilgi ve belgelerin en geç bir hafta içinde verilmesi zorunlu tutulmuştur.

Halk Denetçisi’nin tavsiye kararları arşivlenecektir. Yıllara ait genel değerlendirme raporları takip eden Ocak ayında Halk Denetçisi tarafından il genel meclisinin bilgisine sunulacaktır. Halk Denetçisi raporları Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde kamuoyuna açık olacaktır. Kanun Tasarısı’nda yer almayan “*Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde*” ifadesine 5227 sayılı Kanun metninde yer verilmiştir.

1.3. 5227 Sayılı Kanun Cumhurbaşkanlığı Veto Gerekçesinde Ombudsman Kurumu

Cumhurbaşkanlığınca 5227 sayılı Kanun’un TBMM tarafından yeniden görüşülmesi istenen maddeleri arasında “Kamu Yönetiminde Denetim” başlıklı Üçüncü Kısım’da yer alan 38, 39 ve 40. maddeler de bulunmaktadır. “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” başlıklı 42. madde 5227 sayılı Kanun’un yeniden görüşülmesi için iade sebepleri arasında sayılmamıştır. 38, 39 ve 40. maddeler birlikte incelendiğinde ise kamu yönetimi denetim sisteminin tamamen değiştirildiğinin görüldüğü, bu kapsamda iç ve dış denetim bağlamında yenilenen sistemde kontrol ve gözetimle sınırlı iç denetimin hiyerarşik ve idari vesayet denetimini kapsamaması, denetimin işlevsiz kılınması tehlikesinin bulunması, iç denetim sisteminin ve teftiş kurullarına yer verilmemesinin kamu yararına uygun görülmediği belirtilmiştir. Dış denetimle ilgili olarak, hukuka uygunluk denetimi ve performans denetimi konularında Sayıştay’ın görevlendirilmesinin Anayasa’ya uygun olmadığı değerlendirilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2004: 12-13). Cumhurbaşkanlığının 5227 sayılı Kanun’un denetim konusundaki maddelerinde Anayasa ve kamu yararına uygun görmediği düzenlemeler genel olarak iç ve dış denetim sistemi bağlamında sınırlandırılabilir. Ombudsman konusunda Anayasa’ya aykırılık değerlendirmesinde bulunulmamıştır. Bu bağlamda Kanun’un kadük olmasına sebep olan düzenlemeleri arasında ombudsman konusunun yer almadığı görülmektedir.

2. TÜRKİYE’DE YEREL YÖNETİM OMBUDSMANI DÜŞÜNCESİ VE ULUSAL OMBUDSMAN KURUMU

5227 sayılı Kanun’un 42. maddesinde “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” çok kapsamlı bir biçimde düzenlenmiştir. Yerel yönetim ombudsmanı konusunda özel bir kanunda yer verilebilecek düzeyde ayrıntı 5227 sayılı Kanun’da hüküm altına alınmıştır. Öncesinde ombudsman konusunda mevzuat çalışmaları yapılmış ancak kanun tasarısı kapsamında kalmıştır. 5227 sayılı Kanun ile TBMM Genel Kurulunda ombudsman kurumu, geçerlilik kazanmamakla birlikte, ilk defa kabul edilmiştir. Bu bağlamda 5227 sayılı Kanun’un ombudsman konusunda getirdiği düzenleme kurumun Türkiye’de oluşturulması süreci ve çalışmaları kapsamında incelenebilmektedir.

Türkiye’de 58. Hükümet Dönemi öncesinde uzun bir zamandan beri tartışılmakta olan ombudsman kurumu 5227 sayılı Kanun’da o güne değin gündeme gelmediği bir biçimde “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” olarak düzenlenmiştir. 5227 sayılı Kanun’un hazırlık çalışmaları sırasında neden “Mahalli İdareler Halk Denetçisi”nin gündeme geldiği sorusu sorulabilir. 5227 sayılı Kanun’un kabulü öncesinde rastlanmamakla birlikte sonrasında da yerel yönetim ombudsmanı konusunda gelişmeler görülmemiştir. Takip eden süreçte ombudsman kurumunun ulusal düzeyde oluşturulması çalışmaları yürütülmüştür. Bu bağlamda 5227 sayılı Kanun ombudsman konusunda değerlendirilirken yerel yönetim ombudsmanına yer verilme amaç ve şekli sorunsalı doğrultusunda hareket edilebilir. 5227 sayılı Kanun’un yürürlüğe girmemesi sonrasındaki süreç ise ombudsman kurumunun Türkiye’de faaliyete geçirilmesi konusunda daha kapsamlı gelişmeler sunmaktadır.

2.1. Yerel Yönetim Ombudsmanı Tasarımının Arka Planı

5227 sayılı Kanun ile düzenlenmiş olan “Mahalli İdareler Halk Denetçisi”, Türkiye’de yerel yönetim ombudsmanı konusundaki tek girişimdir. Kamu Denetçiliği Kurumunun faaliyete geçirilmesi öncesinde hazırlanan son kalkınma planı olan Dokuzuncu Kalkınma Planı çalışmalarında da ulusal ombudsman kurumunun yanında yerel yönetim ombudsmanına değinilmiş ancak ikincil bir hedef olarak ele alınmıştır (DPT, 2007: 37). 5227 sayılı Kanun’da yerel yönetim ombudsman kurumunun tüm ayrıntılarıyla kurulmak istenmesinin nedeni konusunda ne Türkiye’de ombudsman düşüncesinin gelişimi sürecinde ne de 5227 sayılı Kanun’un arka planında bir cevaba ulaşılamamaktadır.

Daha önceki kalkınma planlarında da ulusal ombudsman kurumuna işaret edildiği görülmüştür. İlk olarak Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın “Adalet Hizmetleri” başlığında “Devlet Avukatlığı Kurumu”nun oluşturulacağı belirtilmiştir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı “Kamu Hizmetlerinde Etkinliğin Artırılması Projesi”nde “Kamu Denetçisi” sisteminin kurulması öngörülmüştür. Aynı amaçlarla “Kamu Denetçisi” sisteminin kurulması gerekliliği Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda da belirtilmiştir (Karcı, 2016: 183-184). Önceki dönem kalkınma planlarında yerel yönetim ombudsmanından bahsedilmemiştir. 5227 sayılı Kanun öncesinde bir kanun tasarısı olarak gündeme geldiğinde ombudsman kurumunun yine ulusal düzeyde faaliyet göstermesi öngörülmüştür. Adalet Bakanlığınca hazırlanarak TBMM Başkanlığına sunulması Bakanlar Kurulunun 14.09.2000 tarihli kararıyla kararlaştırılan “Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Tasarısı”³nda ulusal bir ombudsman kurumu öngörülmüştür.

“Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim” isimli kitapta “Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı”nın yasalaşması durumunda “*halk denetçisi (ombudsman) mekanizması dahil olmak üzere kamuoyu denetimi güçlendirilecektir*” ifadesine yer verilmiştir (Dinçer ve Yılmaz, 2003: 141). Aynı ifade Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı’nın genel gerekçesinde de tekrarlanmıştır (T.C. Başbakanlık, 2003: 89). Kitap’ta da genel gerekçede de yerel yönetim ombudsmanından ya da 5227 sayılı Kanun’da neden yerel yönetim ombudsmanı tercih edildiğinden bahsedilmemiştir. 42. maddenin gerekçesinde yeni kamu yönetimi anlayışında halk tarafından doğrudan denetim yapılmasına olanak tanıyan kurumların önemi

³ Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Tasarısı, Sayı: B.02.0.KKG.0.10/101-153/4842, Dönemi ve Yasama Yılı 21/3, Esas Numarası 1/763, TBMM Başkanlığına Geliş Tarihi 13/10/2000.

belirtilmiş, uzun zamandır gündemde olan ombudsman sisteminin yerel yönetimler düzeyinde hayata geçirildiği ifade edilmiştir (T.C. Başbakanlık, 2003: 133). Yerel düzeyde ombudsman oluşturulmasının “gerekçesi” belirtilmemiştir. Kanun maddelerinde “ombudsman” ifadesi kullanılmamış olmakla birlikte genel gerekçe ve madde gerekçelerinde ombudsman sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir.

5227 sayılı Kanun’un 42. maddesinin TBMM görüşmelerinde muhalefetçe çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Çerçeve bir yasada bir kurumla ilgili çok ayrıntılı düzenlemeye yer verildiği eleştirisi başta yöneltilmiştir. Ombudsman konusunda daha önce hazırlanan önemli tasarılar atıf yapılmış, neden yerel yönetim ombudsmanının tercih edildiği, merkezi düzeyde neden düzenlenmediği sorusu yöneltilmiştir. Ek olarak ayrıntılara ilişkin uygulamaya dönük çeşitli eleştiriler yapılmıştır. Başka bir konuşmada yine ulusal düzeyde kurulması gereği ifade edilmiştir. Eleştirilere Hükümetçe verilen yanıtlarda, “*halk denetçisi kavramı, özellikle İskandinav ülkelerinde başarıyla uygulanan ombudsmanlık müessesesinin - çok dar bir çerçevede de olsa- Türkiye’ye taşınmasından ibarettir*” ifadesiyle genel bir çerçeve sunulmuştur. Önceki dönemde TBMM’ye gelen ve kadük olan tasarıdan bahsedilmiştir. Ombudsmanlığın geniş kapsamlı bir biçimde uygulanmadan önce daha dar bir kapsamda uygulanmasının amaçlandığı, sonuçlarının değerlendirilmek istendiği, olumlu sonuçlar alınrsa kapsamının genişletileceği belirtilmiştir. Yerel yönetim ombudsmanı kurmanın amacı bu şekilde ifade edilmiştir (TBMM, 2004).

Ombudsman kurumunun yerel yönetim düzeyinde oluşturulması konusunda 5227 sayılı Kanun’a kadar olan dönemde başka bir girişim olmamış ve yine Kanun’un hazırlık sürecinde yerel yönetim ombudsmanına ilişkin gerekçeler açık bir şekilde ortaya konmamıştır. Arka planına bakıldığında 5227 sayılı Kanun’da neden “Mahalli İdareler Halk Denetçisi”ne yer verildiği, ulusal ombudsman kurumunun neden düzenlenmediği sorusuna açık yanıtlar bulunamamaktadır. Bu konuda tek yanıt Kanun’un ilgili maddesinin TBMM’de görüşüldüğü sırada muhalefet milletvekilleri tarafından yapılan itirazlara Hükümetçe verilmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi Hükümete göre ombudsman kurumu kapsamlı bir biçimde uygulanmadan önce yerel düzeyde denenecektir. Daha önce başarısız olan ulusal ombudsman denemesindeki olumsuzluğun yeniden yaşanmaması düşüncesinden hareket edilerek yerel yönetim ombudsmanı ile muhtemel bir Anayasa’ya aykırılığın önlenmek istendiği yorumunda bulunulabilir. Nitekim “Mahalli İdareler Halk Denetçisi”, Cumhurbaşkanı’nın 5227 sayılı Kanun’da Anayasa’ya aykırı gördüğü hükümler arasında yer almamıştır.

5227 sayılı Kanun’da yerel yönetim ombudsmanının tercih edilmesi konusu Kanun’un genel yaklaşımı ile birlikte de değerlendirilebilir. 5227 sayılı Kanun’un 5. maddesinde “kamu yönetiminin kuruluş ve işleyişinin temel ilkeleri” arasında (e) bendinde “görev, yetki ve sorumlulukların hizmet yararlananlara en uygun ve en yakın birime verileceği” belirtilmiş; 7. maddesinde merkezi yönetim tarafından yürütülecek görev ve hizmetler sıralanmış; geçici 1. maddesine göre taşra teşkilatları kapatılan bakanlıkların bu teşkilat yapılarına bağlı kurum ve kuruluşlarının yerel yönetimlere devri öngörülmüştür. Yerel yönetimlere önemli oranda görev ve yetki devri öngörülmüş olmakla birlikte 7. maddede⁴ sayılan merkezi yönetime ilişkin

⁴ “MADDE 7. - Merkezî idare tarafından yürütülecek görev ve hizmetler şunlardır:

a) Adalet, savunma, güvenlik, istihbarat, dış ilişkiler ve dış politikaya ilişkin görev ve hizmetler.

görev ve sorumlulukların da ombudsman denetimi dışında bırakılamayacak nitelik ve nicelikte olduğu görülmektedir. Merkezi yönetimden yerel yönetimlere kapsamlı hizmet devri yerel yönetim ombudsmanı düşüncesinin arkasında yer alabilir. Ancak 5227 sayılı Kanun'un düşünsel arka planının yer aldığı metinlerde böyle bir ilişkiye rastlanmamıştır.

5227 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmemesi sonrasındaki süreçte de yerel yönetim ombudsmanına ilişkin girişim devam ettirilmemiştir. 2007 – 2013 yılları arasındaki döneme ilişkin “Dokuzuncu Kalkınma Planı Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu”nda ulusal ve yerel ombudsmanlığa değinilmiştir. Yerel yönetim ombudsmanlarının kurulmasından önce ulusal ombudsmanın kurulması gerektiğinden bahsedilmiştir. “Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık)” ismiyle ulusal ombudsmana işaret edilmiş, evrensel ombudsmanlık ilkelerinin kurumun oluşturulmasında gözetilmesi gerektiği belirtilmiş, anayasal dayanağa sahip olması gerektiğine işaret edilmiştir (DPT, 2007: 37). 5227 sayılı Kanun denemesinden sonra yerel yönetim ombudsmanı düşüncesinin terkedildiği görülmektedir. Hatta bu Raporun konuyu ele alış biçimi yönetim tarihimizde ilk defa 5227 sayılı Kanun'da gündeme gelen yerel yönetim ombudsmanına bir cevap niteliğinde değerlendirilebilir. 5227 sayılı Kanun ve “Dokuzuncu Kalkınma Planı Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu” dışında reform sürecinde yerel yönetim ombudsmanına atıf bulunmamaktadır. 10. Kalkınma Planı'nda yerel yönetim ombudsmanıyla ilgili bir öngörüle bulunulmamıştır. Bu Kalkınma Planı metni (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 24,35) ve Özel İhtisas Komisyonu Raporlarında (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 36) bir önceki dönemde ombudsman kurumu oluşturulmasından olumlu bir gelişme olarak bahsedilmesi dışında planlanan uygulamalara değinilmemiştir.

5227 sayılı Kanun'u takip eden dönemde yerel yönetimlerle ilgili mevzuat çalışmalarında da yerel yönetim ombudsmanına yer verilmemiştir. “Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı”nı tamamlayıcı olarak “Mahalli İdareler Kanun Tasarıları” yayımlanmıştır. Belediye Kanun Tasarısı, Büyükşehir Belediye Kanunu Tasarısı ve İl Özel İdare Kanunu Tasarıları'nın bulunduğu yayında halk denetçisiyle ilgili hükümler yer almamaktadır. Ancak Belediye Kanun Tasarısı ve İl Özel İdare Kanunu Tasarısı'nın “Denetimle İlgili Diğer Hükümler” başlıklı 57. ve 41. maddelerinde denetim ve faaliyet raporu konularında sözkonusu Kanunlar'da hüküm verilmemiş hallerde “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” ile Kamu Yönetimi

-
- b) Maliye, hazine, dış ticaret, gümrük hizmetleri ile piyasalara ilişkin düzenleme görev ve hizmetleri.
c) Ulusal düzeyde ekonomik, sosyal ve fizikî plânları hazırlamaya, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını gidermeye yönelik program ve projelerin uygulanmasını sağlamaya ilişkin görev ve hizmetler.
d) Millî eğitimle ilgili görev ve hizmetler.
e) Diyanetle ilgili görev ve hizmetler.
f) Sosyal güvenlikle ilgili görev ve hizmetler.
g) Tapu ve kadastro, nüfus ve vatandaşlıkla ilgili görev ve hizmetler.
h) Acil durum yönetimi ve sivil savunma ile ilgili ulusal düzeyde yapılması gereken görev ve hizmetler.
i) Vakıflarla ilgili görev ve hizmetler.
j) Mahallî idarelere teknik ve malî yardımda bulunma, rehberlik yapma ve eğitim desteği sağlama görev ve hizmetleri.
k) Kanunlarla münhasıran merkezî idare tarafından yerine getirilmesi öngörülen ulusal nitelikli veya birden çok ili kapsayan diğer görev ve hizmetler.”

Temel Kanunu’nun ilgili hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir (T.C. Başbakanlık, 2004: 75,197). Takip eden dönemde yerel yönetimlerde reform kapsamında yürürlüğe giren “5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu”, “5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu”, “5355 Sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu”, “5393 Sayılı Belediye Kanunu”nda yerel yönetim ombudsmanı düzenlemesine yer verilmemiştir. Türkiye’de yerel yönetim ombudsmanının düzenlendiği tek Kanun, hükümsüz kalan “5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun” olmuştur.

2.2. 5227 sayılı Kanun Sonrası Dönemde Ombudsman Kurulması Süreci

Türkiye’de sonraki dönemde ombudsman oluşturulması konusunda çalışmalar devam etmiştir. Bu çalışmalarda ulusal ombudsman kurumu hedeflenmiştir. 5227 sayılı Kanun’un kadük olması sonrasındaki dönemde ulusal ombudsman kurumuna ilişkin Adalet Bakanlığınca hazırlanan “Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Tasarısı”nın TBMM Başkanlığına gönderilme tarihi 14.12.2005’tir (TBMM, 2017a). “5521 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu” 15.06.2006 tarihinde kabul edilmiş ancak Cumhurbaşkanı’nca Meclise geri gönderilmiştir. Meclis’te 28.09.2006 günü aynı maddelerle tekrar kabul edilen “5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu”nun⁵ Resmi Gazete yayım tarihi 13.10.2006’dır. 5548 sayılı Kanun’un iptali için açılan dava sonucunda Anayasa Mahkemesi Kanun’un Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmasıyla ilgili maddesinin yürürlüğünü 27.10.2006 tarihli kararıyla (Esas Sayısı: 2006/140, Karar Sayısı: 2006/33) durdurmuş, 25.12.2008 tarihli kararıyla (Esas Sayısı: 2006/140, Karar Sayısı: 2008/185) Kanun’u iptal etmiştir.

5548 sayılı Kanun’un iptal edilmesinden sonra ombudsman kurumu 2010 yılında Anayasa değişikliği yoluyla oluşturulmuştur. Anayasa’nın 74. maddesinin “*Dilekçe Hakkı*” kenar başlığı, “*Dilekçe, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı*” şeklinde değiştirilmiş, ombudsman kurumu anayasal olarak düzenlenmiştir. Anayasa’nın 74. maddesine eklenen fıkralar şu şekildedir⁶:

“Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.

Kamu Başdenetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçilir. İlk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur.

Bu maddede sayılan hakların kullanılma biçimi, Kamu Denetçiliği Kurumunun kuruluşu, görevi, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile Kamu Başdenetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri, seçimi ve özlük haklarına ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.”

⁵ 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, Kabul Tarihi: 28.9.2006, Resmi Gazete Tarih: 13.10.2006 Sayı: 26318.

⁶ 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 7.5.2010, Resmi Gazete Tarih: 13.5.2010 Sayı: 27580.

Anayasal düzenleme sonrasında hazırlanan “Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Tasarısı”nın TBMM Başkanlığına geliş tarihi 17.05.2012’dir (TBMM, 2017b). 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu⁷ 14.06.2012 tarihinde kabul edilmiştir. Kanun’un 11. ve Geçici 1. maddelerine göre ilk Kamu Başdenetçisi ve beş kamu denetçisinin seçimi için TBMM tarafından gerekli şartları taşıyan adayların başvurularının alınacağı ilan edilmiştir. TBMM Genel Kurulu tarafından ilk Kamu Başdenetçisi 27.11.2012 tarihinde seçilmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumu 6328 sayılı Kanun’un 36. maddesine göre merkezi yönetimle ilgili şikâyetleri almaya Kanun’un yayımı tarihinden itibaren dokuz ay sonra 29.03.2013 tarihinde başlamıştır. Yerel yönetimlere ilişkin şikâyet başvurularının alınmasına ise Kanun’un Geçici 1. maddesine göre tüm hükümlerin yürürlüğe girdiği tarihten bir yıl sonra başlamıştır.

2.3.6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ve Türkiye’de Ombudsman

6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu’nun 4. maddesine göre Kamu Denetçiliği Kurumu, TBMM Başkanlığına bağlı ve kamu tüzel kişiliğine sahip olan özel bütçeli bir kuruluştur. Başdenetçilik ve Genel Sekreterlikten oluşmaktadır. Bir Başdenetçi, beş denetçi, genel sekreter ve diğer personel Kurumda görev yapmaktadır. 6. maddeye göre Başdenetçilik, Başdenetçi ve denetçilerden oluşmakta, Kurum Başdenetçi tarafından yönetilmekte ve temsil edilmektedir. Kanun’un 5. maddesinde Kurumun görevi, “*idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmak*” şeklinde belirtilmiştir. Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile re’sen imzaladığı kararlar ve emirler, yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler, yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar, Türk Silahlı Kuvvetlerinin sırf askeri nitelikteki faaliyetleri Kurum’un inceleme alanı dışında bırakılmıştır.

Başdenetçi ve deneticilerin nitelikleri Kanun’un 10. maddesinde sıralanmıştır. Seçilebilmek için Başdenetçinin 50, denetçinin 40 yaşını doldurmuş olması; tercihen hukuk, siyasal bilgiler, iktisadi ve idari bilimler vb. olmak üzere, dört yıllık eğitim ya da dengi mezuniyet derecesi; toplamda en az on yıl çalışma deneyimi; kamu haklarından yasaklı olmama; başvuru sırasında siyasi partiye üye olmama; adli sicille ilgili olumlu şartları taşıma nitelikleri aranmaktadır. 11. maddeye göre Başdenetçi TBMM Genel Kurulunca, denetçiler ise TBMM Dilekçe Komisyonu ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu üyelerinden oluşan Karma Komisyonca seçilmektedir. 14. maddeye göre görev süreleri başdenetçi ve denetçiler için dört yıldır. En fazla iki dönem görev yapabilmektedirler. 15. maddeye göre, seçilmeye gerekli niteliklere sahip olmadıklarının sonradan anlaşılması ya da bu nitelikleri kaybetmeleri durumunda Karma Komisyonun tespitini takiben görevin sona ermesi kararı TBMM Genel Kurulunca görüşmesiz alınmaktadır. Seçilmesine mani bir suçtan hüküm giyen ya da kısıtlananların görevi sona ermektedir.

Başdenetçi ve denetçilerin bağımsızlık ve tarafsızlığı Kanun’un 12. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre “*Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Başdenetçiye ve denetçilere görevleriyle ilgili olarak emir ve talimat veremez, genelge gönderemez,*

⁷ 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, Kabul Tarihi: 14.6.2012, Resmi Gazete Tarih: 29.6.2012 Sayı: 28338.

tavsiye ve telkinde bulunamaz. Başdenetçi ve denetçiler, görevlerini yerine getirirken tarafsızlık ilkesine uygun davranmak zorundadır.” Ayrıca Kanun’un 30. Maddesine göre Başdenetçi, denetçiler ve diğer Kurum personeli için siyasi parti üyeliği; siyasi parti, kişi ya da zümrenin fayda ve zararına davranışlar yasaktır. Görev sırasında “dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı” yapılamayacağı, görev sebebiyle öğrenilen mesleki veya ticari sırların açıklanıp kullanılamayacağı hüküm altına alınmıştır. Ayrıca görevlilerin aile ve yakınlarıyla ilgili şikâyetleri incelemeleri; görev süresinde başka görev almaları, ticaretle uğraşmaları da yasaklanmıştır.

Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuru gerçek ve tüzel kişilerce yapılabilmektedir. Belirli bir konuyu içermeyen; yargı organlarında görülmekte olan veya yargı kararı verilmiş olan; dilekçede gerekli görülen bilgileri taşımayan; sebep, konu ve tarafları aynı olan; daha önce sonuçlandırılan başvurular incelenmemektedir. Başvuru yapılabilmesi için ayrıca İdari Yargılama Usulü Kanunu’ndaki idari başvuru yolları ve özel kanunlardaki zorunlu idari başvuru yollarının tüketilmesi şartı bulunmaktadır. Telifisi güç veya imkânsız zararların doğması ihtimali durumlarında idari başvuru yollarının tüketilmesi şartı gerekli görülmeyebilmektedir. Başvurular idari başvuru sürecinin bitiminden itibaren altı ay içinde yapılabilmektedir. Başvuru ile birlikte dava açma süresi durmaktadır.

6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu’nun 18. maddesine göre Kamu Denetçiliği Kurumunca inceleme ve araştırma konusu ile ilgili istenen bilgi ve belgelerin kamu kurumlarınca otuz gün içinde verilmesi zorunludur. Devlet sırrı veya ticari sır niteliğindeki bilgi ve belgeler, yetkili mercilerin en üst makam veya kurulunca gerekçesi belirtilmek suretiyle verilmeyebilir ancak bu belgeler yerinde incelenebilmektedir. 19. maddeye göre Başdenetçi ve denetçiler inceleme ve araştırma konusunda bilirkişi görevlendirebilmekte; Başdenetçi, denetçi ya da uzmanlar tanık dinleyebilmektedir. 20. maddeye göre inceleme ve araştırma süresi en fazla 6 aydır. Sonuç ve tavsiyeler taraflara bildirilmektedir. Kamu kurumlarının öneriler doğrultusundaki işlemlerini, öneriyi uygulanabilir bulmadıklarında ise gerekçelerini otuz gün içinde Kamu Denetçiliği Kurumuna bildirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Kanun’un 22. maddesine göre Kamu Denetçiliği Kurumu faaliyet ve önerilerini içeren raporunu her takvim yılı sonunda Karma Komisyona sunmaktadır. Komisyonca görüşülüp kendi görüşleri eklenerek özetlenen rapor TBMM Genel Kuruluna sunulmakta, ayrıca Resmi Gazetede de yayımlanmaktadır. Kamu Denetçiliği Kurumu yıllık raporu beklemeden kamuoyuna duyuru yapabilmektedir.

SONUÇ

5227 sayılı Kanun’un 42. maddesinde ombudsman kurumu yerel yönetimler ombudsmanı biçiminde, “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” olarak ifade edilmiştir. 5227 sayılı Kanun’da ombudsman kurumu, “kamu yönetiminin temel ilkeleri”nin belirlendiği bağlam içinde yerel düzeyde görevli olarak ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Bu Kanun’da yerel yönetim ombudsmanının düzenlenmiş olmasının arkasında yer alan düşünce açık değildir. Yerel düzeyde merkezi yönetimin sunduğu kamu hizmetlerine ilişkin bir ombudsman denetimi düşünülmemiştir. “Mahalli İdareler Halk Denetçisi”, 5227 sayılı Kanun ile yerel yönetimlere önemli ölçüde

yetki aktarımının gerçekleştirilecek olması ile birlikte düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. Bu kapsamda 5227 sayılı Kanun ile yerel yönetimlere önemli ölçüde yetki devredilmesi düşüncesi takip eden süreçte istenen ölçüde gerçekleştirilmediği için “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” o döneme ilişkin mantıklı bir girişim olarak değerlendirilebilir. Ancak 5227 sayılı Kanun’un hazırlık sürecinde düşünsel planda yerel yönetim ombudsmanıyla ilgili hiçbir tespitte rastlanamamıştır. Kanun Tasarısı’nın genel gerekçesi ve madde gerekçelerinde bu konuda bir gerekçeye yer verilmemiştir. 5227 sayılı Kanun’da yerel yönetim ombudsmanının tercih edilmesi konusunda tek gerekçe Meclis görüşmelerinde Hükümetin yorumuyla eleştirilere cevap niteliğinde ortaya konmuştur.

5227 sayılı Kanun’un 42. maddesinin ayrıntılı hükümleri incelendiğinde muhtemel uygulama sorunları dikkati çekmektedir. Kişilerin isterlerse aday olabilecekleri “Mahalli İdareler Halk Denetçiliği” pozisyonuna il genel meclislerinin de aday gösterebilmesi, il genel meclisi üyeliği ile adaylık arasında bir bağlantı kurulmamış olması sorununu ortaya koymaktadır. Meclis dışından da istenen şartları sağlayabilen kişilerin başvurabileceği makama meclisin aday göstermesi uygulaması anlamını yitirmektedir. Halk Denetçisi’nin kamu görevlileri arasından seçilebilecek olması durumu, o dönemde ombudsmanlığın tam olarak kavranmadığı yönünde bir izlenim yaratmasının yanı sıra, yargıçların ombudsman kurumlarında belirli süreler görev yaptığı İskandinav uygulamalarının ülkemiz için idealize edildiği ihtimalini az da olsa hissettirmektedir. Temel ilkelerin belirlendiği Kanun’da Halk Denetçisi seçilecek kamu görevlilerinin özlük haklarına ilişkin yer verilmiş detaylı düzenlemeler ise bu makamın çeşitli kamu görevlilerini ihya etmek ya da onlara bir pozisyon sağlamak için düşünüldüğü şüphesini de doğurmaktadır. Böyle düşünülmemiş olsa bile Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun’da özlük haklarına ilişkin bu derece ayrıntılı hükümlere yer verilmesi, sosyal güvenlik primlerine kadar düzenleme altına alınması teknik açıdan sorunlu görünmektedir.

Yerel yönetim ombudsmanının bu derece kapsamlı olarak kamu yönetiminin temel ilkelerinin belirtildiği kanunda yer alması durumu, Kanun’un temel bir amaç ve ilke dışında güncel gereklere çözüm olarak sunulduğu izlenimi vermektedir. Nitekim Kanun’un kadük kalması ve sonrasında kamu yönetimi yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında yerel yönetim ombudsmanının gündeme gelmemesi bu görüşü desteklemektedir. Takip eden süreçte ombudsman kurumunun ulusal düzeyde hayata geçirilmesi bu konudaki tartışmaları sona erdirmiştir. İlgili dönemdeki yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında içeriği nasıl olursa olsun bir ombudsman kurumunun faaliyete geçirilmesinin hedeflendiği değerlendirilmektedir. Kamu yönetiminin temel ilkelerinin düzenlendiği Kanun’da bir kurumun uygulama ayrıntılarına yer verilmesinin ortaya çıkaracağı sorunlar göz önüne alınmamıştır.

Ülkemizde Kamu Denetçiliği Kurumu faaliyete geçtikten sonra gerek uygulamada gerekse literatürde ombudsmanın faaliyet ve işlevi konusunda bir aşinalığın oluştuğu söylenebilir. Ancak 5227 sayılı Kanun’un hazırlanması döneminde ombudsman konusunda çeşitli mitlerin hakim olduğu unutulmamalıdır. Gerek uluslararası literatürde gerekse Avrupa Birliği uyum çalışmaları kapsamında ombudsman kavramına yapılan genel atıflar bağlamında ön plana çıkan unsurların yerel yönetim ombudsmanı biçiminde “Mahalli İdareler Halk Denetçisi” özelinde ortaya konduğu görülmektedir. Ulusal ya da yerel düzeyde ombudsman kurumunun

işlevselliğinin çok sorgulanmadığı, kamu yönetiminde yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında ombudsman kurumunun sisteme bir şekilde dahil edilmek istendiği ve bu ekleme ile yetinildiği izlenimi edinilmektedir. Halk Denetçisi’nin görev kapsamı, çalışma biçimi, yetki ve sorumlukları değerlendirildiğinde ve 5227 sayılı Kanun’da bu konuyla ilgili ayrıntılara bakıldığında böyle bir sonuca ulaşılabilmektedir. Daha önceki ve devamındaki bir çok ombudsman tasarımı olduğu gibi nasıl olursa olsun sadece kurumun hayata geçirilebilmesiyle yetinilmek istendiği görünümü ortaya çıkmaktadır.

5227 sayılı Kanun ombudsman konusunda incelendiğinde, Kanun’un düzenleme yapmak amacı ötesinde, belirli bir süreç zarfında çeşitli kavramları kamu yönetimi sistemi içinde gösterme amacıyla kurgulandığı değerlendirilmesinde bulunulabilir. Özel bir kanun kapsamında yer verilebilecek çok sayıda hüküm tek bir madde ile ombudsman kurumunu gerekçesi belirtilmeden yerel yönetim ombudsmanı biçiminde ortaya koymuştur. 5227 sayılı Kanun sonrasındaki süreçte ombudsman kurumunun anayasal temelde ulusal düzeyde kurulması ise daha işlevsel bir uygulama ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Anayasa Mahkemesi (2008), Esas Sayısı: 2006/140, Karar Sayısı: 2008/185, Karar Tarihi: 25.12.2008.

Anayasa Mahkemesi (2006), Esas Sayısı: 2006/140, Karar Sayısı: 2006/33, Karar Tarihi: 27.10.2006.

DPT (2007), *Dokuzuncu Kalkınma Planı Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

Diñçer, Ömer ve Yılmaz, Cevdet (2003), *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 1: Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim*, T.C. Başbakanlık, Ankara.

Karcı, Ş. M. (2016), *Ombudsman: İskandinav Modelleri ve Türkiye Uygulaması*, 1. Baskı, Seçkin, Ankara.

T.C. 58. Hükümet Acil Eylem Planı, Ankara 03.01.2003.

T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, <http://www.igb.gov.tr/Kutuphane.aspx?bolum=3>, Erişim Tarihi: 27.03.2017.

T.C. Başbakanlık (2003), *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 2: Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı*, Ankara.

T.C. Başbakanlık (2004), *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 3: Mahalli İdareler Kanun Tasarıları*, Ankara.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2004), 5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun’un TBMM Başkanlığına Geri Gönderilme Gerekçeleri, Sayı: B.01.0.KKB.01-18/A-9-2004-890, 03/08/2004.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014), *Onuncu Kalkınma Planı 2014 – 2018 Kamu Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013), *Onuncu Kalkınma Planı 2014 – 2018*, Ankara.

TBMM (2017a), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerg_e_bilgileri?kanunlar_sira_no=37817, Erişim Tarihi: 27.03.2017.

TBMM (2017b), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=106395, Erişim Tarihi: 27.03.2017b.

TBMM (2004), Tutanak Dergisi, Dönem: 22 Cilt: 42 Yasama Yılı: 2, 60. Birleşim, Erişim Tarihi: 28 Şubat 2004.

Yrd. Doç. Dr. Şükrü Mert Karıcı, Lefke Avrupa Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Kamu Yönetimi alanında Dokuz Eylül Üniversitesi'nden lisans, Akdeniz Üniversitesi'nden yüksek lisans ve doktora derecelerini almıştır. Kamu yönetiminin denetimi, ombudsman, uyuşmazlık çözümü alanlarında çalışmaktadır.

Asst. Prof. Dr. Şükrü Mert Karıcı is a lecturer at University of Lefke Department of Public Administration. He received BSc degree from Dokuz Eylül University, MA and PhD degrees from Akdeniz University in the field of public administration. His research areas are administrative control, ombudsman and dispute resolution.

SOCIAL MEDIA AND CRISIS MANAGEMENT: A REVIEW AND ANALYSIS OF EXISTING STUDIES

SOSYAL MEDYA VE KRİZ YÖNETİMİ: MEVCUT ÇALIŞMALARIN İNCELEMESİ VE ANALİZİ

Oberiri Destiny APUKE
Department of Communication Studies,
European University of Lefke,
North Cyprus
apukedestiny@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7657-4858

Assoc. Prof. Dr. Elif Asude TUNCA
Faculty of Communication Sciences
Department of New Media and Journalism
European University of Lefke,
North Cyprus
etunca@eul.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-0636-8247

Received 18 September 2018- Accepted 25 November 2018
Gönderim 18 Eylül 2018- Kabul 25 Kasım 2018

Abstract: Social media has become the most used and active way of communication; however, studies that look at social media use in crisis management are in their growing stage. Thus, this study analyses these growing body of knowledge that researched into social media and crisis management. A review was undertaken between October 2017 to January 2018 which entails sourcing and retrieving materials from an electronic database. The findings of this review confirmed that the growth of social media has transformed crisis communication landscape because it allows more interactivity. Still, a crisis could also be catalysed by social media because of its nature. This signifies that the crisis can be created in social media, as well as distributed by social media, respectively. Yet, the potential of social media as a crisis resolution tool is indisputable. It has the potential to prove a statement, to dispel untrue rumours or just to show the fact. Hence, practitioners are encouraged to know thoroughly how social media works and the best way to manipulate it to communicate with their stakeholders. Additional findings are also shown in this study, along with limitations and meaningful suggestion for scholars and practitioners interested in understanding the impact of social media in crisis communication and management.

Keywords: Crisis, crisis management, crisis communication, information, social media

Öz: Sosyal medya iletişimin en aktif ve yoğun kullanılan aracı haline gelmiştir, ancak bununla birlikte, kriz yönetiminde sosyal medya kullanımına yönelik çalışmalar henüz büyüme aşamasındadır. Bu nedenle, bu çalışma sosyal medya ve kriz yönetimi üzerine yapılan araştırmalara dair büyüyen bilgi yapısını analiz etmektedir. Ekim 2017'den Ocak 2018'e kadar, elektronik bir veri tabanından temin edilen kaynak ve verilerin incelemesi yapılmıştır. İncelemenin bulguları, sosyal medyadaki büyümenin kriz iletişiminin çehresini değiştirdiğini çünkü sosyal medyanın daha fazla etkileşime izin verdiğini doğrulamaktadır. Öte yandan bir kriz doğası gereği sosyal medya tarafından da katalize edilebilmektedir. Bu, krizin sosyal medyada oluşabileceği gibi yine sosyal medyada dağılabileceğini göstermektedir. Sosyal medyanın kriz çözme aracı olarak potansiyeli tartışılmazdır. Bir beyanı kanıtlama, doğru olmayan söylentileri giderme ya da sadece gerçeği gösterme yönünde potansiyele sahiptir. Bu nedenle uygulayıcılar, sosyal medyanın nasıl çalıştığını ve paydaşlarla iletişim kurmak için en iyi nasıl işlem yapıldığını iyice öğrenmeye teşvik edilirler. Bu çalışmada, sosyal medyanın kriz iletişimi ve kriz yönetimindeki etkisini anlama konularıyla ilgilenen akademisyen ve uygulayıcılara anlamlı öneriler verilmekte; ek bulgular gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kriz, kriz yönetimi, kriz iletişimi, bilgi, sosyal medya

INTRODUCTION

The use of social media has increased in the world of communication, with Twitter and Facebook as the most used platforms (Dunbar, Arnaboldi, Conti, & Passarella, 2015), and organizations have gained mileage by using it to communicate in a much more effective and fast way with their customers about their businesses as well as responding to queries and questions (Coombs & Holladay, 2010: 66; Carroll & Buchholtz, 2014:23). However, in as much as the emergence of social media has brought in the advantage of fast, effective communication, it has also given room for the fast spread of negative communication (Wright & Hinson, 2008). An organization depends on its reputation, it is a pertinent aspect that directly translates to its financial achievement (Fombrun, Gardberg, & Sever, 2000; Fombrun, Van Riel, & Van Riel, 2004:22), and with the emergence of social media, crisis might arise and spread faster than it can ever do on any other traditional forms of communication (González-Herrero & Smith, 2010; Jones *et al.*, 2009). Therefore, the success of any organisation is highly dependent on what it says or the effort it makes after a crisis strike. This is called crisis management and being able to address issues that threaten its reputation will go a long way (Benoit, 1997). It has been suggested that it is paramount for organizations to understand fully how to manage different kinds of crisis via social media. Yet, a lot of organisations are sceptical as regards the trustworthiness and reliability of social media (Wrights & Hinson, 2009). Nevertheless, other research has shown that organizations have taken up the use of social media as a communication tool, not just for marketing and public relations messages, but also for crisis communication which is also known as crisis management (Ellison, Steinfield, & Lampe, 2007). Thus, the development of social media as communication platform has drawn numerous interests from researchers in the field of public relations. For example, prior study on the utilization of social media as a tool for organizations public relations strategy has been undertaken (Briones *et al.*, 2011), but studies on the use of social media in crisis management are still in their developing stage and requires further exploration. Moreover, there are contention that the issue of social media has transformed the communication crisis landscape because it allows more interactivity, and at the same time crisis could be catalysed through social media because of its nature.

Thus, a critique of literature that concerns social media and crisis management is worthwhile, and also offers a prospect to demonstrate the collective intellect that has been accumulated from the extensive body of research that has utilised various participants, samples, and methods. This present work attempts to increase the understanding of social media use in crisis management through analysing the existing body of knowledge. The outcome of this study, is hence beneficial for future researchers in this area of research. It also benefits organizations and practitioners, because it demonstrates the usage of social media during a crisis and proffer suggestion that will improve its usage.

1. LITERATURE REVIEW METHODS

This review deals with the studies that centre on social media and crisis management. Consequently, other works that examined the use of social media in

another field such as education, politics and social interactivity were entirely excluded. This study adopts a literature review method. The review was undertaken between October 2017 to January 2018 which entails carefully sourcing and retrieving publications from an ISI web of knowledge and Google Scholar to include Taylor and Francis, Emerald, Springer and Elsevier etc. Scopus was also used. To recognised other related studies that could shape this present research, thesis, proceedings, and books were also searched by hand. There was no restriction to the date of the articles to be retrieved. The key search phrases that were used to access the articles included; *crisis communication, social media and crisis management, public relations and social media, crisis management, public relations on Facebook*. Accordingly, the author also used specific social media such as *blogs, Wikipedia, Facebook, YouTube, Instagram and Flick* along with *crisis management, crisis responses* and *communication* to reach the targeted articles.

As of October 2017, the initial search results yielded 1250 references which on a closer look were found related to the main issues under investigation. These references were speedread by checking the title, abstract and conclusion to ensure that each retrieved article is entirely related to the subject matter. In situations where the author was not entirely clear while speedreading an article, the entire article was read. This process resulted in (n=67) purposively selected studies used in this article. Of the (n=67), 60 articles were further extracted for more detailed evaluation based on thoroughly analysing the abstract and keywords, methodology, conclusion and general findings. Therefore, the (n=60) studies used for the review met the inclusion benchmark for the final dataset. These studies basically examined the use of social media in managing crisis.

There is evidence to demonstrate that matters connected to social media has drawn a growing body of researchers, and in specific yielding a considerable number of surveys testing the role social media plays in crisis management. These studies have adopted different dimensions and paradigm, as well as used diverse methods and techniques resulting in varied outcomes (Gironda & Korgaokar, 2014). Against this backdrop, this current study seeks to review and analyse the literatures that focused on social media and crisis management in order to grasp the key pertinent issues investigated so far and the ones requiring further investigation.

2. RESULTS AND DISCUSSION OF THE REVIEWED STUDIES

2.1. Relationship Between Crisis Management and Social Media

It was observed that a good number of studies (about 26 articles) have paid close attention to the nexus between social media and crisis management. These studies maintained that the practitioners of public relations have adopted social media in running an organization and this has also been extended to manage crisis. For example, research has indicated that the development of social media has transformed the lives of individuals as much as it has changed that of corporations (Floreddu & Cabiddu, 2014; Dellarocas, 2006). Wang (2015) observes that social media has been utilised for public relations since its advent in 2004, and this has had an influence on both individuals and the society (Khang, Ki, & Ye, 2012). Likewise, a study affirmed that social media have a predominant and growing role to act in the

societal construction of crises as they play in the deconstruction of crises through the creation of virtual communities (Schultz & Wehmeier, 2010). In contrast, Watkins (2014) commented that social media are most often interactive and dialogic, which means it is an easier platform to create communities and bring around the protest. In addition, Stenger (2014) contends that social media has different categories, and one of them are content sharing websites from which different participants can share and interchange information. This means if a crisis happens, it will spread faster on social media as they are more dialogues and allow faster and easier content sharing. In harmony with the above arguments, a study has reported that the utilization of social media by the public increases during public crises, and with this observation, statements have been made noting that the participation of the public is now a contemporary practise in the managing of crisis (Baron, 2010:18).

Furthermore, studies have concretised this notion by arguing that the public individuals that are participating in social media during crises have been shown to prefer the use of social media over the conventional media (Kaye, 2005; Swertser & Metzgar, 2007). Indeed, social media has brought a new face to crises communication. Therefore, studies have reported that when a crisis occurs, the public has opted to the utilization of social media to solicit for emotional support bundling up virtually to share information and demand resolutions (Choi & Lin, 2009; Veil *et al.*, 2011). However, Dutta-Bergman (2006) argues that it is this online participation that is then replicated offline to resolve the crisis, which means for the practitioners of public relations their mandate is to follow social media activity and act on it. Coombs and Holladay (2008) solidify these arguments by noting that the fact that new media is rapidly evolving has put it way ahead of research when a crisis strikes. This is so because with all the participation that the society is involved in when a crisis strikes it gives room for any organization to see what is being talked about and how they can resolve the issue as being raised by the public. Coombs and Holladay (2008), however, give a disclaimer for this notion and goes further to say that despite social media being ahead of research there is still need for research in the professional world of public relation so that action can be done based on credible findings. Utz, Schultz and Glocka (2013) concur with this notion by remarking that in our digital world, today's social media acts a negotiation platform of the dynamics of crises, it is the platform that different organizations and their public communicate on crises despite their distances.

Prior studies found that organization depends on its image and reputation and it is the only corporate crisis that could threaten it (Roberts & Dowling, 2002; Coombs & Holladay, 2008). In conjunction with this notion, a body of research postulation revealed that during a crisis the highest threat is the reputation of the organization (Benoit, 1997; Dutton & Dukerich, 1991; Kliatchko, 2008). *Thence, the knowledge and the execution of crisis management is paramount for any organization, (Coombs & Holladay, 2010:24). A crisis receives a great deal of media attention (Dutta & Pullig, 2011; Weick, 1988); so, it is connected with high imports.* Coombs and Holladay (2008) concretises this notion by reiterating that when a crisis occurs, it gets a lot of media attention, however, *he further argues that the fast development of diverse social media has made the crisis more difficult to manage because there are vast spectrums for public opinion.* Nevertheless, Benoit (1997) and Coombs and Holladay (2008) submit that the effect of any crisis will rest on the organizational

responses after its occurrence. Against this background, it is pertinent to describe how each specific social media has been reportedly used in crisis management.

2.2. The Place of Blogs in Crisis Communications

Generally, the results of the past studies exploring the use of blogs in crisis management have shown blogs to be an effective means connecting with an organization's public during a crisis. About (n=8) studies in this review examined the utilization of blog as a tool for managing crisis (i.e. Jin *et al.*, 2011; Coombs & Holladay, 2007; Siebert, 2006; Kent, 2008; Álvarez, 2012; Coombs & Holladay, 2008; Stephens & Malone, 2009; Sweetser & Metzgar, 2007). Worthwhile to say that about 80% of these literatures demonstrated that communications through blogs can lead to a serious change in public perception of the crisis (Coombs & Holladay 2008; Stephens & Malone, 2009). For example, evidence from Sweetser and Metzgar (2007) study show that organizations that maintain their own blogs can easily cope with crises and more quickly neutralize their consequences. The authors suggest that keeping a blog is an effective tool for anti-crisis management. Likewise, evidence from Stephens and Malone (2009) demonstrate that in a crisis situation, the blog offers huge benefits through the possibility of dialogue in which companies can respond rapidly and demonstrate greater openness to this developing need for information. From the crisis communications perspective, the blog allows organizations to demonstrate that they do not obviate the situation or turn down to take part in the discourse. By demonstrating that they are not trying to hide anything, organizations have the opportunity to build relationships with their trust-based audiences and gain their loyalty and approval. Sweetser and Metzgar (2007) noticed that the more organizations communicate through blogs the closer the communications from organizations to the audience becomes. This means that blogs are an alternative channel and online centre to inform target groups and the mainstream media operators in the event of crisis if the official site is unavailable or blocked (Álvarez, 2012).

A fair quantity of studies has discussed the contention over the level of control that an organization should impose on blogs created by employees (Kent, 2008; Coombs & Holladay, 2007). For example, Kent (2008) noticed that a number of bloggers receive incredible media attention because they have been fired for posting critical information, disclosing confidential information about the organization. However, the benefits of blogging remain massive as people who have been directly affected by the crisis have the opportunity to describe the real experience and emotion through their blogs and share details that would have been avoided by the journalists covering the event as part of their duties. Siebert (2006) indicates that the blog is an important communication channel during a crisis; however, careful attention should be paid to the monitoring of the blogosphere. Companies need to have their own blogs to keep up with good bloggers. These bloggers, however, should be identified with the organization, as the lack of such identification can lead to a communication crisis (Siebert, 2006).

Coombs and Holladay (2007) revealed that organizations can maintain blogs and reach a completely new audience by encouraging audiences to engage in discussions, assess and participate in distributing information, especially in times of crisis (Coombs & Holladay, 2007). Based on this notion, a blog can have a high

importance in crisis communications, although it has not yet been integrated in many organisations. Jin *et al.*, (2011) develop a Blog-Mediated Crisis Communication (BMCC) theory that defines the impact of blogs before, during, and after the crisis. The theory is grounded on the assumption that those who manage crisis have the task of identifying the blogger that is most recognized and influential in sight of the audiences due to the fact it is difficult to keep an eye on every blog. Base on this reason, the BMCC assumption is quite relevant as a leading factor and specifies that bloggers influence their followers, satisfying their information and emotive desires all through the period of a crisis. According to this model, important bloggers reach an audience that monitors the blogosphere in indirect ways - by publishing content that begins to spread mouth-to-mouth outside the online space.

2.3. Facebook Use in Crisis Management

Research has shown that whenever a crisis happens, the use of Facebook could be an amazing tool to reduce the tension of the situation. Crisis could take a form of a simple website outage to negative publicity. Therefore, the openness, communication, obligation, and receptiveness are all imperative aspects that develop and envisage the success of an organizational crisis management (Álvarez, 2012; Nardi *et al.*, 2000). The motivation for building a community is not only finding people with similar interests, but also the demand for public recognition (Álvarez, 2012). And despite the existence of hundreds of social networking sites, Facebook remains an indisputable leader and is not accidentally called "the phenomenon of our time." While Facebook's main idea is to be used to create and maintain personal contacts, this social network quickly becomes a powerful tool for public relations, marketing, sales, politics, and even propaganda.

By creating a new group or company webpage or its products, it begins to build its faithful audience, tracks the news about the product/campaign in question as well as comments, and questions that requires answers. Pages bring together thousands and even millions of users around a person, company, organization, idea or cause. The options that Facebook offers such as Messenger, easy-to-navigate photos, corporate pages, videos, and other interactive features allow companies to communicate with their audiences and provide relevant, up-to-date and reliable first-hand information in a situation of crisis. Buttressing on this, Coombs and Holladay (2008) point out that organization must show a high level of concern for victims and responsibility when a situation of crisis arises. This can be achieved through status updates, links, videos, and pictures in order show concern for what is happening and for those affected.

The main thing to note about Facebook is that it is not about generating intrusive talk. The best approach to using the platform for crisis communication purposes is by publishing information, ideas, and comments that are interesting and useful, to respect people's opinion and to speak in an accessible language. Facebook's initial idea is to be a place to communicate online with our friends (that is why the contact section is called "Friends"). Facebook makes it possible to mass-spread messages in a quick, easy and convenient way by posting users status. Even a small number of users' contacts can read a message related to a particular crisis. The so-called peer-to-peer communications model makes it possible to quickly spread the message to other Facebook users, as well as outside the social media. Receiving news from

traditional media sometimes means first logging into our Facebook profile. This factor is so strong that often traditional media need social media to have access to a larger audience (Veil *et al.*, 2011). Thus, Facebook has been shown an enormous potential to provoke participation, communication, and engagement in communication processes during a crisis, making postings visible and interactive.

2.4. Twitter and Crisis Management

Twitter's potential for crisis communications has had a considerable measure of attention from researchers (McAllister; 2012; Grolid, 2011; Bennet, 2009; Kurtz, 2009; Kortom, 2011:18). For instance, Kortom (2011:18) concentrated on the role of Twitter, both in times of crisis and before its occurrence. The author suggests that having an account on this social media in "quiet times" is of particular importance. Not just the number of followers is important, but also who are these followers. Therefore, organizations need to monitor communication processes in advance and analysed influence factors and opinion leaders. These users, who have such an influence, are central to a crisis and can help spread the official messages quickly by sharing (Kortom, 2011: 20). Buttressing on this, Kurtz (2009) noticed that Twitter has already become a global factor in news and news releases, ordinary users get very powerful and important players in reporting crisis and spreading info about it. Twitter, as well as other social media, change the status quo, where editors are entry guards and reduce their function. Indeed, Twitter induces "a vast and long-lasting conversation between millions of people around the globe" (Bennet, 2009: 9).

A recent example of twitters pervasiveness is Norwegian's use of Twitter in and after the 'Oslo and Utøya' attacks of 22 July 2011. Twitter was exploding with news updates from eyewitnesses, real-time messages from victims while the shooting was happening, and others searching for loved ones, asking for retweets of their message (Grolid, 2011). Social media changes the manner we receive and share information in a crisis. Instead of getting the latest news from traditional media outlets, Twitter was the medium, breaking news far before broadcast media, and several people are of the opinion this event caused 'a media revolution' in Norway (Grolid, 2011).

It has been shown that the feasibility of a given social media, as well as the influence and importance it has in times of crisis, is conditioned by other factors such as the extent to which it is popular and used in a certain region. In this sense, McAllister (2012) suggests that it is important for crisis communication professionals to comply with both the target audience of the message in question and the applicable social media. This also extends to the given geographic features and the preferences of the audience.

2.5. Media Sharing Sites and Crisis Management

Research has described media sharing sites as social media that permits easy sharing of different contents like video, pictures, and music. Examples of these media sharing sites are YouTube, Instagram and Flickr. Evidence has indicated that the research into the utilization of media sharing sites as a tool for crisis communication has only attracted a trivial number of investigators (i.e. Lenhart *et al.*, 2010; O'Connor, 2014; Kennedy *et al.*, 2007). It has been demonstrated that the benefits and features that media sharing sites can offer have made it extremely easy for people to access, share, distribute, and comment. To boot, they enable

communication, creating social groups, contacting other group members, influencing and forming attitudes to advance an idea, person, product or issue (Kennedy *et al.*, 2007). This implies that audiences have the opportunity to see videos or photos from the scene of the event, which dispels the doubts, gives them a sense of authenticity and makes the situation closer, regardless of geographic differences. Similarly, O'Connor (2014) mentions Instagram as the newest and most applicable anti-crisis public relations tool when it comes to crisis situations, this social platform could serve to distract rumours, redirect attention, and communicate directly with audiences. Evidence from a study demonstrates that about 37% of internet users around the world are somehow involved in creating news online through media sharing sites. Most of them are related to natural disasters, where people publish photos and videos from the scene (Lenhart *et al.*, 2010).

2.6. Wikipedia Place in Crisis Management

Based on the literature collected for this review, it could be deduced that only a little amount of studies seems to look into the utilization of Wikipedia for crisis management, and these studies have indicated that the wikis allow each member of an organization to be involved in the planning, literally on a single page instead of creating another unnecessary document (Jin, Fisher Liu & Austin, 2014; Borremans, 2010). Borremans (2010) commented that planning, crisis maps, action scenarios, all this can be described and updated in a secure wiki site that is accessible only to those who need to be involved in the anti-crisis process. The wikis can easily be organized according to the different aspects of crisis planning. Templates and preliminary feedback statements can be created base on the typology of the crises. For example, the crises related to disasters, damages and potential victims, as well as listing people being searched, and affected areas that need help could be shown. The probability to constantly update the content by common people makes wiki sites particularly important in this type of crises.

This implies that the most important aspect of the wiki in crisis management and communication is its easy availability and editing "on the go" function (Jin, Fisher, Liu & Austin, 2014). This eliminates the "lack of timeliness" factor, which can be a significant obstacle to taking adequate anti-crisis actions. If we go back to the wikis used for the internal needs of the organizations, they allow each change to be marked with the appropriate hour mark and the name of the person who made it. This allows a quick check of the views, facts, and responses that the organization's representatives have posted. This is especially significant, particularly in post-crisis analysis. Having documented the various social media tools utilized in crisis management it is essential to explicate in depth how these tools contribute to crisis responses.

2.7. Social Media and Crisis Response

Social media use for crisis responses has received a good number of studies (i.e. Wright & Hinson, 2008; Coombs & Holladay, 2014; Romenti *et al.*, 2014; Utz, Schultz, & Glocka, 2013; Apuke, 2016; Kaplan & Haenlein, 2010; Wendling, Radisch, & Jacobzone, 2013; Lu & Weber, 2007; Kelleher, 2009; Coombs & Holladay, 2007; Yang & Lim, 2009; Shirky, 2009; Lamberti, 2016 Quarantelli, 1998; Palen, Vieweg, Sutton, Liu, & Hughes, 2007; Sweetser & Metzgar, 2007; Bradford & Garrett, 1995; Coombs & Holladay, 2010, 2008: 22, 28; Tucker &

Melewar, 2005; Kent, Taylor, & White, 2003; Roberts & Dowling, 2002; White & Raman, 2000; Patriotta, Schultz, & Gond, 2008; Schultz & Wehmeier, 2010). About 90% of these studies reveal that a large number of the public adopts social media when crisis erupt, therefore, it is appropriate for organizations to master and optimize the social media tools to respond and act. Accordingly, Coombs and Holladay (2008) argue that issues that emerge on social media can be very unpredictable on how they move and how the public reacts to it, therefore, the organization should be wary of information that involves them and what their public say online. This notion is consistent with Sweetser and Metzgar (2007) postulation which indicate that Twitter messages are much faster moving, and a crisis can spread faster via twitter because its messages could be easily read, commented upon and even circulated by its followers. As such, research has also documented evidence which shows that social media has been guilty of being a social constructor of the crisis through its much liberal and open platforms, however, it has fast become a good tool for reputation rebuilding and repair (e.g., Schultz & Wehmeier, 2010). A good number of prior studies affirmed that a crisis disturbs order in society, it destroys interaction between stakeholders and organizations and threatens company image (Kent *et al.*, 2003; Roberts & Dowling, 2002; White & Raman, 2000). Patriotta, Schultz, and Gond (2008) concur with this notion as they indicate that social media could also be viewed as a threat to organizations most valued possession which is an image. To concretize this notion, Coombs and Holladay (2007) raise the issue of the electronic word -of -mouth (WOM) as an aspect that causes the rapid spreading of a crisis. It is through the rapid messages WOM spread, therefore, social media falls under the electronic WOM, which builds a series and cycle of communication that spreads from one end to the other. It is through the interactions of society and social media that electronic word of mouth goes viral through retweeting and sharing social media messages. In addition, Coombs and Holladay (2007) postulate that WOM can be referred to as stakeholders' comments about an establishment or organization. The circulation of these comments and having other people talk or chat about them is WOM and if negative, it could tarnish the image and status of an organization (Tucker & Melewar, 2005).

Studies have shown that any crisis demands information, it asks for explanations or responses (Coombs & Holladay, 2010, 2008: 20, 22), but the responses made influence the results of a crisis. Bradford and Garrett (1995) noted that accepting responsibility and approaching a crisis apologetically can guarantee a positive result from a crisis. Research has advocated that social media is more interactive and has a higher chance of dialogue and interactivity, an apology or a well thought out positive response to the crisis is most likely to make a positive effect when shared to another online participator (Seltzer & Mitrook, 2007). Prior literature suggested that as social media platform usage continues to advance, public relations practitioners should put effort to realise how to effectively utilise these tools to better their practices as well as the impact these tools have on their operations (Seltzer & Mitrook, 2007). Specifically, Sweetser and Metzgar (2007) suggest blogs and Twitter as an effective publishing tool that the public relations practitioners should be very well conversant with and utilise for crisis responses. They are of the notion that these platforms allow a frequent form of communication with the feel of a human voice and they are regarded as rather more authentic than Facebook. This is consistent with a result of a research carried out by the American Red Cross, which suggests that those who

respond in terms of emergency should have media monitoring policies so as to rapidly send assistance when needed (Palen, Vieweg, Sutton, Liu, & Hughes, 2007). As such, there is research postulation which suggests that members of the community have always been volunteers in crisis response and participation (Quarantelli, 1998), thus, social media has an advanced characteristic of incorporating the community and making them part of the crisis (Lamberti, 2016).

Research has also shown that social media have fast become the biggest and sometimes the first port of news telling of world events (Shirky, 2009). Yang and Lim (2009) contend that although communication through conventional newspapers establishes organization's credibility, nevertheless, communicating through social media websites has created higher credibility for organizations. Therefore, it means if an organization goes through a crisis, apologies and information can be provided via social media, which work well in managing and responding to a crisis. Supporting this notion, Kelleher (2009) posits that blogs are believed to have a conversational human voice and if public relations personnel communicate on blogs they can receive feedback such as conviction, approval and assurance from the public. Therefore, social media have given positive impact to the public relations arena when it comes to crisis responses.

Nevertheless, scholars have reasoned that the best responses and best fastest feedback are usually through twitter because it permits immediate and faster replies. Therefore, communication via social media is shared with only the click of a mouse; it resists the laws of space and time (Coombs & Holladay, 2007). This means the crisis response has become easier instead of doing it via newspapers or print material, just one post; one message is enough to deliver the message. Public relations can also depend on other people in the social web to share information with other users in their own efforts (Kelleher, 2009). Therefore, Lu and Weber (2007) argue that organisation would be thoroughly ignorant not to acknowledge the fact that the communication world has become saturated with digital communication. It is, thus, essential to comprehend how to utilise digital tools so as to communicate effectively and stay relevant.

Generally, there is good evidence which suggests that social media are adopted to disseminate messages in terms of warning and creating awareness when crisis occurs. It has also been used by organizations and public relations practitioners to maintain good dialogues and receive feedbacks from public authorities, a given community, action groups, other business and financial sectors as well as the citizens at large (Wendling, Radisch, & Jacobzone, 2013). Accordingly, a growing body of literature has been shown to support that the advent of social media has transformed the crisis communication landscape because it allows more interactivity leading to the creation, sharing and exchange of information, ideas, pictures/videos in split seconds (Apuke, 2016; Kaplan & Haenlein, 2010: 61). This notion is consistent with another body of evidence which viewed social media as a good tool for public relations practitioners and companies (Utz, Schultz, & Glocka, 2013), because it helps companies to communicate with customers directly as well as engage with their publics in a more interactive manner (Wright & Hinson 2008; Coombs & Holladay, 2014; Romenti *et al.*, 2014).

CONCLUSION

The advent of social media has transformed the crisis communication landscape because it permits more interactivity leading to the creation, sharing and exchange of information, ideas, and pictures/videos in split seconds. However, social media's interactive and dialogic nature means it is an easier platform to create communities and bring around the protest. Practitioners of public relations and organizations are recommended to follow social media activity and act on it, because if utilised accordingly, it could act as a negotiation platform during crises. Future studies should examine to what extent an organization and practitioners of public relations should adopt social media during crisis, and when is it necessary to make use of word of mouth or face to face dialogue. Blogs have been shown to be an effective medium for connecting organization and its public when a crisis occurs. However, the type of messages to be used on blog during crisis requires additional clarifications by future investigators. Organizations could also benefit from Facebook by creating a new group or company webpage. More studies are needed to replicate existing studies and extend to explain in detail how public relations practitioners should use Facebook during crisis.

Similarly, studies on the impact of Twitter in crisis management suggest that organizations need to have an account on this social media and that not only the number of followers is important, but also who are these followers. This calls for organizations and the public relations experts to monitor communication processes in advance and analyse influence factors and opinion leaders. Media sharing sites such as YouTube (for video), Flickr and Instagram (for photograph) during crisis has shown that audiences have the opportunity to see videos or photos from the scene of the event. Similarly, Wikipedia allows each member of an organization to be involved in the planning, and resolving of crisis literally on a single page instead of creating another unnecessary document. More studies are required to clarify in detail how wikis permit the members of an organization to be involved in both the planning and responding during crisis. It has been shown that crisis disturbs order in society, it destroys interaction between stakeholders and organizations and threatens company image. Thus, the best responses and fastest feedback are usually obtained through Twitter because it permits immediate and faster responses. In addition, blogs are also alleged to have a conversational human voice and if public relations personnel communicate on blogs, they can receive outcomes such as confidence, satisfaction and loyalty. However, evidence has shown that blog use has not yet been integrated in many organizations' therefore, organizations and practitioners, who have not yet started using blogs, should make it a priority to adopt blogs during a crisis.

Prior studies have mostly depended on survey research methods utilizing a questionnaire. There was no study that was found to use a mixed method of research to test the related subject matter. No case study or longitudinal research was adopted in prior studies to deeply research into the usage of social media in crisis management. Importantly, future investigators should place additional effort by adopting mixed methods so as to provide a comprehensive understanding of the utilization of social media platforms in managing and communicating during crisis. Beyond mixed methods utilization, future studies should also adopt a longitudinal

approach because this type of method could facilitate observing changes over time, and in turn enhance the understanding of social media usage during a crisis. It is also worth mentioning that blogs have been the most social media platform examined, whilst, YouTube have received the attention of only a few numbers of studies. Future researchers could make it a priority to examine in detail other forms of social media as well as examine more than one social media platform to realize the role of social media in managing crisis. It was also observed that most of the literature focuses on developed nations. There is therefore a need for more studies beyond developed nations. Conclusively, social media has been shown to have negative and positive impacts on crisis management. Yet, the significance of social media as a crisis resolution tool is indisputable. It has the potential to prove a statement, to dispel untrue rumours or just to show the fact. Hence, practitioners are encouraged to know thoroughly how social media works and the best way to manipulate it to communicate with their stakeholders.

REFERENCES

- Álvarez, P. C. (2012), "Journalism and Social Media: How Spanish Journalists are Using Twitter/Periodismo Social Media: cómo están usando Twitter los periodistas españoles", *Estudios Sobre el Mensaje Periodístico*, 18(1): 31-53.
- Apuke, O. D (2016), "Social and Traditional Mainstream Media of Communication: Synergy and Variance Perspective", *Journal of New Media and Mass Communication*, 53(4): 83-86.
- Baron, N. S. (2010), *Always on: Language in an Online and Mobile World*, London: Oxford University Press.
- Benoit, W. L. (1997), "Image repair discourse and crisis communication", *Public Relations Review*, 23(2): 177-186.
- Borremans, P, (2010), *Communication Magazine The use of Wikis for Crisis Communication*, <http://www.conversationblog.com/journal/2011/1/26/crisis-communications-planning-and-wikis.html#sthash.6LBzECMY.dpuf>, Retrived: 15.08.17
- Bradford, J. L. & Garrett, D. E. (1995), "The Effectiveness of Corporate Communicative Responses to Accusations of Unethical Behaviour", *Journal of Business Ethics*, 14(11): 875-892.
- Briones, R. L., Kuch, B., Liu, B. F. & Jin, Y. (2011), "Keeping up with the Digital Age: How the American Red Cross uses Social Media to Build Relationships", *Public Relations Review*, 37(1): 37-43.
- Carroll, A. & Buchholtz, A. (2014), *Business and Society: Ethics, sustainability, and stakeholder management*, Canada: Nelson Education.
- Choi, Y. & Lin, Y. H. (2009), "Consumer responses to Mattel product recall posted on online bulletin boards: Exploring two types of emotion", *Journal of Public Relations Research*, 21(2): 198-207.

- Coombs, W. T. & Holladay, S. J. (2001), "An Extended Examination of the Crisis Situations: A Fusion of the Relational Management and Symbolic Approaches", *Journal of Public Relations Research*, 13(4): 321-340.
- Coombs, W. T. and Holladay, S. J. (2008), "Comparing Apology to Equivalent Crisis Response Strategies: Clarifying Apology's Role and Value In Crisis Communication", *Public Relations Review*, 34(3): 252-257.
- Coombs, W. T. and Holladay, S. J. (2010), *PR Strategy and Application: Managing Influence*, United States: Wiley-Blackwell.
- Coombs, W. T. and Jean Holladay, S. (2014), "How Publics React To Crisis Communication Efforts: Comparing Crisis Response Reactions Across Sub-Arenas", *Journal of Communication Management*, 18(1): 40-5.
- Coombs, W. and Holladay, S. J. (2007), "The Negative Communication Dynamic: Exploring The Impact of Stakeholder Effect on Behavioural Intentions", *Journal of Communication Management*, 11(4): 300-312.
- Dellarocas, C. (2006), "Strategic Manipulation of Internet Opinion Forums: Implications for Consumers and Firms", *Management Science*, 52(10): 1577-1593.
- Dunbar, R. I., Arnaboldi, V., Conti, M. & Passarella, A. (2015), "The Structure of Online Social Networks Mirrors Those in the Offline World", *Social Networks*, 43(5): 39-47.
- Dutta, S. & Pullig, C. (2011), "The Effectiveness of Corporate Responses to Brand Crises: The Role of Crisis Types and Response Strategies", *Journal of Business Research*, 64(12): 1281-1287.
- Dutta-Bergman, M. J. (2006), "Community Participation and Internet Use After September 11: Complementarity in Channel Consumption", *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11(2): 469-484.
- Dutton, J. E. & Dukerich, J. M. (1991), "Keeping an Eye on the Mirror: Image and Identity in Organizational Adaptation", *Academy of Management Journal*, 34(3): 517-554.
- Ellison, N. B., Steinfield, C. & Lampe, C. (2007), "The Benefits of Facebook "Friends:" Social Capital and College Students' Use of Online Social Network Sites", *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(4): 1143-1168.
- Floreddu, P. B. & Cabiddu, F. (2014, July), "Managing Online Reputation: The Role of Social Media", in *Toulon-Verona Conference "Excellence in Services"*.
- Fombrun, C. J. & Van Riel, C. B. (1997), "The Reputational Landscape", *Corporate Reputation Review*, 1(2): 5-13.
- Fombrun, C. J. & Van Riel, C. B. (2004), *Fame & Fortune: How Successful Companies Build Winning Reputations*, United States: FT Press.
- Fombrun, C. J., Gardberg, N. A. & Sever, J. M. (2000), "The Reputation Quotient SM: A Multi-Stakeholder Measure of Corporate Reputation", *Journal of Brand Management*, 7(4): 241-255.
- Gironda, J. T. and Korgaonkar, P. K. (2014), "Understanding Consumers' Social Networking Site Usage", *Journal of Marketing Management*, 30(5-6): 571-605.

Grolid, S. A. (2011), *En Mediemessig Revulsion*, NRK [online] 26 July. Available from: http://www.nrk.no/vitenskapog_teknologi/1.7727583, Retrieved: 23.08.2017.

Jin, Y., Liu, B. F. & Austin, L. L. (2014), "Examining the Role of Social Media in Effective Crisis Management: The Effects of Crisis Origin, Information Form, and Source on Publics' Crisis Responses", *Communication Research*, 41(1): 74-94.

Jones, B., Temperley, J. & Lima, A. (2009), "Corporate Reputation in the Era of Web 2.0: The Case of Primark", *Journal of Marketing Management*, 25(9-10): 927-939.

Kaplan, A. M. and Haenlein, M. (2010), "Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media", *Business Horizons*, 53(1): 59-68.

Kaye, B. K. (2005), "It's a Blog, Blog, Blog World: Users and Uses of Weblogs", *Atlantic Journal of Communication*, 13(2): 73-95.

Kelleher, T. (2009), "Conversational Voice, Communicated Commitment, and Public Relations Outcomes in Interactive Online Communication", *Journal of Communication*, 59(1): 172-188.

Kennedy, L., Naaman, M., Ahern, S., Nair, R. and Rattenbury, T. (2007, September), "How Flickr Helps us Make Sense of The World: Context and Content in Community-Contributed Media Collections", In *Proceedings of the 15th ACM International Conference on Multimedia*: 631-640.

Kent, M. L. (2008), "Critical Analysis of Blogging in Public Relations", *Public Relations Review*, 34(1): 32-40.

Kent, M. L. and Taylor, M. (2003), "Maximizing Media Relations: A Website Checklist", *Public Relations Quarterly*, 48(1): 14-20.

Khang, H., Ki, E. J. and Ye, L. (2012), "Social Media Research in Advertising, Communication, Marketing, and Public Relations, 1997–2010", *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 89(2): 279-298.

Kliatchko, J. (2008), "Revisiting the IMC Construct: A Revised Definition and Four Pillars", *International Journal of Advertising*, 27(1): 133-160.

Kortom, G. (2011), *Use of social media in crisis communication*, Brugge.

Kurtz, H. (2009), *Anchors Oblige Public's Craving for Tweets*, *WashingtonPost*, p.C01, http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2009/02/22/AR2009022201921.html?nav=rss_opinion%2Fcolumns, Retrieved: 20.08.17

Lamberti, R. (2016), "Police Use of Social Media during a Crisis", *Journal of Professional Communication*, 5(1): 22-30.

Lenhart, A., Purcell, K., Smith, A. and Zickuhr, K. (2010), "Social Media & Mobile Internet Use among Teens and Young Adults, Millennials", *Pew Internet & American life project*, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED525056.pdf>, Retrieved: 15.05.17

Lu, J. and Weber, I. (2007), "State, Power and Mobile Communication: A Case Study of China", *New Media & Society*, 9(6): 925-944.

- Nardi, B. A., Whittaker, S. and Schwarz, H. (2000), "It's Not What You Know It's Who You Know", *First Monday*, 5(5), http://firstmonday.org/issues/issue5_5/nardi/index.html, Retrieved: 14.01.18.
- O'Connor, C. (2014), "Starbucks and Nike are Winning Instagram (And Your Photos Are Helping)", <https://goo.gl/NKUiGZ>, Retrieved: 08.08.17.
- Palen, L., Vieweg, S., Sutton, J., Liu, S. B. and Hughes, A. (2007, October), "Crisis Informatics: Studying Crisis in a Networked World", *In Third International Conference on e-Social Science: 7-9*.
- Patriotta, G., Schultz, F. and Gond, J. P. (2008, July), "The Institutional Work of Justification: How Actors Make Sense of Disruptive Events", *in the 24th EGOS Colloquium, Amsterdam: European Group for Organizational Studies*.
- Quarantelli, E. L. (1998), *Major Criteria for Judging Disaster Planning and Managing their Applicability in Developing Countries*, <https://goo.gl/1BkoMo>, Retrieved: 09.09.17
- Roberts, P. W. and Dowling, G. R. (2002), "Corporate Reputation and Sustained Superior Financial Performance", *Strategic Management Journal*, 23(12): 1077-1093.
- Romenti, S., Murtarelli, G. and Valentini, C. (2014), "Organisations' Conversations in Social Media: Applying Dialogue Strategies in Times of Crises", *Corporate Communications: An International Journal*, 19(1): 10-33.
- Schultz, F. and Wehmeier, S. (2010), "Online Relationships", *Manual Online Conversation*, 6(1): 409-433.
- Seltzer, T. and Mitrook, M. A. (2007), "The Dialogic Potential of Weblogs in Relationship Building", *Public Relations Review*, 33(2): 227-229.
- Shirky, C. (2009), "Newspapers and thinking the unthinkable", *Risk Management*, 56(3): 24.
- Siebert, T. (2006), *Pro-Wal-Mart Travel Blog Screeches to a Halt*, *Media Post News: Online Media Daily*, <https://goo.gl/LD5kSm>, Retrieved: 22.08.17
- Stenger, T. (2014), "Social Media and Online Reputation Management as Practice: First Steps Towards Social CRM?", *International Journal of Technology and Human Interaction (IJTHI)*, 10(4): 49-64.
- Stephens, K. K. and Malone, P. (2010), "New Media for Crisis Communication: Opportunities for Technical Translation, Dialogue, and Stakeholder Responses", *The Handbook of Crisis Communication*, 381-395.
- Stephens, K. K. and Malone, P. C. (2009), "If the Organizations Won't Give Us Information: The Use Of Multiple New Media For Crisis Technical Translation and Dialogue", *Journal of Public Relations Research*, 21(2): 229-239.
- Sweetser, K. D. and Metzgar, E. (2007), "Communicating During the Crisis: Use of Blogs as a Relationship Management Tool", *Public Relations Review*, 33(3): 340-342.

- Tucker, L., and Melewar, T. C. (2005), "Corporate Reputation and Crisis Management: The Threat and Manageability of Anti-Corporatism", *Corporate Reputation Review*, 7(4): 377-387.
- Utz, S., Schultz, F., and Glocka, S. (2013), "Crisis Communication Online: How Medium, Crisis Type, and Emotions Affected Public Reactions in the Fukushima Daiichi Nuclear Disaster", *Public Relations Review*, 39(1): 40-46.
- Veil, S. R., Buehner, T. and Palenchar, M. J. (2011), "A Work-In-Process Literature Review: Incorporating Social Media in Risk and Crisis Communication", *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 19(2): 110-122.
- Wang, Y. (2015), "Incorporating Social Media in Public Relations: A Synthesis of Social Media-Related Public Relations Research", *Public Relations Journal*, 9(3): 2-22.
- Watkins, B. (2014), "An Integrated Approach to Sports Branding: Examining the Influence of Social Media on Brand Outcomes", *International Journal of Integrated Marketing Communications*, 6(2): 18-25.
- Weick, K. E. (1988), "Enacted Sensemaking in Crisis Situations", *Journal of Management Studies*, 25(4): 305-317.
- Wendling, C., Radisch, J. and Jacobzone, S. (2013), *The Use of Social Media in Risk and Crisis Communication*, <https://goo.gl/NFmYWH>, Retrieved: 02.01.18
- White, C. and Raman, N. (2000), "The World Wide Web as a Public Relations Medium: The Use Of Research, Planning, And Evaluation In Web Site Development", *Public Relations Review*, 25(4): 405-419.
- Wright, D. K. and Hinson, M. D. (2008), "How Blogs and Social Media are Changing Public Relations and the Way it is Practised", *Public Relations Journal*, 2(2): 1-21.
- Wright, D. K. and Hinson, M. D. (2009), "An Updated Look at the Impact of Social Media on Public Relations Practice", *Public Relations Journal*, 3(2): 1-27.
- Yang, S. U. and Lim, J. S. (2009), "The Effects of Blog-Mediated Public Relations (BMPR) on Relational Trust", *Journal of Public Relations Research*, 21(3): 341-359.

Oberiri Destiny Apuke is currently a postgraduate student in the Faculty of Communication Sciences, European University of Lefke. His research interest cuts across new media and media ideology and representation.

Oberiri Destiny Apuke Lefke Avrupa Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nde doktora öğrencisidir. Araştırma alanları, yeni medya, medya ideolojisi ve temsilciliğidir.

Elif Asude Tunca is an associate Professor, lecturer and the Head of Department of new media and journalism, Faculty of Communication Sciences, European University of Lefke, North Cyprus. Her research area cuts across the political economy of the media, and media ideology and representation.

Elif Asude Tunca, Kuzey Kıbrıs Lefke Avrupa Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Doçent, Yeni Medya ve Gazetecilik Bölümü Başkanındır. Araştırma alanları medyanın ekonomi politiği ve medya ideolojisidir.

Bu Sayıda Hakemlik Yapanlar / Referees in This Issue
(Alfabetik sırayla / In alphabetical order)

Asst. Prof. Dr. Ali Athari, Girne American University, North Cyprus

Assoc. Prof. Dr. Ali Fuat Gökçe, Gaziantep University, Turkey

Asst. Prof. Dr. Ahmet Özyiğit, Akdeniz Karpaz University, North Cyprus

Assoc. Prof. Dr. Derviş Kırıkkaleli, European University of Lefke, North Cyprus

Asst. Prof. Dr. Elif Şeşen, Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey

Asst Prof. Dr. Fehiman Eminer, European University of Lefke, North Cyprus

Assoc. Prof. Dr. Fevzi Kasap, Near East University, Turkey

Dr. Hasan Rüstemoğlu, Cyprus International University, North Cyprus

Asst. Prof. Dr. Kadir Caner Doğan, Gümüşhane University, Turkey

Prof. Dr. Mufit Kömleksiz, European University of Lefke, North Cyprus

Asst. Prof. Dr. Murad Abdurahman Bein, Cyprus International University, North Cyprus

Asst. Prof. Nazım Kaşot, Near East University, North Cyprus

Prof. Dr. Okan Veli Şafaklı, European University of Lefke, North Cyprus

NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. European University of Lefke (EUL) Journal of Social Sciences is a double-blind peer-reviewed journal published twice a year, in June and December. The scope of the journal includes all disciplines and branches of social sciences.
2. EUL Journal of Social Sciences accepts contributions in English and Turkish. Manuscripts submitted for publication should be written in these languages.
3. Copyrights of the articles appearing in the EUL Journal of Social Sciences belong to EUL. Authors may use their articles elsewhere following publication, provided that a written permission is obtained from EUL.
4. Articles submitted to EUL Journal of Social Sciences should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under review for any other publication at the same time. In case another version of the article is being reviewed by another editorial board, has been published elsewhere, or will be published elsewhere, author(s) should clearly indicate this situation when submitting their work.
5. Manuscripts presented to EUL Journal of Social Sciences will first be examined by the journal's editorial board, before being forwarded to the referees. The name of the author(s), reader(s) and referee(s) will be kept anonymous during and after the review process. Review reports will be considered as confidential.
6. Manuscripts to be submitted should be complete, including endnotes, bibliography, author biographies and appendixes. Texts can be sent to the editorial board by e-mail as an e-mail attachment over Internet or by mail, as saved on a CD-ROM (please see addresses below). The files must be saved in MS Office Word format. Materials sent by post will not be returned.

E-mail: jss@eul.edu.tr

Adress: European University of Lefke
Journal of Social Sciences
Faculty of Economics and Administrative
Lefke, Gemikonağı, KKTC
Mersin 10 TURKEY

7. For both English and Turkish written articles, authors are invited to ensure that their work is compliant with EUL Journal of Social Sciences style. The editorial board of the journal also suggests that non-native English speakers ensure that their article has been read and corrected by a competent, preferably native, English speaker. The Editors of the EUL Journal of Social Sciences will not perform any re-writing or correction before publication.

8. Potential contributors are encouraged to visit EUL Journal of Social Sciences' web page (<http://en.lau.edu.tr/euljss/>; <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/euljss/user>) to examine visual examples of the journal's publishing style, also described below.

EUL JOURNAL of SOCIAL SCIENCES STYLE

1. Articles submitted to EUL Journal of Social Sciences should consist of the following main sections: Main title in English and in Turkish, author name(s), abstract in English, keywords in English, abstract in Turkish, keywords in Turkish, main text, references, author biographies in English and in Turkish, appendixes.

2. Page margins should be as follows: 3 cm from top, bottom and right and left. Gutter: 0,5 cm from left

3. All texts should be in Times New Roman font.

4. Article title in English and in Turkish should be in 14 point, bold, center-aligned, without indentation.

5. Name, title and affiliation of the author should be in 10 points, bold, italic letters. If the article has been written by a single author, the alignment should be centered (middle of the page). In case there are multiple authors, their names, titles and affiliations should be placed alphabetically by their family names, from left to right and top to bottom (first author at left, second at right, third under the first, fourth under the second, etc.) in two columns. The alignment is centered for each column.

6. After the author names, the body text should be formatted as a single column. The alignment is justified. The body text should be in 12 points, single-spaced lines. Indentation should be 0,63 cm from the left. Space between paragraphs should be 0 nk before and 6 nk after. The space between each line is 10 nk.

7. Articles will be preceded by an abstract, written both in English (first) and Turkish. Abstracts should be in bold and italic characters. Five keywords in English and in Turkish should be given respectively after each abstract. Alignment for abstracts section is justified, without indentation.

8. Subtitles should be organized as follows: Main subtitles should be in bold majuscules and will be numbered as “1., 2., 3., etc.” Main subtitles' alignment should be left.

9. First level subtitles should be in bold small letters, indicated with numbers (1.1, 1.2, 1.3, etc.); second level subtitles should be small letters in italics (1.1.1., 1.2.1., 1.3.1., etc.). All subtitles should be 12 points, with left alignment. Indentation is 0,63 from left for main subtitle, first, second and third level subtitles.

10. For relatively long citations, interviews, speeches, verbal statements, the text should be in 10 points, italic letters, separated with commas. Alignment is justified. Indentation is 0,63 cm from left.
11. When an abbreviation is used for the first time, it should be given in parenthesis following the word or word group which it replaces.
12. References should not be given as endnotes or footnotes (please see the end of this section for bibliography style)
13. Mathematical equations should be in 12 points, italic characters, center-aligned. Authors are suggested to use an equation editor.
14. Images, tables, schematics and graphics can be placed in the text, as well as in appendixes after the bibliography section. A space of two lines should be left blank before and after these visual elements, in order to separate them from the text. A legend (title) should be given under each element, including type (schematic, map, table, figure, etc.); respective number and resource or reference if needed (Table 1:, Figure 1:). The legend should be in 10 points, bold letters. It should be left-aligned.
15. The bibliography section should come after the body text, with the same style except its alignment should be justified without indentation.
16. Author biographies should be in English (first) and in Turkish, written in 12 points, italic letters, with justified alignment. Biographies should not exceed 100 words and indicate the current academic position and research interests of the authors.

EUL JOURNAL of SOCIAL SCIENCES BIBLIOGRAPHY STYLE

1. The contributors should use “author-date-page” system for citing other authors in their article as follows: Name of the author(s), year: page numbers, in paranthesis. Example: (Gilbert, 1997: 38).
2. All resources used for citations in the article should be given in detail in the Bibliography section, organized alphabetically with respect to the first letter of the names of the authors.

a. Books with one author

In the text: (Mucuk, 2007: 75)

In the bibliography: Mucuk, İsmail (2007), *Pazarlama İlkeleri*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

b. Articles with one author

In the text: (Romer, 1998: 35)

In the bibliography: Romer, P. M. (1998), “Endogenous Technologies Change”, *Journal of Political Economy*, 98(1): 71-102.

c. Books with two authors

In the text: (Ergun and Polatoğlu, 1992: 175)

In the bibliography: Ergun, T. and Polatoğlu, A. (1992), *Kamu Yönetimine Giriş*, TODAIE, Ankara.

d. Articles with two authors

In the text: (Turkoz and Akyol, 2008: 150)

In the bibliography: Türköz, İ. and Akyol, A. (2008), “Internal Marketing and Hotel Performance”, *Anatoli: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 19(1): 149-154.

e. Book with more than two authors

In the text: (Von König *et al.*, 1981: 199)

In the bibliography: Von König, K., Oertzen, H.J. and Wagener, F. (1981), *Öffentliche Verwaltung in der Bundesrepublik Deutschland*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.

f. Article with more than two authors

In the text: (Erdoğan *et al.*, 2007: 130)

In the bibliography: Erdoğan, N., Akyol, A., Ataman, B.M. And Dökmeci, V., “Comparaison of Urban Housing Satisfaction in Modern and Historical Neighborhoods in Edirne, Turkey”, *Social Indicators Research (SIR)*, 81(1): 127-148.

g. Book with editor(s)

In the text: (Kavanagh and Seldon, 1994: 121-188)

In the bibliography: Kavanagh, D. and Seldon, A. (ed.) (1994), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London

h. Sections from books with editor(s)

In the text: (Riddell, 1994: 53)

In the bibliography: Riddell, P. (1994), “Major and Parliament”, Kavanagh, D. and Seldon, A. (eds.), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London, 46-63.

i. Publications with no author or editor stated

In the text: (DPT, 1989: 145)

In the bibliography: DPT (1989), *Altuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994*, Ankara

j. Conference and other colloquium proceedings

In the text: (Asimov, 1989: 14)

In the bibliography: Asimov, I. (1989), “Science-Fiction as a Social Stimulus”, *Proceedings of the XI. International Science-Fiction Convention*, Boston (1988), ASFWA, New York, 12-22.

k. Articles and other texts in non-scientific periodical publishings

In the text: (Altaylı, 2000)

In the bibliography: Altaylı, F., “Deprem ve Toplum”, *Hürriyet*, 21 August 1999, 19.

l. Articles and other texts in non-scientific periodical publishings with no author

In the text: (Sabah, 2001)

In the bibliography: “Afet Kanunu Değiştirilecek”, *Sabah*, 21 September 2001, 6

m. Internet resources

In the text: (www.hotel-online.com)

In the bibliography: <http://www.hotel-online.com/Neo/News/PressReleases1999-3rd/July99-PATATSA.html>, Retrieved: 09.05.2000

YAZARLAR İÇİN BİLGİLER

1. Lefke Avrupa Üniversitesi (LAÜ) Sosyal Bilimler Dergisi haziran ve aralık aylarında olmak üzere yılda iki defa yayınlanan iki hakemli bir dergidir. Derginin yelpazesi toplum bilimlerinin tüm disiplinlerini ve dallarını kapsamaktadır.
2. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi yalnızca Türkçe ve İngilizce makaleleri kabul etmektedir. İncelenmek üzere sunulan çalışmalar bu iki dilden birinde yazılmış olmak zorundadır.
3. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanan çalışmaların telif hakları LAÜ'ne aittir. Yazarlar LAÜ'nden yazılı izin almak koşuluyla çalışmalarını başka yerlerde kullanabilirler.
4. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makaleler, daha önce başka bir yerde yayınlanmamış veya halen yayınlanmak üzere başka bir yayın organında incelenmekte olmayan, özgün çalışmalar olmalıdır. Aynı makale değiştirilmiş bir hali dahi olsa, başka bir editörler kuruluna gönderilmiş, başka bir yayın organında yayınlanmış ya da yayınlanmak üzere kabul edilmiş ise yazar bu durumu açıklıkla belirtmelidir.
5. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne iletilen makaleler derginin editörler kurulu tarafından gözden geçirildikten sonra hakemlere gönderilir. Yazarların, editör ve hakemlerin adları bu incelenme süreci sırasında ve sonrasında saklı tutulur.
6. İncelenmek üzere gönderilecek metinler özetler, dipnot ve sonnotlar, kaynakça, yazar özgeçmişleri ve varsa eklerle eksiksiz olmalıdır. Makaleler editörler kuruluna İnternet üzerinden e-posta eki olarak ya da posta ile CD-Rom üzerine kaydedilmiş olarak aşağıdaki adreslere gönderilebilir. Her iki durumda da dosya MS Office Word biçiminde kaydedilmiş olmalıdır. Posta ile gönderilen materyeller iade edilmez.

E-posta: jss@eul.edu.tr

Adres: Lefke Avrupa Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Gemikonağı, Lefke, KKTC
Mersin 10 Türkiye

7. Hem İngilizce hem de Türkçe yazılmış makaleler için, yazarlar metin biçiminin LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi biçimiyle uyumlu olmasını sağlamalıdır. Anadili İngilizce olmayan, fakat İngilizce bir metin sunacak yazarlara çalışmalarını İngiliz dili konusunda yetkin, tercihen anadili İngilizce olan bir kişiye gözden geçirttirmeleri tavsiye edilir. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi editörleri metinleri dil ya da biçim bakımından düzeltmeyeceklerdir.
8. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne çalışmalarını göndermek isteyen yazarların derginin web sayfasını ziyaret ederek (<http://en.lau.edu.tr/euljss/>; <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/euljss/user>)

yazım kuralları ve biçim örneklerini incelemeleri tavsiye edilir. Bu kurallar ve biçem, aşağıda da ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

YAZIM KURALLARI

1. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilecek olan makaleler şu şekilde düzenlenmelidir: Sırasıyla ana başlık makalenin orjinal dilinde sonra diğer dilde , yazar adı, makale dilinde öz altına anahtar kelimeler veya makale İngilizce ise önce abstract ve keywords, ana metin, kaynakça, İngilizce ve Türkçe olarak yazar özgeçmişi ve varsa ekler.

2. Sayfa kenar boşlukları şu ölçülerdedir: Soldan, sağdan, üst ve alttan 3 cm. Cilt payı 0,5 cm.

3. Metnin tamamı Times New Roman harf tipinde olmalıdır.

4. Makale başlığı önce orjinal dilinde sonra diğer dilde büyük harflerle, 14 punto, kalın olarak yazılacaktır. Hizalama sayfa ortasıdır, girinti yoktur.

5. Yazar adı, ünvanı, görev yeri, e-posta adresi 10 punto, kalın ve devrik harflerle yazılmalıdır. Hizalama sayfa ortasıdır (tek sütun). Birden fazla yazar olması durumunda, yazar adları ve bilgileri soyadlarına göre alfabetik olarak, önce sol sütuna sonra sağ sütuna (örnek: birinci yazar sola, ikincisi sağa, üçüncüsü sola birinci yazarın altına, dördüncüsü sağa ikinci yazarın altına vb.), ortalanmış olarak yazılmalıdır.

6. Ana metin tek sütun olarak düzenlenmelidir, hizalama iki yana yaslı biçimde olmalıdır. Gövde metni 12 punto olarak yazılmalıdır. Satır aralıkları “tek” olarak seçilmelidir. Paragraf başları girintisi 0,63 cm'dir. Satır öncesi boşluk 0 nk, satır sonrası boşluk 6 nk, iki satır arası boşluk 10'dur.

7. Makalenin özeti önce makale orjinal dilinde sonra diğer dilde 12 punto, kalın ve devrik harflerle yazılacaktır. Hizalama iki yana yaslı olacaktır. İngilizce özetten (abstract) sonra İngilizce keywords, Türkçe özetten (öz) sonra Türkçe anahtar kelimeler verilecektir (5 adet). Makale öz ve anahtar kelimeler bölümünde paragraf başı girintisi yapılmamalıdır.

8. Makale içindeki ana başlıklar, 1.,2.,3., şeklinde numaralandırılacaktır. Bu başlıklar büyük harflerle, 12 punto, kalın harflerle yazılır. Hizalama soldaki girinti sonrasında başlayıp sola yaslı olmalıdır.

9. Altbaşlıklar şu biçimde düzenlenecektir: Birinci düzey altbaşlıklar rakam ile (1.1 , 1.2 , 1.3, ...), ikinci düzey alt başlıklar (1.1.1, 1.2.1, 1.3.1, ...). Birinci ve ikinci düzey alt başlıklar 12 punto ile yazılır. Hizalama sola yaslı olarak düzenlenecektir. Birinci ve ikinci düzey alt başlıklarda solda girinti vardır.

10. Yazılı metinlerden ya da karşılıklı görüşme kayıtları, demeç ve söylevlerden doğrudan doğruya yapılan alıntılarda:

10 punto, devrik harfler kullanılır. Alıntılar tırnak işareti için alınır.

Hizalama iki yana yaslı yapılır.

Sol taraf girintisi 0,63 cm'dir.

Satır aralığı "tektir". Satır öncesi boşluk 0 nk, satır sonrası boşluk 0 nk'dır.

11. Kısaltmalar, metin içindeki ilk kullanımlarında ifade ettikleri kavramın açık halinden sonra parantez içinde gösterilir. Daha sonra tek başlarına kullanılabilir.

12. Referanslar dipnot ya da son not olarak verilmez (Referans gösterim biçiminin açıklamaları için kılavuzun sonuna bakılmalıdır).

13. Denklemler 12 punto, devrik karakterler kullanılarak yazılır. Hizalama sütun ortası olmalıdır. Gerekli görüldüğü takdirde bir denklem editörü kullanılmalıdır.

14. Resim, çizelge, grafik ve şemalar metin içinde verilebileceği gibi, referanslar bölümünden sonra da verilebilir. Bu tip öğelerden önce ve sonra iki satır boşluk bırakılır. Altlarına tipleri ve metin içindeki sıralarını belirten numaraları yazılır ("Şekil 1:", "Tablo 1:." vb) ve kaynak belirtilir. Bu açıklamalar 10 punto, kalın harflerle yapılır. Hizalama, sola yaslıdır.

15. Kaynakça metinden hemen sonra başlamalıdır. Kaynakça metninin özellikleri gövde metni ile aynıdır. Satır başı girintisi yoktur. Kaynaklar alfabetik olarak düzenlenir.

16. Yazarın özgeçmişi önce İngilizce, sonra Türkçe olarak kaynakçadan sonra verilecektir. Özgeçmişler 100 kelimeyi aşmamalı, yazarın güncel akademik konumunu ve çalışma alanlarını belirtmelidir. Metin 12 punto, devrik harflerle yazılacak, hizalama iki yana yaslı yapılacaktır.

KAYNAKÇA KURALLARI

1. Metin içinde yapılacak yollamalar ayraç içinde (Yazar, kaynağın yayımlandığı yıl: sayfa numarası sırasıyla) gösterilecektir. Makalede kullanılan bütün kaynaklar, makalenin sonunda "Kaynakça" bölümünde, yazarın soyadına göre alfabetik biçimde bibliyografya kurallarına uygun olarak verilir.

Aşağıda farklı nitelikteki kaynakların metin içindeki yollamalarda ve kaynakçadaki yazılış biçimleri örneklerle gösterilmiştir:

a. Tek yazarlı kitaplar

Metin içindeki yollamada: ... (Mucuk, 2007: 75)

Kaynakçada: Mucuk, İ. (2007), *Pazarlama İlkeleri*, Türkmen Kitabevi, İstanbul

b. Tek yazarlı makaleler

Metin içindeki yollamada: ... (Romer, 1998:75)

Kaynakçada: Romer, Peter M. (1998), "Endogenous Technological Change," *Journal of Political Economy*, 98(1): 71-102.

c. İki yazarlı kitaplar

Metin içindeki yollamada: (Ergun ve Polatoğlu, 1992: 175)

Kaynakça Kitap: Ergun, Turgay ve Polatoğlu, Aykut (1992), *Kamu Yönetimine Giriş*, TODAİE, 4. Yayım, Ankara.

d . İki yazarlı makaleler

Metin içindeki yollamada: ... (Turkoz ve Akyol, 2008: 150)

Kaynakçada Makale: Turkoz, I. ve Akyol, A. “Internal Marketing and Hotel Performance”, *Anatoli: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 19(1): 149-154.

e . İkiden çok yazarlı kitaplar

Metin içindeki yollamada: ... (König vd. , 1981: 199)

Kaynakçada Kitap: König, Klaus/von; Oertzen, Hans Joachim; and Wagener, Frido (1981), *Öffentliche Verwaltung in der Bundesrepublik deutschland*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.

f . İkiden çok yazarlı makaleler

Metin içindeki yollamada: ... (Erdogan vd., 2007: 130)

Kaynakçada Makale: Erdogan, N. Akyol, A., Ataman B. M., and Dokmeci, V., “Comparison of Urban Housing Satisfaction in Modern and Historical Neighborhoods in Edirne, Turkey”, *Social Indicators Research (SIR)*, 81(1): 127-148.

g . Derleme yayınlar

Metin içinde yollamada: (Kavanagh ve Seldon, 1994)

Kaynakçada: Kavanagh, Dennis and Seldon, Anthony (ed.) (1994), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London

h . Derleme yayınlar içinde yer alan makaleler

Metin içinde yollamada: ... (Riddell vd., 1994: 53)

Kaynakçada: Riddell, Peter (1994), “Major and Parliament,” Kavanagh, Dennis and Seldon, Anthony (eds.), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London, 46-63

i . Yazarsız yayınlar ya da diğer kaynaklar

Metin içindeki yollamada: ... (DPT, 1989: 145)

Kaynakçada: DPT (1989), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994*, Ankara

i . Konferans ve diğer toplantı bildirimleri (basılmış)

Metin içindeki yollamada: (Asimov, 1989: 14)

Kaynakçada: ASIMOV, Isaac (1989), “Science-Fiction as a Social Stimulus”, *Proceedings of XI. International Science-Fiction Conference*, Boston (1987), ASFWA, New York, 12-22.

j) .Gazete, Dergi vb. bilimsel olmayan süreli yayınlarda yazarı belirtilmiş haber ve yazılar

Metin içindeki yollamada: (Altaylı, 21 Ağustos 2000)

Kaynakçada: ALTAYLI, Fatih, “Deprem ve Toplum”, *Hürriyet*, 21 Ağustos 2000, 19.

k) Gazete, Dergi vb. bilimsel olmayan süreli yayınlarda yazarı belirtilmemiş haber ve yazılar

Metin içindeki yollamada: (Sabah, 2001)

Kaynakçada: “Afet Kanunu Değiştirilecek”, *Sabah*, 21 Eylül 2001, 6.

l. İnternet kaynakları

Metin içindeki yollamada: (www.hotel-online.com)

Kaynakçada: <http://www.hotel-online.com/Neo/News/PressReleases1999-3rd/July99-PATATSA.html>, Erişim Tarihi: 09.05.2000.